SAS

VEGYES TÁRGYU

IRATOK

AZ

OLVASNI ÉS TUDNI MÉLTÓ

MINDEN ÁGAIBÓL.

TÖBB TUDÓSOKKAL EGYESÜLVE

KIADTÁK

THAISZ és *CSERNECZKY*.

II. KÖTET.

PESTEN,

KÖNYVÁROS WIGAND OTTO SAJÁTJA.

Megjelent Martius 23. 1831.

Csak mindenoldalu vizsgálat által lelhetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

Gróf Széchenyi István
Hitel.

Nyomtatta Landerer Pesten.

FOGLALAT.

A' házasságról.

Point de milieu: l' hymen et ses liens
Sont les plus grands ou des maux ou des biens.

Voltaire.

A' házasság, (itten közép ut nincs)
A' legnagyobb kár, vagy legnagyobb kincs.

Mórus Tamás angol cancellarius a' házasuló férjfiat nagyon vastagon az ollyan együgyühez hasonlitja, ki egy zsákba, mellyben száz viperák között egy angolna van, a' végre nyul bé, hogy abból az angolnát ki vegye. „Fogadni lehet egyért százban" ugymond, „hogy viperát fog kihuzni." — Egy másik angol cancellarius báró egészen ellenkező vélekedést nyilatkoztat-ki, 's azt állitja, hogy a' házasság zsákjában kilenczven kilencz angolna és csak egy vipera van. Én részemről kisértetbe jövök azt hinni, hogy az angolnák és viperák valamint mindenütt ugy itt is csaknem egyenlő mértékben vagynak elegyitve; 's csak az a' fő dolog, hogy jól válaszszunk. De még egy harmadik bölcselkedő is van, még pedig Franczia, Lamotte le Vayer, ki azt mondja, „hogy az Isten az által, hogy első atyánkra Ádámra elébb, mint néki feleségét ki mutatta volna, álmot bocsátott, azt akarja értésünkre adni, hogy szemünknek ne hidjünk, hanem behunyt szemmel vegyünk feleséget." A' házasságnak minden időben voltak mind olcsállói mind magasztalói: a' vig játékok' költői, kik azt már három ezer esztendő ólta szünet nélkül munkájik' tárgyává vagy munkájik tsomójának feloldójává teszik, csak nevetséges oldalát szokták festeni 's a' románok, regék, 's epigrammák kohelói kimerithetetlenek a' házassági bajok' előadásá-

ban. Juvenalis és Boileau nem győztek ezen tárgyról elég hyperbolét irni. De szerencsére mind ezen urak még eddig senkit sem tudtak a' házasságtól elrémiteni, 's a' sáfrány szinü ruha, mellyben a' könnyelméjü Ovid a' házasságok istenét festette, mind eddig minden csinos nemzeteknél, ha nem módi ékesség is, legalább házi szokott öltözet maradott. Azon, a' mi nevetni való, nevetünk, de azt teszszük a' mi hasznos 's a' házasság minden korbelieknek hasznos. A' feleség a' fiatal férjfinak parancsolónéja, az érettkorunak társalkodónéja, az öregnek dajkállónéja. A' házassági rendnek vagynak bajai és nyugtalanságai; de mindazáltal egyedül ez az, mellyben a' barátságnak minden édességeit 's a' szerelem örömeit a' testi érzékek gyönyörivel 's az okosság javallásával egyesiteni, egy szóval minden boldogságot, mellyre az emberi természet alkalmas, feltalálni lehet. Ezen remény, melly, meg kell vallani, nem mindenkor valósul meg, nem veszti el hitelét, ha szintén az által meg csalattak száma szaporodik is; mert soha sem vagyok templomban, hogy házasulandó személyeket hirdettetni nem hallanék; a' honnét azt hozom ki, hogy a' házasság intézete még nem félhet az el enyészéstől és hogy attól a' romlott erkölcsü időtől, mellyben a' nőtelenség becsületnek tartatott, még távol vagyunk.

Én természetem szerint hajlandó vagyok a' jelenkort a' mult idő rovására dicsérni; mindazáltal még sem merném azt állitani, hogy a' házasságok, mellyek ez előtt a' szülék által az illendőség tekintetéből köttettek, rendszerint szerencsétlenebbek voltak volna mint a' máiak, mellyeket többnyire hajlandóságból származni látunk; mert nehezen hiteneti el valaki velem, hogy a' szülék értelme sőt még előitélete is jobb szövetséget nem tudnának szerezni, mint az ifjuság vak indulatjai 's azon felhevülések, mellyek szivbéli szerelemnek igen gyakran hamisan tartatnak. Azonban ezen fontos kérdésre másoknak hagyom a' feleletet, 's mig vélekedésem mellett számos bizonyságokat állithatok elő, addig

azt hiszem, hogy a' házasságnak mind örömei mind bajai most is alkalmasint olly mértékben vagynak mint az előtt, midőn a' léanyok a' klastromban neveltetvén, férjhezmenések előtt abból ki sem jöttek 's a' nékik szánt vőlegény első látogatását a' klastromi beszédszoba rostélyozatjánál fogadták el.

Superint. KIS JÁNOS.

Columbus borbélja.

Már tizenharmadik napja volt, (mert mikor az ember ehes, vajmi pontosan számlál akkor!) hogy Amerika hires felfedezőjének Columbusnak hajós népe az élelemből végképen megfogyatkozott. Sokan az éhség miatt már egészen megpilledtek; a' többiek, — kik ruhájikat naponkint tengervizbe mártogatták és testök bőrén szivták magokba azt, a' mit gyomrok megszenvedni nem akarna, — végre ez eszközben sem találtak többé menekedést. A' kétségbeesés látszott ki szemeikből, és minden egyik attól félhetett, hogy a' másik minden pillantatban felfaldossa elevenen. „Atyafiak! (felszóllalt végre a' borbél, kinek, mivel még legkövérebben megmaradt, legtöbb oka is volt szeszeregni;) itt egyebet semmit nem tehetünk, mint hogy vessünk sorsot. Mellyikünk a' koczkán legtöbb szemet veténd, az adja meg magát és azt fogjuk levágni legelőszer. Melly sors ha engem fog találni, elég vigasztalás leszsz az nékem, hogy illy sok vitézlő barátimnak életöket még néhány napokig tengethetem; és ki tudja, nem lesztek e azonban olly szerencsések, hogy szárazt vagy hajót fedeztek fel, melly kisegit a' veszélyből." A' szükség hoszszas gondolkodást nem engedett; a' koczkákat elöhozták; legelsőben a' borbél vetett; jó magas számokat ugyan, de még sem olly magasokat, hogy a' többiektől, kik még huszonheten voltak, föllülhaladtatni nem lehetett volna reménysége. Utánna a' kormányos vetett,

de igen kevés szemeket. Ezt követték a' többiek egymás után, mindnyájan egyenlő szerencsével, egész Columbusig, kinek legutól kellett volna vetni. De itt a' hajós legények köz akarattal felszóllaltak, hogy az velök ne koczkázzon, és azt meg sem engedhetik; mivel ő nélküle el nem lehetnének, ha netalán olly szerencsétlen fogna lenni, hogy a' borbélnál fölebb vetne. Mindazáltal Columbus, mint nagylélkü férjfiu, a' nagy inségben, midőn egyik ember csak annyi mint a' másik, most nem ügyelt sem rangra sem elsőségre; kikapta a' kormányos markából a' koczkákat és vetett, 's — hasonlólag a' többihez, kevesebbet mint a' borbél; a' ki pedig nagy hévvel adá eleibe, hogy a' sorsozásból magát böcstelenség nélkül ki nem vonhatná. — A' borbélnak tehát illyenképen legelőszer kellett helyt állnia; és az ehes hajósnép már kivánságában ette nyelte a' kövér testet, melly — egy kis alattomos kétszersült eszegetés, porocskák és csöppek mellett, — még legjobb husban megmaradott. Akkor öszveszedte erejét és szokatlan bátorszivüséggel, mellyet benne a' halálos szorultság satolt, szavát fel emelé és igy szólla: „Örvendek, hogy éltetek legveszélyesebb pillanatjában lehetek néktek ugyancsak használatos. A' hazáért való halál mellett a' baratinkért kóstolandó halál a' legédesebb. — De, fajdalom! reátok nézve az keserü leszsz; és ezzel a' vallomással tartozom néktek, nehogy halálom után ellenséges czélokkal vádoljatok, Mikor hajóra ültünk, rajtam akkor egy igen gonosz nyavalya volt, mellynek mérge még most is éget ereimben 's a' t. Látjátok tehát, hogy a' halál énnekem most kettős jótétemény lészen; és magatokra hagyom, itéljétek meg a' dolgot mint tudjátok vagy akarjátok" 's a' t.

E' pillanatban felrivalkodék az őrálló a' hajótetőn „Száraz, száraz!" és a' szónok, — egy föllebvaló sors által a' nem kedvező alacsonytól reménységén kivül felszabaditva, — szugolyába ellopódzott.

E. I. P.

Németország, vagy a' Német Szövetség.

I. Földje.

1. §. *Határai*: éjszakra az éjszaki tenger, az Eider vize, a' Schleswig-Holsteini csatorna, a' Dániai királyság és a' Keleti tenger; keletre a' Prussiai királyság, a' Poseni nagyherczegség, Gallicia, Krakó, Magyar- és Horváthországok; délre az Adriai tenger, Olaszország (nevezetesen a' Lombárd-Velentzei királyság) és Helveczia; nyugotra Franczia-ország és Belgium. Fekszik az éjszaki szélesség 45° 12' — 55° és a' keleti hoszszuság 23° 8' — 36° 40' közt. Nagyságát Malchus szerint 4308. Bisinger 3993. □ m. f. Galletti 4727. $\frac{5}{6}$'s ide számlálván az Austriai és Prussiai tartományokat is, öszveséggel 11734 $\frac{5}{6}$ Stein pedig 11781. végre Hörschelmann, 11456 $\frac{21}{100}$ □ m. f. re teszi.

2. §. *Földje, minémüsége:* délen magas és hegyes, teljes erdökkel, a' közepén meszsze kiterjedő termékeny völgyek és folyóvizek tájjékai találtatnak, mindazáltal itt is vannak és pedig nagy erdőségek; éjszakra alacsony és sik, és sok pusztaságokkal, fövenyes és ingoványos helyekkel bövölködik.

Hegyei: délen az Austriai Német tartamányokat keletröl nyugotra keresztül hasitó Alpesek; a' közepén délkeletről nyugotra a' Sudetek, mellyek a' Kárpát hegyeitöl kezdve az Óriás hegygyel (csucsa 4884' magos), az Erz hegygyel (Fichtelberg nevü teteje 3731') a' 4000' magos Böhmerwaldal félkör formára Csehország körül egy hegylánczot formálnak; és éjszaknyugotra a' Fenyves bérczek (Schneeberg nevü csucsok 3600') és a' Thuringiaiak, mellyek mintegy 300'. Nyugot felé, déltöl éjszakra

a' Rhénuson innen a' Fekete erdő vagy Schwarzwald (Feldberg csucsa 4670[1] Belchen 4357[1]) a' kietlen Alp Odenwald, Taurus, a' mintegy 3000[1] Rhönbérczek; a' Rhénuson tul több hegy ágazatok, mellyek Prussiában adatnak elő. Éjszakon: keletröl éjszak nyugotra: a' Harz (Brocken 3500[1]), a' Weser hegyek, Solingerwald, és a' mintegy 2000[1] Westerwald.

Tengerei a) a' Keleti vagy Balticum, melly a' Kiol éjszaki partjainál lévő Hela félszigetéig érdekli Németországot; itt lévő partjai nincsenek ugyan annyira kitétetve a' viz pusztitó árjainak, mint az éjszaki tenger mellyéke; de más felöl homokosok, és olly csekély a' viz mellettek, hogy a' nagyobb hajók meg feneklenek, a' honnan csak a' folyóvizek torkolatjainál találtatnak kikötők a' Balticum tenger Németországi részében; b) az Éjszaki vagy Német tenger melly a' Nyugoti vagy Atlanticum nagy tengernek egy része 's Németországnak éjszaknyugoti részét mossa, az Ems vizének torkolatjától az Eider torkolatjáig 34. m. f.-nyire; partjai alacsonyak, a' honnan a' viz ellen fövenytorlások és költséges gátok által védelmeztetnek; és c.) az Adriai tenger Németországnak csak a' leg délibb csucsát mossa, itt a' Triesti kikötőt formálván; egy része a' Közép vagy Földközi tengernek, 's a' gyakori szélvészek miatt veszedelmes a' hajósokra nézve. *Tavai* száma 600, mellyek közt leg nagyobb a' 8 ½ □ m. f. ki terjedésü 's 300. ölnél mélyebb és halakkal gazdag Bodeni vagy Bodámi tó.

Folyóvizeinek száma több 500.-nál, mellyek közt mintegy 60 hajókázható van: Legfövebbek: a) a' Fekete tengerbe folyó *Duna*, melly nem csak Németországnak, hanem egész Europának is legnagyobb folyóvize. Eredetét veszi a' Badeni nagyherczegségben, a' hol a' Fekete erdőben St. Georgennél (Sz. György) van főforrása; 400 m. f. futása közben az egész délkeleti Europát keresztül folja, már 20 m. f.-re forrásától Ulmnál, a' hol az Illert magába veszi, hajókázható; az Innell egyesülvén Passaunál, felette megszélesedik, melly

szélessége az Austriai határokba való béjövetelénél két annyira nevekedik 's Bécsen alól szigeteket formál és mindég nevekedö szélességgel Magyarországra jö, a' hol az éjszakra fekvö Kárpát hegyei miatt folyását más erányban, az az éjszakról délre veszi, mellyet Eszékig tart meg, innen pedig eleinte délkeleti, azután éjszakkeleti erányban igen sok ágakon a' Fekete tengerbe ömlik. A' legéjszakibb ágának az Oroszbirodalomban nevezetesen Bessarábiában Kilianovánál van a' torkolatja. Igen sebes folyása, sok meredek és belöl üres partjai, mellyek közt sokféle csavargásokban folyik, igen haszonvehetetlenné teszik a' hajókázásra nézve, valamint a' nagy áradások miatt felette veszedelmes. Egész folyása helye 14423. □ m. f. teszen. A' vele egyesülö folyóvizek száma 120., mellyek közt nevezetesebbek: α) jobbra az *Iller*, *Lech*, *Inn*, a' *Salzával*, *Traun*, *Enns*, *Lajtha*, *Rába*, *Dráva*, *Mura*, *Száva* a' *Laibachal*, *Kulpa*, és *Unna*. β) balra *Altmühl*, *Nabo*, *Regen*, *March*, a' *Thayaval*, *Vág*, *Garan*, *Tisza* a' *Szamossal*, *Körös*, *Maros*, *Temes*, *Olt* vagy *Aluta*, *Sereth* és *Pruth*. — b) A' Keleti tengerbe ömlö *Odera* vize, melly Morvának éjszakkeleti részében ered, onnan az Oppával egyesülvén, Prussiai Siléziába megyen, azután a' Brandeburgiai Márk Grófságon és Pomeránián keresztül folyván, három u. m. Peene, Swine, és Diwenow, nevü ágakon a' keleti tengerbe szakad 84. m. f. - nyi futása után. Prussiai Siléziában Ratibornál kissebb, Breslaunál pedig nagyobb hajókkal is lehet rajta hajókázni; folyásával 2072 □ m. f. foglal el. Belészakadnak: α) jobbról a' *Barts*, *Wartha*, *Nettzel*, és *Ihna*; β) balról *Oppa*, *Neisse* és a' *Bober* *Queissel*. c) Az Éjszaki vagy Német tengerbe folyó *Albis* vagy *Elbe* vize, melly az Oderától éjszaknyugotra, a' Csehországi és Siléziai határokban lévő Óriási hegyekből folyik ki eleinte délre, azután pedig nyugot és végre éjszaknyugot felé veszi futását; már Csehországban Melniknél (Leutmeritztöl délre) hajókázható, mindenütt

csak Német tartományokat mos, u. m. Cschorszá-got, Saxoniát, Hanoverát, Mecklenburgot, Lauen-burgot, és Holsteint, 's Hamburgon alól 18. m. f. nyire, minekutána Brunsbüttelnél éjszaki és déli Albisra oszlott vólna el, 112 m. f. futása után a' fent emlitett tengerbe folyik. Folyása környékéhez, melly 2800 □ m. f. teszen, tartoznak a' vele balról egye-sülő *Moldau* vagy *Moldova*, *Éger*, *Mulda*, *Saale* az *Ilmel*, *Unstruttal*, *Bodeval*, a' *Fejér Elster-rel*, és a' jobbról belészakadó *Iser*, *fekete Elster*, *Havel* a' *Spreevel*, *Stecknitz*. d) *A' Weser* legkis-sebb a' Németországi vizek közt, mellynek környé-ke csak 874 □ m. f. re megyen. Ezt a' nevet a' hajó-kázható Fuldával való egyesülése után kapja Hano-verának Münden nevü városától kezdve, minekutá-na a' Szász-Hildburghauseni herczegségből, a' hol származik, Werra név alatt már mint hajókázható viz Mündenbe jött vólna. A' Hanoverai, némelly Braun-schweig-Wolfenbütteli, Hessen-Casseli, Prussiai és Oldenburgi tartományokon éjszaknyugoti erányban keresztül folyván, 70 m. f. futása közben magába veszi a' *Diemel*, *Emmer*, *Aller* (az Ockerrel és Lei-nével), *Delme*, *Wümme* és *Hunte* vizeit, és Bre-mán alól 15 m. f.-re a' tengerbe ömlik. Azon sok föveny, mellyet a' minden őszszel és tavasszal meg történő vizáradások alkalmatosságával az Aller és Leine visznek belé, az ő sebes vize pedig tovább mos, fő oka az ő (az az a' Weser) elfövenyesedé-sének, melly a' nagyobb hajóknak az éjszaki tenger-ről Brema várossába való menetelét is meg gátol-ja, a' honnan azokat már Eltflethnél vagy Bracke-nél lekell terhelni. e) *A' Rhénus* (bövebb leirását lásd a' Francziaországi vizek közt). f) A' Menus (Main) a' Rhénusnak leg nevezetesebb mellék-vize, melly a' Fenyves hegyen (Fichtelgebirg) formálódik a' féjér és veres Ménusnak öszvefolyása által. Vizé-nek esése, melly a' Fenyves hegyen 2 m. f.-re 1370. lábnyi, tehát átaljában véve 33 lábnyi közre 1 láb-nyi igen csekély, a' honnan vizének középszerü nagysága mellett is evezhetnek rajta a' Bambergi

nagyobb 's Kitzingentől kezdve a' 2500 's 3000 mázsányi terhet vivő hajók. *Tengeri folyóvizei* éjszaki Németországnak a' *Warnow*, *Peene*, *Recknitz* és *Trave*, mellyek a' keleti, — azutan az *Eider* és *Ems*, mellyek az éjszaki tengerbe szakadnak; déli Németországnak: az *Ets*, *Brenta* és *Izanzo*, mellyek Adriai tengerbe ömlenek.

Tavai: legnevezetesebb számos tavai közt a' Németország és Helvéczia között lévő *Bodensee*, (régen Sváb tengernek neveztetett) 17. órányi hosszú, és 5. or. széles. Rheineck nevü Helvecziai városocskánál beléfólyik a' Rhénus, és Steinél folyik ki belőlle. A' rajta lévö hajókázás igen csekély, mivel a' portékának a' Rhénus esése előtt Laufennél ismét le kell terheltetnie a' szárazra. Lindau nevü Bavariai város a' Bodenseenek három szigeteire van epitve, mellyek közzül a' legnagyobb egy 300. lépésnyi hosszu fahiddal van öszvekötve a' száraz földel. Sok tavaji vannak Német országnak belsö részeiben is, kiváltképen pedig Karnióliában, Kárinthiában, Styriaban, Austriának az Ennsen felyül való részében, Salzburgban, Bavárióban (u. m. az Ammer, — Wurm; — Chiem, és Berechtesgadeni tavak), a' Brandenburgi Markgrófságban, Pomerániában és Mecklenburgban. — *Csatornaji:* csak alsó Austriában, Prussiában és Holsteinban vannak.

3. §. A' Német Szövetséges Statusok

Neveik,	*Nagyságok,*		*Népességek.* *)
1) Austriai német tartományok.	3541 $\frac{42}{100}$ □	m.f.	10.655,324
2) Prussiai német tartom. .	3333 ^{56}	—	8,586,569
3) Bavária Királyság . .	1382 ^{40}	—	4,000,000
4) Hanovera Királyság . .	695 ^{7}	—	1,577,610
5) Vürtemberg Királyság .	359 ^{20}	—	1,553,403
6) Saxonia (Szász.) Királys. .	271 ^{53}	—	1,484,300
7) Báden Nagy Herczegség. .	279 ^{54}	—	1,108,475
8) Hessen Választó Fejedelemség	208 ^{90}	—	630,000
9) Mecklenburg-Schwerin Nagy Herczegség . . .	223 ^{88}	—	430,927

*) Hörschelmann szerént.

Neveik.	Nagyságok.	Népességek.
10) Hessen - Darmstadt Nagy-Herczegség	$176\frac{60}{000}$ □ m.f.	730,000
11) Holstein - Lauenburg H. .	172^{55} —	443,000
12) Holstein - Oldenburg H. .	116 —	250,000
14) Luxemburg Nagy Hercz. .	108^{60} —	266,824
13) Nassau Herczegség . .	82^{70} —	350,000
15) Braunschweig Hercz. .	70^{37} —	250,000
16) Szász-Weimar Nagy Hercz. .	66^{82} —	224,654
17) A' Szász-Koburg-Gotha Hercz.	47^{38} —	143,293
18) Szász - Meiningen - Hildburg-hausen Herczegség . .	41^{72} —	129,589
19) Meklenburg - Strelitz Nagy Herczegség	36^{13} —	78,400
20) Szász-Altenburg Hercz. .	23^{41} —	112,000
21) Waldeck Fejedelemség .	21^{66} —	56,000
22) Iffjabb Reuisziág Fejedel. .	21^{10} —	58,000
23) Lippe - Detmold Fejed. .	20^{60} —	76,717
24) Schwarzburg - Rudolstadt F.	19^{10} —	56,992
15) Hohenzollern-Sigmaringen Fejedelem	18^{25} —	38,000
26) Schwarzburg-Sondershausen Fejedelemség. . . .	16^{90} —	49,179
27) Anhalt - Dessau Herczeg. .	16^{73} —	60,000
28) Anhalt - Bernburg Hercz. .	15^{78} —	40,000
29) Anhalt - Köthen Herczeg. .	15^{6} —	36,000
30) Schauenburg-Lippe Fejed. .	9^{71} —	26,500
31) Hessen-Homburg Landgrófság	7^{84} —	21,350
32) Hamburg városa . .	7^{10} —	117,729
33) Idősebb Reuszi ág Fejed.	6^{84} —	25,000
34) Lübek városa . . .	6^{75} —	48,000
35) Hohenzollern-Hechingen F.	5^{12} —	15,200
36) Frankfurt városa a' Majn vizénél	4^{35} —	52,000
37) Bremen városa . . .	3^{21} —	55,453
38) Liechtenstein Hercz. .	2^{45} —	6,000

§. 4. A' Német Szövetséges Statusoknak

a) *Mathematikai fekvések.* A' szélesség

45 — 47° Austria (u. m. Tyrolis, az Illyriai Tartományok és Styria.)

47 — 48° Lichtenstein, déli Baden, Vürtemberg, déli Bavária, felső és alsó Austria.

48 — 49° Baden éjszaki Vürtemberg, Hohenzollern, Bavária, Csehország, Morva.

49 — 50° Luxemburg, a' Rhenusnál lévő Prussia, Rhénusi

Bavária, a' Hassiai (Hessen) Nagy herczegség éjszaki Bavária, Csehország, Morva és Austriai Silézia.

50 — 51° A' Rhénusi Prussia, Nassau, Frankfurt, mind a' két Hassia, a' Szász-Herczegségek, Schwarzburg felső része, Reusz a' Szász Királyság, Csehország, Prussiai Silézia.

51 — 52° Prussiai Vesztfália, Valdeck, Chur-Hessen, vagy a' Hassziai Választó fejedelemség, Prussiai, Saxónia, alsó Schwarzburg, Anhalt.

52 — 53° Lippe, Hanovera, Braunschweig, Brandenburg.

53 — 54° Hanovera, Oldenburg, Bremen, Hamburg, Lübeck, Meklenburg.

54 — 55° Holstein, Pomerania (Pommern).

b) *Természeti fekvések:*

1.) Az Alpeseknél és a' Dunánál: Lichtenstein, Baden, Hohenzollern, Vürtemberg, déli Bavária, Austria.

2.) A' Csehországi erdőségnél, és az Erz hegyeknél az Albis mellékén: Csehország, a' Szász királyság, Anhalt, Brandenburg, Meklenburg, Lauenburg, Hamburg, Holstein. Az Elsternél, Reusz és a' Szász herczegségek.

3.) Az Óriás hegyeknél 's az Oderánál: Silézia, Brandenburg, Pomeránia.

4.) A' Fichtel hegyeknél 's a' Majn vagy Ménus vizénél: éjszaki Bavária, Frankfurt, Hessen-Darmstadt.

5.) A' Thuringiai erdőségnél 's a' Saale vize mellékén: Koburg, Veimar, Shcwarzburg, Prussiai Saxónia. A' Verra vizénél: Hildburghausen, Meiningen, Gotha, Eisenach, Chur-Hessen. A' Vesernél: Chur-Hessen, Hanovera, Braunschweig a' Prussiához tartozó, Vestfália, Oldenburg, Bremen.

6.) A' Harz hegyeknél az Albis Veser és Ems közt: Hanovera.

7.) A' Schwarzwaldnál a' Rhénus mellékén: Baden, Hessen-Darmstadt, Nassau, a' Rhénus melléki Prussia. A' Neckárnál: Vürtemberg. A' Moselnél: Luxemburg.

8.) A' Keleti tenger és a' Trave vize táján: Lübeck.

5.) *Éghajlatja* 1) déli a' 45—50° közt, melly alá tartoznak Austria, Bavária, Würtemberg, Baden, Rhénus mellékei. Prussia, Luxebmurg legkelemetesebb a' Neckar, Ménus és Rhenus mellékein. Napnyugaton az 50° 's keleten a' 48°ig jó bor terem. 2) Középszerü az 50 — 52° közt, a' hol vannak Silézia, Csehország, Saxonia, Hessen, 's a' Rhénusi Prussiának egy része.

Az Elbénél olly kellemetes, hogy az itt termett bor még meglehetős. A' hegyek tetéjén 's allyán a' feljebb emlitett tartományokban a' tél hamar beáll 's tartós. 3) Éjszaki az 52—55° közt, melly alá esnek Pomeránia, Brandenburg, Mecklenburg, Holstein, Braunschweig, Hanovera, Oldenburg, Hamburg, Lübeck. Levegöje a' tenger mellett változó és szélvészes.

6. §. *Természet mivei* közt fontosabbak: a) *az asványok közt* az ezüst (eszt. 123,000 márk, főképen az Erz hegyben 's a' Harzon; arany (184. márk hegyi 's folyó vizi arany); Vas (2,400,000 mázsa;) réz (39,000 mázsa); czin (8,000 m.); ón (40,000 m.); kéneső (6180 m.) Idriában, és Biponturnban vagy Zweibrückenben, ezen kivül 8000 m. czinóbrium; kóbald (16,000 m.;) egerkő (10,000 m.); czink; büdöskő; köszén (20 mil. mázsa); márvány; alabástrom; gipsz; timsó; gáliczkő; torf; porczellán, agyag; kalaminércz (80,000 m.); plajbász; vizmuth; piskólcz; salétrom; mész; asbest; palakő; köszörü, - malom - 's más kövek; jáspis; kálczedon; kigyókő; bazalt; agátkő; kristály; amethiszt; gránit; porfir; érczmész; agyag; kallófőld; hegyi kátrán; sok forrási és kősó 76 munkába lévő sóaknákban, mellyek eszt. 5,150,000 mázsát adnak; 's mintegy 1000 ásványos vizek.

b) *A' plánták* közt a' gabona; tönköly; kukoricza; tatárka; kerti és hüvelykes vetemények; krumpli; kender; len (főképen Siléziában és Csehországban); dohány (Brandenburgban, Bavariában, Anhaltban 's Saxóniában); komló (Csehorsz. Nürnbergnél, Braunschweigban és Halberstadtban; (répa; krapp Siléziában; izacs, indigó Thüringiában; vadsáfrány; jóféle sáfrány; anizs; koriándrom; mustár; sok gyümölcs főképen déli Németországban; gesztenye; mandola; baraczk 's a' t. bor (13. mil. akó a' Rhénusnál, Moselnél, Neckárnál, Ménusnál, Meiszennél és Naumburgnál; Austriában, általjában véve az 51°ig), 's a' külömbféle fákkal gazdag erdeji.

c) *Az állatok* közt a' szarvasmarha (14. mil. darab); lovak (2. mil. legszebbek 's legnagyobbak a' mecklenburgiak 's holsteiniak); juhok (26. mil. mellyek közt sok megnemesitettek vannak Brandenburgban és Saxoniában; sertések (8. mil.) Vesztfáliában, Bavariaban 's a' t.); kecskék, szamarak; öszvérek; vadak, u. m. medvék, farkasok, hiuzok, kőszáli kecskék, murmutérok, rókák, menyétek, vidrák, hódok vagy kásztorok; szelid és vad madarak; méhek; selyembogarak; halak (viza, tok, csuka, lazatz, potyka, angolna, pisztráng 's a' t); rák; gyöngytermő csiga 's a' t.

II. Lakosai.

1. §. *Németország lakosainak számát* Galletti 30,163,488 ra, Stein 30,320,600 ra, Hörschelmann pedig 1829 elején 35,187,868 lélekre teszi, kik 2433. városokban, mellyek közt 100-ban a' lakosok 8000. nél tőbben vannak, 2076. mezővárosokban, 88,619. falukban, vagy Malchus szerint (a' ki Németország nagyságát az Austriai és Prussiai német tartományokon kivül 4308 □ m. f, re teszi) 1055. városokban, 1009. mezővárosokban, 42,134 falukban 's 2,019,492 épületekben laknak. Hasonlóképen Malchus szerént jő $4\frac{14}{21}$ □ m. f. re 1. város, $4\frac{13}{34}$ □ m. f. re 1. mezőváros; továbbá 1. □ m. f.-ön $9\frac{23}{44}$ falu 's $456\frac{3}{35}$ épület van. A' lakosok eredetekre nézve 1) Németek 27,982,913-an; 2) Slavusok 5,378,250-en, u. m. Wendusok és Sorbusok 1,354,000. Siléziában, Pomeraniában, Brandenburgban, Styriában Illyriában, Saxóniában; Csehek 2,533,000-en Cseh 's Morvaországokban; Slovákok vagy Tótok 1,100,000. Morvában 's Siléziában; Kassubok 57,700-an Pomerániában; Tschikok Fiume körül 5500-an; Horvátok Istriában 20,000-en. Ezeken kivül vannak még Németországban. 3) Olaszok Illyriában és Tyrolisban; 4) Francziák és Wallonok a' Saare vize körül 's Luxemburgban 412,090-en; 5) 'Sidók 314,000 6) Görögök, Örmények 's Czigányok 1800-an.

2. §. *Nevezetesebb városok Németországban.**)

	a' házak	's a' lakosok száma.
Hamburg	8445	117720
München Bavariában, a' király lakhelye . . .	2783	7623
Drezda a' Szász király lakhelye	2800	72100
Frankfurt	3460	52000
Lipsia (Leipzig) a' Ssász kir.	1420	41000
Brema (Bremen) . . .	5350	40647
Nürnberg (Bavariában) . .	6780	39600
Braunschweig . . .	3050	36500
Augsburg Bavariában . .	3069	36000
Stuttgardt Würtemberg k. lakh.	3000	31848
Mainz a' Hesseni nagy hercz.	2165	26000
Lübeck	3610	27600
Hanover királyi lakhely .	2062	27600
Cassel a' Hesseni vál. fejed. lakhelye . . .	1960	25801
Regensburg Bavariában . .	1540	26150
Würzburg Bavariában . .	1933	21000
Manheim Badenben . .	1526	20000
Bamberg Bavariában . .	2035	20600
Carlsruhe a' Badeni nagy hercz. lakhely	1150	19718
Darmstadt a' Hesseni nagy hercz. lakhelye	1100	20000
Rostok Mecklenburg-Schwerinben	2182	17398
Anspach Bavariában . .	1016	16400
Fürsth Bavariában . . .	1176	16800
Chemnitz Saxoniában . .	1100	16000
Gotha herczegi lakhely . .	1300	11500
Bautzen Saxoniában . .	1400	11000
Ulm Würtembergben . .	1782	11888
Emden Hanoverában . .	1808	12000
Altenburg	1279	11500
Lüneburg Hanoverában . .	2000	12100
Schwerin a' herczeg lakhelye	1078	12179
Baireuth Bavariában . .	856	14000
Dessau a' herczeg lakh. . .	900	10000
Weimar a' herczeg lakh. .	819	10050
Koburg a' herczeg lakh. .	745	8200
Greiz a' fejed. lakh. . .	580	6300

*) Az Austriai és Prussiai német tartományok fövebb városait lásd az Austriai birodalom 's Prussiai királyság leirásában.

	a' Házak	's a' lakosok száma.
Köthen a' herczeg lakh.	740	7000
Oldenburg a' herczeg lakh.	653	6700
Bernburg a' herczeg lakh.	644	5400
Schleiz az iffjabb Reussi hercz.	600	4800
Neustrelitz a' Mecklenburg-Strelitzi nagy hercz. lakh.	288	5354
Rudolstaot a' hercz. lakh.	550	4800
Hildburghausen a' hercz. lakh.	334	4000
Sondershausen a' hercz. lakh.	480	3407
Homburg a' Landgróf lakhellye	388	3100
Lobenstein	417	3200
Hechingen a' hercz. lakh.	500	3000
Detmold a' hercz. lakh.	340	2800
Weilburg a' Naussaui hrcz. lakh.	400	2050
Bückeburg a' Schaumburg Lippei hercz. lakh.	400	2100
Arolsen a' Waldecki hrcz. lakh.	230	1800
Ebersdorf	115	1100
Siegmaringen a' hercz. lakh.	149	1350

3. §. *Manufakturáji és Fábrikáji* (mellyek alább mindenik Státusban külön véve fognak előadatni) a' nagy Britanniaiak és Francziaországiak után ugyan az első helyet érdemlik; Németország nemzeti gazdagságának kutfejei mindazáltal a' szántásvetés, baromtartás és bányászság: mellyek Európában egy nemzet által se üzetnek olly tökélletesen, mint a' Németektől, nevezetesen gabonát a' termékenyebb esztendőkben 18. mil. forint árrut adnak a' külföldieknek.

4. §. *Kereskedése.* A' némelly Német tartományokban igen virágzó szárazon lévő és tengeri kereskedés kivitelének tárgyai a' fa, gabona, bor, vászon len fonal, vas, aczél, — és Nürnbergi (Norimbergai) mivek, porczellán, kéneső, tükör, üveg, marha (déli Németország 1822. Francziaországba 6. mil. tall. árrut vitt bé, a' mi most csaknem egészen meg szünt, mivel Francziaország egy bévivendő ökőrre 50. frank harminczadot tett), gyümölcs, gyapju (Angliába 1822. 11,125,114 font vitetett ki), só, hamu'sir, füstölt és bésózott hus, cserépedény, viasz, bör, ón, gyapju és pamut portékák, csipkék,

rongyok, csont, ökörszarv, disznóserte, timsó, gáliczkő, czinóbrium, sárga réz drót; bévitetnek ellenben bor, dohány, déli gyümölcsök, füszerszám, czukor, kávé, tea, selyem, pamut, finom gyápjupamut és selyem matériák, módi és fényre való mivek, oroszországi lenmag eszt 1. mil. tall. árru, 's a' t.

Nevezetesebb tengeri kereskedő városai: Hamburg (200 hajókkal), Brema, Emden, Lübeck (80 haj.), Rostok (116 haj.), Wismár; a' szárazon Leipzig, Augsburg, Ménusi Frankfurt, Nürnberg, Braunschweig, München 's a' t. ide nem számlálván az Austriai és Prussiai Német tartományok kereskedő városaikat. Előmozditják a' kereskedést több számmal lévő Bankok, bátorságositó társaságok, a' Leipzigi, Ménus Frankfurti és Braunschweigi népes vásárok, a' Rhénusi — Nyugot Indiai kereskedő társaság 's a' sebes posták; meg akadályoztatják ellenben azt az ország kebeliben a' posta pénz felette nagy vólta, a' postautak meg hosszabbittatássa, a' 38 vámoló 's harminczadoló lineák.

5. §. *A' tudományok 's szép mesterségek állapotja.* Németországban a' szerteszét 's nem, ugy szóllvan, egy helyben lévő főoskoláknál és universitásoknál 's több fejedelmi lakhelyeknél fogva a' tudományos esmeretek más státusokhoz képest sokkal közönségesebbek, mint akármelly más országban, 's egyszersmind azon fáradhatatlan és semmi veszélytöl el nem rettenő szorgalmatosság által, mellyel egy Európai nemzet sem bir olly nagy mértékben, mint a' Németek, a' német tudományosság olly fundamentomos és sok ágakra oszló, a' millyent csaknem egy nép sem tud mutatni Európában. A' Németek metaphysicai szemlélödéséknek 's visgálódásaiknak köszönheti a' transcendentalis philosophia azon tökélletességet, mellyen áll, 's melly a' logica, erkölcsi tudomány, természeti törvény tud. a' természettudomány legfővebb szem pontjai (principium) egészen ujj alkotmánnyának talpkövül szolgál. Ők a' nevelés és oktatás tudománnyának feltalálóji, melly

legnemesebb pályában egy nemzet sem fáradozott annyit, mint a' Németek. A' mathesisben eleitől fogva olly tapasztalt tudósokat mutatott Németország, a' kik akarmelly nemzetbeli mathematicussal is meg mérkőzhettek; nem külömben a' physicában is több helyes és mély gondolkozásu 's a' természethistoriában fundamentomos és szorgalmatos tudósokkal dicsekedhetik, legnagyobb lépéseket Németországban tett kiváltképen a' nem élő eszközös testek 's a' föld tudománya. A' chemia valóságos formáját a' Francziák után a' Németeknek köszönheti; szerencsés előmenetellel dolgoztak az orvoslás tudományában is, a' theologiában pedig olly szorgalmatosan, éles belátással és szerencsésen fáradoznak, hogy más nemzetek tanulhatnak tőlök. Csaknem egy nemzet sem tud olly sok jeles törvényes munkákat is mutatni, mint a' Németek, kik a' földmivelést, mesterségek (technologia), státus gazdálkodása és kereskedés tudományát tárgyazó munkákra nézve is dicséretesen követik az Anglusokat és a' Francziákat, a' kiktől tanulták azokat. Remek történetirójik egy idő ólta az előadásra 's a' valóságos históriai mivészségre nézve vetélkednek a' más nemzetekéivel, és a' földleirásra 's a' statistikára nézve egy nemzet sem szerzett magának annyi érdemeket, mint a' Németek. Végezetre a' holt nyelvekben is alkalmatos férjfiakkal 's azon jeles tulajdonsággal bir a' német nemzet, hogy az élő nyelveket könnyen megtanulja és a' könyvek tudományára nézve, mellyeket az Anglusok és Francziák annyira elmellöznek, hogy alig tudják, mi történik a' tudós világban, a' Németeket illeti a' dicsőség. A' Németek anyai nyelveket csak a' mult század második felében kezdették el mivelni, 's csak a' XVIII. század utólsó 30. esztendejiben derült fel a' szép német irásmód hajnala, melly rövid idő alatt óriási lépésekkel siet a' tökélletesség felé. A' hangmivészségben is annyira mentek a' Németek, hogy Olaszország első rangu musika alkotójival vetélkednek, valamint a' festés, képfaragás, rézremetzés és épités mesterségében is

jeles mesterek találtatnak köztök, és a' kövel való nyomtatás is, melly fontos segéd eszkőze az öntött betükkel való nyomtatásnak egy Sennefelder Aloysius nevü Cseh találta fel Münchenben, igen közönséges Németországban. 1812 egész Németországban (ide számlálván az Austriai 's Prussiai német tartományokat is) 12500 irók számláltattak, a' mennyi Európának egy státusában sem vólt. 1824. a' Leipzigi husvéti vásár a' németországi 371. könyvkereskedések (mellyek közzül Leipzigban magában 67. Berlinben 52. Bécsben 33. Ménusi Frankfurtban 20. Nürnbergben 20. Prágában 11. Halleben 12. Breslauban 10. Münchenben 7. Carlsruheben 5. Drezdában 6. Gothában 10. Darmstadtban 3. Casselben 4. 's Hamburgban 7. vólt) könyvlajstroma 3394 uj munkákat foglalt magában, mellyek közt a' geográphiai és statistikai munkák száma 297-et tett. 1824 a' folyóirások közt 95. politikai naponkint és hetenkint kijövő, 's 221. nem politikai ujságok (a' hirdetéseken 's tudositásokon kivül) 's 149. hónapos irások jelentek meg. Ugyan ezen esztendőben Bécsben 110. 's Berlinben 786. német, franczia, anglus, olasz, spanyol, portugallus, hollandus, svékus, dánus, orosz, lengyel, cseh, magyar, görög 's deák nyelven kijött folyóirásokat lehetett kapni. — Állandó játékszinnel biró városok 52-en vannak, 's ezeken kivül még 30. játszótársaságok vándorolnak városokról városokra: az elsőbbek közt legkitetszőbbek Berlin, Bécs, Weimar, München, Braunschweig, Ménusi Frankfurt, Hamburg, Nürnberg, Prága, Drezda 's Leipzig. A' németországi játékszineken játszó személyek 1817. közel 3000-en voltak.

A' tudósokat 20 universitások u. m. a' Berlini (fund. 1810.) Göttingai (f. 1737.) Hallei (f. 1694.) Breslaui (f. 1702.) Münsteri (f. 1631.) Insbrucki (f. 1826.) Grätzi (f. 1827.) Müncheni (f. 1826.) Leipzigi (f. 1409.) Haidelbergi (f. 1386.) Jénai (f. 1558.) Prágai (1348.) Bécsi (1365.) Greifswaldi, Würtzburgi (f. 1403.) Erlangeni (f. 1743.) Tübingeni (f.

1477.) Freyburgi (f. 1457.) Marburgi (f. 1527.) Gieszeni (f. 1607.) Kieli (f. 1655.) Rostocki (f. 1419.) 's Bromi (f. 1823.) 884. tanitókkal és 12,827 tanulókkal, kik közzül eszt. 300 lépnek ki a' polgári életbe, (a' 120000 tanitó, — kormányozó 's egészségre ügyelő tisztek hijánosságának kipotlására) továbbá több gymnasiumok, tudós társaságok 's a' 150 helyeken lévő 5,115,500 kötetekből álló közönséges könyvtárak, a' népet pedig a' számos és czéleránnyos néposkolák formálják, mellyekre a' németországi státusok olly különös figyelmet forditanak, hogy kevés europai oskolák dicsekedhetnek azon tökélletességgel, mellyen a' Németországiak állanak.

6. §. Vallásokra nézve a' Németek 1.) Katholikusok, számok az Austriai 's Prussiai német tartományokat is ide számlálván 19,260,000. 2.) Evangelikusok, az az Lutheránusok és Reformátusok, kik az előlemlitett név alatt csak nem minden német státusban egyesültek 15,250,009. 3.) Herrnhuterek 25,000. 4.) Mennoniták 5000. 5.) Görögök 2000. 6.) Quackerek 's több illyen vallásbeli felekezetek. 7.) Sidók 314000.

III. Polgári alkotmánnya.

Németország alkotmánnya a' Bécsben 8. Jun. 1815. köttetett egyesség által határoztatott meg. E' szerint a' németországi uralkodók és szabad városok a' német szövetség által, mellynek czélja a' Németország külső és belső bátorságának, a' státusok függetlenségének és megsérthetetlenségének fentartása, egy testé egyesültek, a' honnan a' szövetség tagjainak egy forma jussaik vannak, 's az egyesület pontjait egyaránt kötelesek szentül megtartani. Ezen pontok szerint a' szövetség tagjai valamint egész Németországot, ugy egyenkint véve mindenik szövetséges státust kötelesek a' megtámadtatás ellen egyesült erővel oltalmazni, és ha a' szövetség hadat izent, egyiknek sem szabad az ellenséggel a' maga

részéről alkudozni, fegyvernyugvást kötni vagy békességre lépni, mivel erre csak a' szövetség gyülésének van jussa. Ezt mindazáltal csak a' német tartományokról kell érteni, mert ha egy Németországban birtokos külső hatalmásság, p. o. Prussia maga nevében izen hadat, az illyen háboruban a'' szövetség nem köteles részt venni. Ha köztök valami felett perlekedés támad, egymás ellen fegyvert nem foghatnak, hanem ügyöket a' szövetség gyülése eleibe kell terjeszteniek, midőn az öszvebékéltetés végett egy deputatio neveztetik ki, melly ha czélját el nem éri, az ügy a' szövetséges fejedelmek által törvényesen megvisgáltatik, a' kiknek itéletmondásán kötelesek a' peres felek megnyugodni. Hogy pedig állandó 's különös itéiőszéket ne kelljen tartani, az határoztatott meg, hogy a' kérdésben forgó tárgyak eldöntése a' fő feljebbviteltörvényszékekre bizattassék. Illyen fő feljebbviteltörvényszékek (Appellations-Tribunal) Austriának, Prussiának, Bavériának, Saxoniának, Hanoverának, Würtembergnek, Badennek, a' Hesseni vál. Fejed. a' Hesseni Nagyhercz. Holsteinnak, Luxemburgnak 's Oldenburgnak magoknak vannak, a' kisebb státusok közzül pedig többeknek van egy, p. o. a' Szász Nagyherczegségé 's a' 3 Szász Herczegi házaké Reuszal Jénában, a' Braunschweigé Lippével 's Waldekel Wolfenbüttelben, a' két Meklenburgé Güstrowban, a' Nassaué Hohenzollerrel Wiesbadenben, az Anhalté Schwartzburgal Zerbstben; a' 4. városoké Lübeckben; 's a' t. Számok öszveséggel egész Németországban 20. mindenik státusnak a' rendek alkotmányát, az az, hogy ezeknek is szóllások legyen az igazgatásban, be kell vinnie. A' keresztény vallásbeli felekezetek külömbsége a' polgári jusokkal való éléstől senkit sem foszthat meg. A' belső csendesség's jó rend fentartása az országlószékek tulajdon hatalmokra van bizva, mindazáltal a' pártos alattvalók megzabolázására a' szövetséges státusok hivatlan is megjelenhetnek, hivatva pedig kötelességek szorongatásban lévő szövetséges társokat fegyveres erővel

segiteni. A' szövetség dolgai a' szövetség gyülésén szoktak elintéztetni, mellyben Austriának 1. Prussiának 1. Bavériának 1. Saxóniának 1. Hanoverának 1. Würtembergnek 1. Bádennek 1. a' Hesseni vál. Fejedelemségnek 1. a' Hesseni Nagyherczegségnek 1. Dániának Holsteinra és Lauenburgra nézve 1. Belgiumnak a' Luxemburgi Nagyhercz. nézve 1. a' Szász Nagyherczegi és Herczegi házaknak 1. Braunschweignak és Nassaunak 1. Mecklenburg - Schwerinnek és Strelitznek 1. Holstein-Oldenburgnak, Anhaltnak és Schwartzburgnak 1. Hohenzollernek, Lichtensteinnak Reusznak, a' két Lippei házaknak és Waldecknek 1. végre Lübecknek, Frankfurtnak, Bremennek és Hamburgnak 1. és igy mindöszve 17. szavak vannak, elölülője pedig mindég az austriai császár. Ha pedig a' szövetség sarkalatos törvényeinek 's alkotmányának megváltoztatásáról van szó, akkor a' gyülés egészszé (plenum) változik által, midőn nem két, három, sőt négy státusnak együtt, hanem mindeniknek a' nagyságához képest tulajdon szava van, p. o. Austriának 4. Prussiának 4. a' Szász királys. 4. Bavériának 4. Würtembergnek 4. Bádennek 3. a' Hesseni vál. fejed. 3. a' Hesseni Nagyherczegs. 3. Holsteinnak 3. Luxemburgnak 3. Braunschweignak 2. Mecklenburg - Schwerinnek 2. Nassaunak 2. a' többi státusoknak pedig, valamint a' városoknak is mindeniknek 1. szava van, és igy mindöszve a' szavak száma 70. Mellyik tárgy tartozzék pedig az egész gyülés eleibe az a' 17. szavu vagy kisebb gyülésben határoztatik meg. A' kérdésben forgó dolog a' szavak többsége, 's ha ezek egyenlő számmal volnának, akkor az előlülő szava által döntetik el. Ellenben ha a' sarkalatos törvények megváltoztatásáról, a' szövetség belső alkotásárol, egyenkint a' státusok jusairól, vagy a' vallásbeli dolgokról van szó, az illyen tárgy sem a' kisebb, sem a' nagy gyülésben el nem igazitódhatik a' szavak többségé által, hanem az egésznek meg kell abban egyeznie. A' gyülés helye Ménusfrankfurt. A' tárgyak német nyelven vitatnak és tételeknek irásban. A' Sept. 1824.

tartatott gyülés végzése szerint az ollyan fejedelem a' kinek a' kisebb gyülésben 1. szava van, a' szövetség cancelláriája pénztárába 2000. 's a' matricularis cassába 30,000 for. fizet.

Jövedelmei a' szövetséges státusoknak öszveséggel 201,329,048 forintra tétetnek; adosságai pedig 500 miliom forinton feljül vannak.

Hadi ereje Németországnak 301,637 emberből, t. i. 222,119. linea gyalogokból, 11,694. vadászokból, 43,090. lovasokból, 21,717. pattantyusokból, 3,017. sánczásokból 's hajosokból áll. Ezen egyesült hadi sereg 1. 2. 3. számu corpusába Austria 94,822. — a' 4. 5. 6. ba Prussia 79,234. — a' 7. be Bavária 35,600. — a' 8. ba Würtemberg 13,955. Baden 10,000. a' Hesseni Nagyherczeg 6195. Hessen-Homburg 200. Frankfurt 479. Hohenzollern 501. Lichtenstein 55. mindöszve 31,385. — a' 9. be a' Szász királyság 12,000 a' Szász Hercz. 3498. Anhalt 1224. a' Hesseni vál. Fejed. 5679. Luxemburg 2556. Nassau 3028. Weimar 2010. Schwarzburg 990. Reusz 745. öszveséggel 31,730. — a' 10. be Hanovera 13,054. Holstein 3600. Braunschweig 2096. Schwerin 3580. Strelitz 718. Oldenburg 2178. Waldek 519. Schaumburg-Lippe 240. Lippe-Detmold 691. Lübeck 407. Bremen 485. Hamburg 1298. mindöszve 28,866. katonát adnak. Az ágyuk száma 612. u. m. a' 7. fontos hubiczáké 153. a' 6. fontos ágyuké 306. 's a' 12. fontosoké 153. A' hadisereg fővezérét a' szövetség kisebb gyülése választja, mellynek az a' taborozás folyamatjáról tudósitásokat tenni köteles, 's a' mellytől kapja különös esetekben az utmutatást. Fizetését az egész szövetségtől huzza. Hibájiért a' hadi törvényszék eleibe állittathatik.

A' szövetség 3. várai közzül Landauban bavériai őrsereg van, mellynek háborus időben $\frac{1}{3}$ része bádeni katonasag; Luxemburgban Prussiának van jussa katonaságot tartani, Mainzban pedig hasonlóképen Prussiának és Austriának.

A' Kenezekről.

Az érdemes Berekeszturi Kósa Sigmondnak 1816. Bécsben kiadott munkája, kezembe akadván, ennek a) alatt lévő jegyzésében a' 14. lapon észrevettem hazánkban vólt, de még eléggé ki nem világosított Kenezek vagy kinézők meghatározása iránt, ezen fennforgó külömbségeket.

Kenez: Etymologiam vocis derivat Benkő in Suppl. ad Trans. T. 1. ex composito verbo ungarico ki-néző, kinézni; aspicere foras; Ducange Glossar. ad voc. caganas ait: Κανης és Κανις Graecis et Byzantinis significat Principem Tatarorum; id ipsum innuit M. Rogerii in carmine miserab. de destructione Hungariae per Tataros Cap. 35. locus sequens. „Constituerunt Canesios qui justitiam facerent" et infra: „Procurator meus de istis Dominis erat unus, — et pene mille villas regebat, et erant Canesii fere centum." Sigismundus Herberstein de Reb. Moscow. ait „Nomen Ducis apud eos dicitur Knez, nec alium majorem titulum unquam habuerunt, adjecta illi dictione Magnus, nam omnes alii, qui unicum Principatum habent dicebantur Knez, qui vero plures principatus atque alios Knez subjectos suo imperio habebant, Weliki Knezi, idest Magni Duces appellabantur." Slavica denique lingva Knez dominum significat, notum etiam est Serviae olim principes Knezos dictos fuisse. —

Haec de Etymologia vocis contra opinionem laudati Benkő, veritati approximantem quidem, cum ea tamen non cohaerentem — intelligitur vero in chartis hungaricis hujus aevi sub nomine Knez —

Kenezius, Villicus seu liberarum, sive communium villarum, probat hanc explicationem Privilegium per regem Sigismundum anno 1426. Beretzfalvensibus concessum. Benkő Milcovia T. 2. pag. 117. probatum, cujus ad rem hanc sequens est pericope: „attentis supplicationihus praefatorum Knezii — gratiose concessimus libertates: quod nullus omnino judicum regalium vel terrestium ipsos judicare, seu ipsorum judicio adstare, compellere et compelli facere debeant, vel praesumant, nisi ipsemet Kenezius cum praefatae villae villanis, praeassumptis sibi Siculis potioribus quos maluerint, cunctis hominibus querulantibus, judicium et justitiam administrare valeant atque possint," tam ex hoc pericope quam etiam ex continentia hujus quod comentamur instrumenti, inferius in verbis „communis autem Kenezus pro villico fidei unius fertonis computetur" evidens fit Kenezum pro villico sumi. — Caeterum Kenezeos, in suo Keneziatu, quandoque per litteras regias fuisse confirmatos, ac qua tales pro veris Nobilibus fuisse habitos, istud itidem Diploma docet. — Confundendi cum his non sunt Domini terrestres, in possessionibus suis jure Keneziatus gaudentes, qui virtute talismodi juris Kenezialis, in territorio possessionum suarum, non dominali tantum foro, sed etiam ordinaria Jurisdictione Magistratui alias Comitatensi competente gaudebant. Neque haec ad explicandam juris liberi Baronatus realis, apud nos adhuc vigentis, originem inepta fuerint. — Litteras Collation. Joannis de Hunyad Gub. super Jure Kenesiatus factas vide apud Benkő T. V. p. 1.

Ezen eléggé meg nem határozott észrevételekre azon világositást teszem, hogy Erdélyben több olly familiák vagynak maig is, a' mellyeknek eleji, ide nem értvén a' kastélyos urakat (castellani), hivataljoknál fogva birták jószágaikat, azokban és sok még mostan is fennálló kinéző váraikban, mellyek többnyire magas hegyek tetejére voltak épitve ('s ma már a' baglyok fészkei), vigyázattal lenni és

őrtállani tartoztak, mint deákul *Kenezii*, vagy magyarul mondva *Kinézők*; hasonlitható valamennyiben a' mostani fő strázsamesteri nevezethez; — illyen lehetett a' kenyérmezei ütközetben hires *Kinézi Pál*, *Kinézi László*, 's többek is, mivel a' régi időkben a' vezetéknév megtartása még nem volt ollyan közönséges, 's többnyire vevődött: *valamelly hivatalról — megkülömböztetésről — helyröl, — természeti tulajdonságról*, vagy gyakran csak *keresztnevekkel*, *az apa*, és *együtt az apa és nagyapa neveiről;* ezekről alább bővebben.

Sokan ezen vár-vagy fő kinézők közül mint fennebb emlittetett Kenezii possessionati, kinézői jussal birott jószágaikban ujra megerösittettek, ezen kitétellel: Damus donamus, titulo novae donationis, in quorum possessorio antea quoque inerant jure Keneziatus. —

Ezek mint hivataljok után birt jószágos fő kinézők, váraikat oltalmazni tartoztak, 's a' hadban többnyire vezérek voltak. Az al kinézők, vagy falnagyok, birák (az emlitett jegyzés felett a' 16ik lapon („unus quisque Kenezus, per nostras litteras regales in suo keneziatu roboratus, pro uno vero nobili acceptetur") valóságos nemeseknek tartatván, a' törvényes igazságok kiszolgáltatására meg is hatalmaztattak. A' köz kinézőkről (communes Kenezii) a' fennebbi jegyzésben említés tétetett.

Hivatalról neveztettek: *Kinézi*, mint fenn emlittetett, vagy deákosan Kinizius. — *Bán*, a' Tomai familiából a' honnan Bánffi gróf — János — Péter — György, erdélyi vajdák és Székelyek grófjai; *megkülömböztetésről*: *Vitéz*, *Nemes*, *Magyar* Balás, Blasius Magyar, *Török*, Joannes Turcianus Székelyek grófjai, *Székely*, *Német*, *Záz*, erdélyi vajda, ennél fogva nemzetére nézve Magyar, midőn az erdélyi vajdáknak, és Székelyek grófjainak a' magyar nemzetből kellett lenni; — *helyről: Márgai* vagy *Margsinai*, hajdon a' margai uradalom birtokossai, melly helység Hunyad vármegye Banatus felől való szélén ma is megvagyon, valamint az ura-

dalomhoz tartozott több helységek is az Oláhoktol Margsinényieknek neveztetnek. Ezen Margsinai birtokos nemes familiábol való volt Margsinai Ersébeth, a' halhatatlan Hunyadi János édes annya, — melly szerint örökös megczáfolást érdemel tehát azon állitás, hogy alacsony paraszt oláh leány lett volna (virgo e gente valachica), midőn ezen régi nagy familia után sokan birtak és birnak jure Margsinaiano, et Csolnakosiano, melly utolsó fiu ágon is existál. — *Hunyadi*, *Csolnakosi*, továbbá *Erdélyi*, *Vizaknai*, *Szentiváni*, *Kendi*, három erdélyi vajdák. *Ilyei*, *Folthi*, *Nagylaki*, *Bethlen ósi Bethlen*, *Kigyós Bethlen*, *Bethleni Bethlen*, *Iktári Bethlen*, *Ujlaki Zalavári* 's a' t.; *természeti tulajdonságokról*: *Kemény*, *Vas*, *Lábatlan János* lassu lepéséiről, *Koldus Lázár*, a' fényüzést kerülő magános természetéről, ez vice-vajda, a' más Székelyek grófja; — gyakran csak keresztnevekkel: *Berthold*, *Móses*, *Dénes*, *Sándor*, *Benedek*, *László*, *György* a' Bors nemzetségből, *Thomás*, többnyire erdélyi vajdák, és Székelyek grófjai, *Latzk János*, *Thamássi*; az *apák* és együtt az *apák* és *nagyapák* neveiről: *Latzkfi*, *Drágfi*, erdélyi vajdák, *Bánfi*, mint feljebb is, *Kendefi*, *Lászlófi*, *Istvánfi*, *Sándorfi*, *Dénes fija István*, *Sándor fija László*, *Daniel Péter*, *László Péter fija János*, *Andor István Péter*; a' szinekről: *Vörös*, *Zöld* (Joannes Zevldt, et alter Joannes Bogachi jurati cives civitatis Cibiniensis) *Fekete*; állatokról, *Sas*, *Farkas*, *Medve*, *Bárány*, 's a' t.

KENDERESSY FERENTZ.

A' Recensiokról.

Azon ujabb idökbeli szokás, melly szerint a' kimiveltebb nemzeteknél tudományos ujságokban 's egyéb időszaki irásokban az időről időre kijövő könyvekről részint esmertetések, részint recensiók vagy itélések közöltetnek, tagadhatlanul nagyon hasznos; mert az által nem csak sok közhasznu esméretek, hanem egyszersmásszor tudós jegyzetek is terjesztetvén el, a' gondolkodás sokakban felébresztetik, a' tudományos tárgyak eránt a' közönség részvétele előmozdittatik 's elevenittetik; 's nagyrészint annak lehet köszönni, ha most Európában minden rendbeliek között nagyobb kimiveltség 's tudományosabb lélek találtatik, mint ennekelőtte akar mikor. Dehogy ez a' szokás olly hasznos legyen, mint természete szerint lehet, 's különösen hogy a' recensiók annyi jót tegyenek, mennyit tehetnek, a' recensenseknek dologhoz értő, egyenes lelkü 's nemes szivü férjfiaknak kell lenni.

Ehezképest a' recensensektől mégkivántatik, hogy általjában a' literatura mindenkori állapotját tudják, különösen a' tárgyakat, mellyekről a' recenseálandó könyv szóll, jól értsék 's élesen felfogják, 's gondolatjaikat róla alapossággal, igazságszeretéssel, részrehajlatlansággal 's jó izléssel adják-elő. Tartalmára nézve pedig czen előadások ugy lesz kimerető, ha a' munka velejét vagy summáját röviden 's még is mennél teljesebben kivonják, sajátságait mind a' dologra, mind az előadásra nézve kijegyzik, mind dicséretes tulajdonait mind hijányait okokkal támogatva megmutatják; 's az olva-

sót a' belőle reménylhető nyereségre figyelmessé teszik.

Ki nem látja, hogy jó recensiót irni nagyon nehéz munka volna, ha több nem kivántatnék is hozzá, mint a' mi itt mondatott. Bizonyos pedig, hogy a' recensiónak az legszebb koronája, ha egyszer'smind erkölcsi tekintetben is a' jók és nemes szivüek várakozásának eleget tesz, ha illendő szerénységgel van irva, 's ha benne nem csak az iró személye kiméltetik, hanem máskép is mindenütt a' humanitás és szeretet lelke uralkodik.

Azomban a' jó recensiók nehézsége azokat, kik az efféle munkára magokat hivatattaknak érzik, tőlök el ne ijeszsze. Ha az ideált valamint másutt, ugy itt is elérni lehetetlen is, azok is nagy köszönetet érdemelnek, kik hozzá közeliteni tőlök kitelhetőképen igyekeznek. Azon ha valamelly recensens a' recenseált irótól eltávozó vagy épen tévelygő vélekedést nyilatkoztat is ki, senki okosan nem boszszonkodhatik, csak a' vélekedés értelmesen, lelkesen, okokkal erősitve, 's egyszers'mind szerényen is legyen előladva.

Nem lehet tagadni azt a' nagy hézagot, melly e' részben magyar literáturánkban találtatik. A' tudományos gyüjtemény' elsőbb éveiben fordultak elől néhány becses recensiók. Azolta akar mi okból igen megritkultak. Különösen nagyon szembetünő, hogy némelly legjelesebb munkákról, p. o. gróf Teleki Jó'sef pályairásairól, gróf Széchenyi István Hiteléről 's a' t. csak egy itélő szózat sem hallatta magát folyóirásainkban.

Superint. KIS JÁNOS.

A' dohány, mint isten-átkozta fü.

Ki gondolná, hogy a' dohánynak (petun, tabag, nicotsü,*), mellynek leveleit annyi sok száj, porát annyi sok orr szereti a' földön, valamerre olly megesküdt seregellenségei is volnának, kik azt nem csak semmi alakban nem szenvedhetik, de még böcsületes nevéből is kivetköztetvén, ördög-fünek vagy isten-átkozta fünek hivják? És pedig mégis vagyon illy nemzetség, — a' *Raszkolnikok*, vagy Roskolnikik, vagy Philoponik.

A' Raszkolnikok neve alatt az orosz egyháznak szakadéka esméretes. E' név azonban csufnév rajtok; származik ez orosz szótól *raszkolo*, szakadás, felekezet, schisma; *raszkolnik*, schismaticus. Ők magokat Starowertziknek (igazhitüeknek) nevezik. Az orosz egyháznak ez az egyetlenegy szakadéka, melly töle nem is különbözik a' hitnek sarkalatos czikkelyeiben, hanem csak a' külső szertartásokban, szoros fenyitékben és mellékes dolgokban, p. o. hogy a' keresztet magokra egy vagy két ujjal, és jobról balra vetik; az Oroszok képeiket utálják, ellenben a' magok-féle kép-irók által készülteket böcsülik. Számok 300,000-re megyen. Vagynak klastromaik is, és egy archimandritájok, ki Nicolajewben (Chersonban) resideál. Lakoznak az Oroszbirodalomban elszoratva szerte-széljel, névszerint Staradubban, mint legrégiebb lakhelyöken, hol a' legpompásabb templomjok van (épült 1785.); Astrachanban, Kazanban, a' Volga mentében, Archangel-

*) A' dohány' neveiről méltó megolvasni a' *Kedveskedőnek* — ennek a' kellemetes olvasatu könyvnek (mint egykor a' Tud. Gyüjt. magát kifejezé,) legutolsó kötetét 1825. l., még méltóbb pedig az 1830. Jurende's Pilgerben felkeresni, a' mi a' dohánynak történeteiről, statistikájáról 's a' t. közöltetik.

ben, Sibiriában, — sőt a' Törökbirodalomban is. Több izben, kemény eszközekkel is, sikretlenül próbálták őket az orosz egyházzal öszvekapcsolni. Most szabadon és bántatlanul hagyatnak, mivel egyébként szorgalmatos és hiv alattvalók es többé a' puskától és katona-monturtól sem irtóznak.

Ezek az Raszkolnikok immár egyéb Oroszoktól az által is megkülönböztetik magokat, hogy ők a' dohányt nem szivelik; és nemcsak magok soha nem dohányoznak, nem tobákolnak; de minden dohányos és tobákos ember elől is, mint ördög elől meszsze futnak; mivel a' dohány növeményt Istentől átok alá vetett fünek tartják. Ez ő balvélekedésök valamelly nevetséges regén épül, melly közöttök a' firól fira általszállitás utján mind e' mai napig megmaradott; de a' melly (mint némellyek állitják,) bizonyos ó-görög vagy sláv vallásos könyvben is feltaláltató. Ez pedig a' gyarló rege.

Midőn az Isten elvégezte, hogy a' földre vizözönt fogna bocsátani; és Noénak megparancsolá, épitene bárkát azon állat-fajok megtartására, mellyek a' föld szinének jövendő megnépesitése végett szükségesek volnának, eljött az ördög Noéhoz, és mindenféle alakban házához járt, és majd egy, majd más szin-ok alatt ki akarta belőle venni, miképen és hol szándékoznék a' bárkát épiteni. Noé pedig elméjében tartván az isteni tilalmat, senkinek semmit ki nem nyilatkoztatni: hallgatással győzte az incselkedőt. Mikor tehát már a' sátán látta, hogy szóval nem mehet semmire: dohányt hozott, és réabeszélni igyekezett Noét a' dohányzásra. Ez megfogadá a' szót, mellyre feje megkábult, és ezen félrészegség állapotjában felfödezett Lucifernek egy hajszálig mindeneket. Az ment tüstént a' bárkához és épitését annyira akadályozta, hogy Noénak minden napon majdnem elől kellett kezdeni a' munkát. Azon időtől fogva a' dohány Istentől megátkoztatott és ördög-fünek neveztetett.

E. I. P.

Kérelem.

Emma! jőj az uj keletnek
Idvezelni gyöngykorát,
Idvezelni s' tavaszmennyt,
A' korányég biborát.

Sziveink hév érzeménye
Zengjen édes hangzatot
És imádjuk a' teremtőt,
A' ki ennyi kényt adott.

Ah de busit egy komor gond
Melly vigalmaimba vág,
Köd vonul a' biborégre
Zordonul a' bájvilág.

Nézd a' rózsa nyilt öllében
Melly igéző szin virul,
Sirna lelkem, hogy korunk, mint
E' biborszin elvirul.

Még is, Emma, nem busongok,
Kék szemedben ég derül,
Szivem, angyal, hü szivednél
Szebb tavaszb a' szenderül.

Nincs boru, ha rád tekintek,
Boldog álom életem,
Rózsahajnalt, fényözönt néz
Vágykönyüs tekintetem

'S bár a' csillagok világit
Semmisitsék istenek,
Ajkad édes hangzatára
Szebbeket teremtenek.

Jőj tehát az uj keletnek
Idvezelni gyöngykorát,
Idvezelni a' tavaszmennyt,
A' korányég biborát.

'S sziveink hév érzeménye
Zengjen édes hangzatot
És imadjuk a' teremtőt,
A' ki annyi kényt adott.

HAMVAI.

A' söprük, mint toll-háboruk égi-jelei.

(Anekdota.)

Ama' szelid lelkü és mély tudományu reformatoról, Melanchthon Fülepről irja derék biográphja Camerárius, hogy utolsó beteg-ágyát feküvén, — halála elött épen egy héttel — Saxonia ég-alján különös tüneméneyk látszottak söprük formájában. Melly ujságot midőn Melanchthonnak hirül vittek, ezt mondta reá: „Hálát adok az Istennek, hogy nem kardok; mert igy már alkalmasint csak a' tudósokat jelentik."

E. I. P.

Azon hasonlatosságokról és külömbségekről, mellyek a' római és magyar polgári törvény között az atyai hatalomra nézve találtatnak.

Bévezetés.

§. 1.

Jóllehet az emberek, mig a' természeti állapotban élének, tulajdonképen semmi felsőseget sem parancsolót nem esmértek: ugy látszik mindazonáltal, hogy már maga a' természeti törvény a' szüléket magzatjaik eránt különös hatalommal fegyverkeztette légyen fel. Mert ha az emberi természetet szorgalmatosan visgáljuk, csudálkozva tapasztalhatjuk, hogy a' most született csecsemőknél semmiféle állat sem erőtlenebb, sem gyengébb; ugy hogy ha tőlök a' szorgos gondviselést, apolgatást és szükséges nevelést elvonnád, bizonnyára, nem mondom kevés napokig, de órákig sem nyujthatnák élteket. Ámde kik köteleztetnek azoknak ápolására, hanemha az ő életek szerzői? Tehát a' szüléket a' gyermekeik nevelésére megkivantató eszközökkel való élésnek jussával is fel kellett ruháznia a' természetnek. Ki tagadándja pedig annak szükséges voltát, hogy a' magzatokat valamelly természeti hajlandóság ösztönözi, azoknak, kiktől életet és nevelést nyertenek, minden másoknál őszintébb 's forróbb szeretetére, és ennyi jótéteményekért erántok mutatandó különös háladatosságra, tiszteletre, hivségre? Következésképen nem hiu vélemény, hogy a' gyermekek már a' természeti állapotban szülejik hatalma alatt lettenek légyen.

§. 2.

Minekutána elvégre az emberek természeti állapotjokat elhagyván polgári társaságokba szövetkezének, valamint minden egyéb jus, ugy az atyai hatalom is csak nem minden, de legalább a' miveltebb nemzeteknél, különös és törvények által meghatározott idomot nyere, sőt némellyeknél tündöklőbb jussokkal, hogy sem a' természettől adatva lenni látszatnak, öregbedék. Igy Aristoteles bizonyitása szerént (Ethic. VIII. 10) a' régi Persáknál a' szülék magzatjaik eránt, kikkel rabszolgák gyanánt bántanak, önkényes és csak nem határtalan hatalmat gyakorlának. Kitetszik továbbá a' történetirásokból, hogy nem csekélyebb tekintettel birtanak az Athénásbéliek, Thébaiak, és hajdani Gallusok. De hogy a' római atyák magzatjaikra nézve leghathatósb jussokkal ékeskedtek légyen, a' római pólgári törvény nyilván mutatja; a' honnan ama' történet irók atyja T. Livius az atyai just „Atyai felségnek" nevezi (Historiar. Libro IV.). Végtére a' szülék hatalmát a' mi törvényeink is meghatározták: szándékozom tehát ezen többször emlitett atyai hatalomra nézve a' Rómaiak és Magyarok törvényét öszvehasonlitani, és a' mindkettő között előforduló hasonlatosságokat és külömbségeket, a' mennyiben lehet, felfedezni, leirni, és olvasójim elébe terjeszteni. Mivel pedig bölcsen mondják, hogy a' rend a' dolgoknak lelke, én is tehát rendtartás végett e' jelen részt több fejezetekre osztándom. Legyen hát

ELSŐ FEJEZET.

Az atyai hatalom esméretéről, jussairól, és kötelességeiről.

§. 3.

Az atyai hatalom a' római törvény értelmében helyesen mondatik ollyatén „uradalomnak, mellyel

a' római atya gyermekei eránt birt." Mivel Pomponius irja, hogy az atya fiját a' Quiritesek törvényének erejénél fogva viszszakivánhatja (vindicare), a) a' magyar törvény pedig: az atyák magzatjaik eránt való jussának és kötelességének tartja: b) nyilvános immár, hogy az atyai hatalomnak e'két esmérete egymással néminémüképen igen megegyez, ugyan is:

1ször Már maga a' nevezet is mind a' két törvényben egyaránt ejtődik ki.

2szor Ezen hatalmat a' szülék magzatjaikra nézve gyakorolják.

3szor Amazokat ezek eránt mind a' római, mind pedig a' magyar törvény, számos és felséges jussaikon kivül, bizonyos kötelességek alá is veti.

4er A' Rómaiak a' magában és tulajdonképen tekintett atyai hatalmat a' nemzetek törvényéből vevék. c) Nemzetek törvényének pedig azt nevezték, mellyel az emberi nemzetek élnek, a' mit a' természeti törvénytől azzal külomböztettek, hogy ezt minden állattal, amazt pedig csupán csak az emberekkel magok között gyanitották közösnek lenni; d) de ki nem tudja, ha a' törvénytudományban valamennyire jártas, hogy a' magyar törvényhozók is hasonló törvényből származtatták az atyai hatalmat?

5ször Ámde a' mondott hatalom a' Rómaiaknál idomjára nézve polgári törvényből eredett, e) a' melly bizonyos meghatározott nép (és igy itt a' római nép) tulajdon törvényeinek foglalatja. f) Valóban nálunk is az atyai hatalom idomját a' magyar polgári törvény határozza.

6szor Valamint a' régi Rómaiak fijai polgári állapotjokra nézve szabadosok — ingenui — és polgárok valának: szintigy hazánkban is valóban szabadok.

---

a) fr. 1. §. 2. D. VI. 1. de rei vindicatioue.
b) Kelemen Inst. Jur. Hung. Pr. Libr. I. 305. lap.
c) fr. 2. D. 1. de Justitia et Jure.
d) ugyan ott 4. §.
e) §. 2. J. I. g. de patria potestate.
f) §§. 1. 2. 11. J. I. 2. de jure naturali, Gent. et Civ. — és fr. 1. §. 4. fr. 2—5. et 9. D. I. 1. de justitia et jure.

§. 4.

7er Végre a' feljebb (§. 3.) mondottakból kitetszik, hogy az atyai hatalom mind a' két törvény szerént a' magzatok eránt gyakoroltatik, hogy pedig a' magzat szót mind a' Rómaiak mind a' mieink ugyan azon értelemben vették, e' két nemzet törvényjeiből nyilván kitetszik. Mert ámbátor a' magzatok, gyermekek, fiuk, leányok s'a't. közbeszédben egyértelmük: mindazonáltal a' Magyaroknál szintugy, mint a' Rómaiknál, a' magzatokon, vagy gyermekeken fiak, leányok 's unokák értetődnek. Mellyet nyilvánossá tesznek a' törvényeknek következendő sorai: „A' ki a' te fiadtól, és ennek nejétől születik, az az a' te unokájid, és unokájidnak fijai, 's leányai, és osztán a' többiek is szinte hatalmad alatt vagynak." a) Eddig a' római törvény; de a' mi hármas törvényünk szerzője is hasonlólag mondja. „A' kik tehát tetőled és feleségedtől születnek, mind addig, mig ki nem szabaditódnak — emancipatus — hatalmad alatt leéndenek; és nem csak azok, hanem unokájid is, vagy azon fiak, kiket még fel nem szabadult fiad nemzett, hasonlóan hatalmad alatt maradnak." b)

§. 5.

Bátor az atyai hatalomnak feljebb (§. 3.) előhozott esméreteiben ennyi hasonlatosságokra találunk: ha még is azokat szemesebben visgáljuk, köztök nem csekély külömbözésekre akadunk. Mert

1ször A' római törvény szerint az atyai hatalom az atyáknak magzatjaik eránt való uradalmokat jelenti; a' mi törvényünk szerint pedig a' magzatok kormányozásának, és nevelésének jussát. (§. 3.) Ezeknek külömbözései pedig magokból az esméretekből önként folynak: mivel az uradalom olly dologbeli jus, — jus reale — melly szerint valaki a' testes dologgal, másoknak kirekesztése mellett, tetszése szerént bán-

a) §. 3. J. I. 9. de patria potestate.
b) Vrebóczy I. Rész, 51-ik Czim. 2. §.

hatik, ugy mindazonáltal, hogy a' mások jussa ment maradjon; a) a' jus pedig általjában dolog vagy személy eránt való ollyatén hatalmat jelent, mellyet mások elesmerni tartoznak, b) a' jus tehát közönséges, és általános észfogás, melly az uradalmat, mint fajt magában foglalja: mert jussal nem csak a' dolog, hanem a' személy iránt is birunk, uradalommal pedig a' személy iránt soha sem. És igy már csak ezekből is kitünik, hogy a' római törvény szerint a' magzatok attyokra nézve személyesség nélkül szükölködének. Mivel ellenben Magyarországban minden embernek vagyon személye, c) a' gyermekeket sem tekinthetjük szüljeikre nézve csupa dolgoknak. Minthogy a' Rómaiak magzatjaikat attyokra nézve merő dolgoknak tartották, annakokáért ugy vélem, hogy ők az atyai hatalmat jelesül római uradolom nevével bélyegezék.

§. 6.

2szor Mivel honnunkban szoros értelemben vett szolgaság már ma nincsen, a) és igazságos vagy is törvényes házasságra in regula minden ember léphet, önként következik, hogy az atyai hatalom megszerzésétől egy Magyar sincs eltiltva. Ám de a' Rómaiak csupán azt tartották atyának, „kit az igazságos házasság bizonyitott:" b) már pedig e' temérdek birodalomban csak a' szoros értelemben vett római polgárok tehettek illyetén házasságot; c) nyilván való tehát, hogy az atyai hatalom gyakorlása is egyedül ezeknek engedtetett meg. Ide járul: hogy a' római uradalmon a' legrégibb időkben azt értették, mellyet csupán csak a' római polgárok polgáriképen szerezhetének; d) ugy de az atyai hatalom is illyen ura-

e) Szibenliszt Inst. Jur. Priv. Rom. 226. lap.
b) Frank Jur. Civ. Hnug. 3. lap.
c) Ugyan az 73. lap.

a) Frank az emlitett munkájában.
b) fr. 5. D. II. 4. de in jus voc.
c) pr. J. I. 10. de nupt.
d) Szibenliszt a' nevezett helyen.

dalom vala: következésképen az is egyedül a' római polgároknak lehetett tulajdona.

§. 7.

3szor Az atyai hatalom jussai a' Rómaiknál magára az atyára voltanak szoritva; Magyarországban pedig az anyára is kiterjednek. Hogy a' római anya azokkal valóban nem birt légyen, a' római törvénykönyvben találtatható e' tárgyban hozott világos törvényeken kivül, a) kitetszik e' népnek legrégibb jussából, mellynél fogva a' nő leánygyermekként, — filia familias, — tekintetvén, férje hatalma alá vetteték. b) Ambár pedig némelly törvénytudójink — jurisconsultus — azt állitják, hogy ezen kérdés nálunk még elegendőképen meghatározva 's végképen eldöntve nincsen; mindazonáltal azonkivül, hogy a' természeti törvényből bőven megmutathatni az atyai hatalomnak mind a' két nemü szülékkel való közösségét, erre nézve hozott törvények is vagynak a' magyar törvénykönyvben. c) Egyébaránt ha valaki ezekkel kevésbé elégednék meg, 's vagy ujolag kételkedni akarna, vagy tán előbbeni kételkedése meg nem szünnék, tekintse meg ama' hires Kelemen Imre királyi tanácsos magyar pólgari törvényét, a' hol nyilván és ellenemondhatatlanul meg van mutatva, hogy az atyai hatalom a' magyar törvény szerint mind a' két szülének, az apának tudniillik és anyának egyarányos tulajdona. d)

§. 8.

Az előbbiekből megértvén, mi légyen az atyai hatalom; rövideden értekezni kivánok az abból származó jusokról. — A' történetek évkönyveiben szinte a' világ kezdetétől mi korunkig nem akadhattam

a) §. 2. J. I. 9. de patria potestate. — Ismét c. 5. C. VIII. de adoptionibus.
b) Szibenliszt Just. Juris Priv. Rom. 145. lap.
c) p. o. 1723. 105.
d) Lib. I. de Personis 306. lap. és köv.

még olly nemzetre, melly olly nagy és széleskiterjedésü atyahatalommal birt volna, mint a' minővel a' római polgárok, kiváltképen a' legrégibb időkben, magzatjaik eránt fel valának ruházva. a) De minekutánna ezen vitéz, és szünetlen fegyverzörgések között élni vágyó nép szivét 's elméjét, a' későbbi korban, nem csak a' fellengősb miveltségre, tudományokra és szép mesterségekre való törekedés, 's igy szinte a' szomszéd nemzetekkel leendő szorosabb szövetség és egybeköttetés hajlandosága meghatotta; hanem még az üdvözitő vallásszövétnek is megvilágositotta, valamint sok vad 's durva szokás századok folytával elenyészett, ugy az atyai hatalom keménységének is valamennyire enyhülnie kellett.

Általjában, mivel a' római atya gyermekei iránt uradalmi jussal bira (§. 5.) ezek pedig ő reá nézve csupa dolgoknak tartatának, és e' tekintetben állapotjok a' rabszolgák sorsához hasonlita; magából a' dolog természetéből folyik, hogy az atyának magzatjaira nézve ugyan azon jussai voltanak, mellyeket az urak szolgájik iránt szoktak gyakorolni. — Különösen

§. 9.

1ször A' XII. tábla törvényei az atyának gyermekei eránt élet- 's halálbeli just, és 2szor szabadságot tulajdonitottak azoknak eladására. a) A' mi a' megöléshez való just illeti: ezt a' későbbi törvények végképen eltörülték; és helyébe a' fenyités jussát állitották. Az eladás jussát pedig Dionysius Halicarnass b) és Ulpianus c) imigy magyarázzák, hogy tudniillik három izben volt szabad az atyának fiját eladni, leányát pedig csak egyszer, a' kétszer eladott, és szintannyiszor felszabadult fiu ismét atyai hatalom

---

a) §. 2. J. I. 9. de patria potestate.

a) IV-ik Tábla.
b) Libr. II. 27.
c) Fragment X. 1.

alá vettetett, és csupán csak a' harmadszori eladás és felszabaditás után lett tökélletesen szabaddá. Ugyan ezt erősitik a' XII. tábla törvényei is. d) De időjártával ezen jus is olly szoros határok közzé vettetett, hogy az atya azzal egyetlenegy esetben, tudniillik a' legnagyobb szegénységben és végső inségben élhetett. e)

§. 10.

3szor Ha valaki a' gyermekeket attya akaratja ellen erővel, csalárdsággal, vagy másképen akarmi szin alatt letartóztatta volna, azoknak jussok volt őket viszszakivánni, a) és az atyának ezen hatalma mindenkor sértetlen épségben maradt.

4szer Mivel a' magzatok attyokra nézve (mint feljebb érintém) szolgalátban voltanak, következik, hogy ő azokat rabszolgák gyanánt ki is adhatta (noxae dare); hogy mindazonáltal ezen jus későbben egyáltaljában megszünt, bizonyitják a' törvénynek következő szavai: „A' régiek ugyan megengedték ezen just a' fiakra és leányokra nézve, de az embereknek uj társalkodásmódja az illyetén keménységet megvetendőnek lenni helyesen állitotta, és ez a' közönséges szokásból egészen kimaradt." 's a't. d)

5ör A' gyermekeknek kevéssel előbb mondott sorsokból méltán gyanithatni, hogy az atyának általok, mind szólgáji által, szabad volt élelmet 's más egyebet szerezni, c) és igy a' magzatok a' régi törvény szerint semmi sajáttal nem birtanak; hanem magok is, szerzeményeik is, attyok tulajdonát tették; régi törvény szerént mondám; mert későbben ezen jus is módosittatott az ugy nevezett peculiumok, vagy sajátságok által. Ezeken pedig a' Rómaiak ollyatén dolgokat értének, mellyekhez az attya hatalmában lé-

---

d) IV-dik Tábla.
e) c. 1. et 2. C. IV. 43. de patribus, qui fil. suos distr.

a) fr. 1. §. 2. D. VI. 1. de rei vindicatione.
b) § 7. J. IV. 8. de noxalibus actionibus.
c) és d) pr. §. 1. II 9. per quas pers. cu que adqu rit.

vő magzatoknak jussok volt. d) És légyen elég ezt megjegyezni a' peculiumokról, mivel ezen tárgybeli bővebb értekezés munkám czéljához nem tartozik. — Vesdöszve, ha tetszik, Szibenliszt római törvényjét. e)

§. 11.

6szor A' római törvények just engednek az atyának arra, hogy magzatjainak végrendelés — testamentum — által gyámatyát adhasson, et iis pupillariter substituendi —

Az első jus a' XII. tábla törvényeiben gyökeresztetik; a) a' másikat pedig nyilván jelentik Justinianus intézetei. b)

7szer Minthogy az atya és fiu (hogy a' törvény szavaival éljek) természetszerint is „egy személynek lenni teljesen értetődik": c) önként következik, hogy a' Rómaiaknál a' magzatok minden cselekedetekben attyoktól legszorosabban függöttek.

8szor Végtére a' római atyának jussa volt gyermekeit az örökségből kirekeszteni, e' következendő 14. esetben: *a)* Ha attyokat meg verték vagy *b)* átkozták, szidalmazták. *c)* Ha fogságban lévő vagy *d)* őrült attyokat táplálni elmulasztották. *e)* Ha azokat vétekről vádolták; vagy *f)* utánnok lest hánytak. *g)* Ha nékiek nagy kárt tettek. *h)* Ha őket az ellenségtől ki nem váltották, *i)* és a' végrendeléstől eltiltották, *j)* magok pedig roszsz társaságba keveredtek. *k)* Ha a' szinjátszókat — mimus — követték, *l)* és attyok nyoszolyáját megszeplősitették. *m)* Ha pogány vallásra állottak. *n)* Ha a' leány roszsz életre adta magát. d)

---

e) I-ső Rész 147. és következ. lap.

a) V-ik Tábla.
b) §. 3. J. II. 16. de pupillar substitut.
c) c. 11. C. VI. 26. impuber, et al. substit.
d) Szibenliszt. Intitut. Juris Priv. Rom. 414. lap.

§. 12.

Már ha a' római atyának előbbeni §ekben kitett jussaival a' magyar szülék jussait öszveveténdjük, a' két törvény között lévő ezen tárgybeli hasonlatosságok és külömbségek azonnal kifognak tünni. Ugyan is

1ször A' mi a' római atyák élet- 's halálbeli jussokat illeti, ennek nyomát a' mi törvénykönyveinkben hijában keresed; mind a' Magyarok történetei, mind ösi szokásaik ellenkezőre tanitanak bennünket; sőt ez a' honni törvény alapjaival sem fér öszve, mivel az egy embert sem foszt meg személyességétől; a' római törvény pedig a' magzatokat attyokra nézve nem tartá személyeknek, hanem csak dolgoknak. Továbbá: az élet- 's halál jussa, felségbeli jus: ha tehát ezt a' magános és közönséges polgár is gyakorolná, a' felségbeli jussokba avatkoznék; ugy de ezek egyedül az uralkodó fejedelem tulajdonai, és igy az élet- 's halál jussát sem gyakorolhatják más szülék.

Valóban ugy tetszik, hogy ezen közönséges törvényből — Jus Publicum Universale — vett alapos tételnek — principium — igaz vóltát a' római keresztyén császárok is általlátták, midőn az ölés jussát az atyáktól elvévén magokévá tevék (§. 9.)

Ezekből következtetni lehet, hogy a' többször emlitett jusra nézve, a' régi római és magyar törvény szerint vett atyai hatalmak között, mennél nagyobb külömbség, ugy az ujabb római 's a' mi törvényeink közt, tökéletesebb egyenlőség vagyon, hogy a' mi törvényeink is engednek szabadságot az atyáknak magzatjaik mértékletes fenyitésére 's büntetésére. „Az atyák,"— ugy mond Werbőczy—„törvényes korácsu fijaikat is, ha ezeknek vétkei néha megkivánják, büntethetik és dorgálhatják; sőt ha azoknak zabolátlansága — excessus — és vétkeik minémüsége ugy kivánná, fogságba is tétethetik." a) — És ezt a' házi rendet 's fenyitéket, a' szükség ugy hozván magával, a' törvényhatóságok is segitik. b)

a) I. 51. §. 5.
b) 1723 111.

§. 13.

2szor Ugyan illy értelemben kell lennünk a' magzatok eladásához való jusról is; ellenkezik ugyan is az erkölcsi bölcselkedéssel, hogy a' személyekkel dolgok és merő eszközök gyanánt bánjunk; már pedig csupán csak a' dolgokkal szabad kereskedést üzni, a' személyekkel pedig soha sem; ám de nálunk a' magzatok szülejikhez képest is személyekként tekintődnek; a' magyar törvény szerint nem birnak abbeli szabadsággal, hogy őket eladhassák. Ezennekokáert a' hazai törvények ezen tárgyról mélyen hallgatnak. Ki nem látja immár, mennyire külömbözik e' tekintetben a' magyar atyai hatalom a' rómaitól? — Egyéberánt említém, hogy a' későbbi római törvényhozók a' magzatok eladásához való just igen szük határok közzé szoritották, és majd nem egészen eltörlötték légyen. Imé a' római és magyar törvény hasonlatossága! Mert valamint a' római atyának mindenkor volt hatalma arra, hogy gyermekeit utolsó szükségében élelemszerzése végett eladhassa: szintugy Werbőczy is just tulajdonit a' honni szüléknek fijaikat magokért kezességbe — obsides — adni. a)

3szor Hogy e' két atyai hatalom a' magzatok visszakivánása jusában tökélletesen megegyez, kitetszik Magyarország hármas törvényéből. b) Bizonnyára ezen jus valóságos gyakorlásáról nem kevés példánk vagyon. c)

4er A' magzatok kiadására nézve valamint szörnyen ellenkezik a' mi törvényünk a' Rómaiak legrégibb törvenyével; ugy az ujabbal tökélletesen megegyez; mert hogy ez a' durva szokás a' Magyaroknál valaha keletben lett vólna, arra sem történetkönyveik, sem ösi hagyományaik nem mutatnak. — Továbbá

---

a) I. 51. §. 8.
b) Ugyanott 7. §.
c) Lásd p. o. 1625. 63.

§. 14.

5ször A' mi a' magzatok által való élelem 's más egyebek szerzése jussát illeti, a' magyar szülék is, kivált aggságokban, gyermekeik munkájit 's kereseményeit hasznokra és segedelmekre fordithatják. a) „Mivel" — ugymond Werbőczy — „az atya fijának, 's viszont a' fiu attyának, a' melly dolgokat és javakat csak lehet, természeti törvény szerint köteles szerezni." b) A' honnan a' magzatoknak még akkor sem szabad attyokat elhagyni, midőn már a' tökélletes kort elérték, ha csak őket önként el nem ereszti. c) Nyilvánságos tehát, hogy a' római és magyar törvény értelmében vett atyai hatalmok, a' magzatok által való szerzés jussára nézve nem kevéssé hasonlitanak egymáshoz: szükséges még megjegyezni azon külömbözést, hogy nálunk a' szülék gyermekeik által nem szerezhetnek ugy, mint rabszolgák által; hanem csak, „a' mennyiben lehet a' jövendő életre megkivántató oktatás és nevelés hátramaradása nélkül." d) Továbbá: maga a' törvény is megengedi, hogy a' magyar hazában a' szülék magzatjaiknak saját jövedelmét is, a' nélkül hogy rólok számot adni tartoznának, önhasznokra és szükségeik pótolására forditsák. e) Innen ismét uj külömbség fedeződik fel: hogy tudniillik nálunk a' magzatoknak tulajdon javaik is vagynak, mellyek nélkül mindazáltal hogy a' Rómaiaknál a' legrégibb időkben szükölködtenek légyen, meg vagyon feljebb mutatva. (§. 10.) De ha a' későbben behozott római sajátságokat (peculia) tekintjük; a' két törvény között ujolag nagy hasonlatosság ötlik szemeinkbe: egyéberant e' részben sem leénd felesleg való, még egyetlenegy külömbséget megjegyeznünk: hogy t. i. a' sajátság minálunk sokkal szélesebb jelentésü, hogy-

---

a) Kelemen Jur. Priv. Hung. Lib. I. 310. lap.
b) I. 53. §. 10.
c) I. 51. §. 1. 2.
d) Kelemen a' nevezett helyen.
e) 1715. 68. §. 13.

sem a' Rómaiaknál, mert ezen szót nem csak a' magzatok, hanem más akarmelly emberek tulajdonainak nevezésére is szoktuk forditani; igy mondjuk p. o. a' fejedelem sajátja (peculium principis) 's a' t.

6szor Tökélletesen megegyez a' Rómaiak és Magyarok atyai hatalma a' szüléknek azon szabadságokra nézve, mellynél fogva kiskoru magzatjaiknak végrendelés által gyámatyát adhatnak f) és pupilláris substitutiot tehetnek. g) Werbőczy ugyan ez utólsó just nyilván csak a' nemteleneknek tulajdonitja, ugy de ki állithatná józanul, hogy azt, a' mi a' parasztnak szabad, a' nemesektől 's egyébb polgároktól meg lehessen tagadni?

§. 15.

7szer Valamint a' római, ugy a' magyar törvény is a' magzatokat szülejikkel azonos személyeknek tartja; ennél fogva a' törvényes magzatok nemzetségeknek minden ösi, 's örökös jussaival élhetnek; millyenek: az atyának nemessége, neve, czimei és örökös tisztségei, méltóságai; és mind a' két szüle javaiban való örökösödés. — Azomban az utólsó törvény szerint szülejik akarátjától nem minden cselekedeteikben függenek; igy p. o. a' gyermekeknek szerzeményeikről szabad végrendelés engedtetik. a) Ugy szinte törvényes korokban tulajdon javaikra és sérelmeikre — injuria, — nézve csak tulajdon nevek alatt indithatnak 's folytathatnak pert; b) és attyokat az ösi jószágok osztályára törvényesen kinszerithetik némelly esetekben, mellyeket Werbőczy István következendőképen számlál elő:

1ször „Ha az atya javainak tékozlójává lesz, és a' maga 's fijai javait nem szükségből, vagy elegendő okból, — causa rationabilis — hanem inkább csalárd-

---

f) I. 56. §. 1. és I. 114.
g) III. 30. §. 4.

a) I. 51. §. 9.
b) I. 111.

ság által elidegenitette, vagy szemlátomást elakarja idegeniteni, és ebbeli akaratját fija nyilván tudja."

2szor „Ha örökségeit és ősi birtokait nem idegenitette el, sem elidegeniteni nem szándékozik ugyan: de azokat rendesen — debite — nem miveli vagy őrzi; hanem elhagyja pusztulni."

3szor „Ha az atya fijával igaz ok 's ennek tetemes — notabilis? — vétsége nélkül istentelenül és kegyetlenül bánik."

4er „Midőn az atya fijának törvényes korában sem engedi meg a' házasságot."

5ör „Midőn az atya fiját bünhödésre készti." c) Végtére

6szor „Minekutána a' fiu attyának helybenhagyásával törvényes házasságra lép, — attyát mindenkor szorithatja (rendesen, rite, mindazáltal és törvényesen) az osztozásra; és akkoron mindkettőnek az atyának t. i. és fiunak javai egyaránt lesznek elosztandók." d)

Azomban az ujabb római, és magyar törvény között e' tárgyban is lehet valami hasonlatosságot felfedezni: amannak tartalmánál fogva t. i. az atyának nem vala semmi jussa fija katonai sajátjához (Peculium militare) e) ugy, hogy erre nézve az atya és magzatok nem egy, hanem különböző személyeknek tartatnának; f) annakokáért nyilvános törvény bizonyitja, hogy a' magzatoknak szabad volt légyen az illyetén sajátokról végrendelést tenni. g) — Utóljára.

§. 16.

8szor A' Rómaiak atyai hatalmától a' miénk az

c) Ugyan csak I. 53.
d) I. 54.
e) fr. 10. D. XLIX. 7. de castrens. pecul.
f) fr. 4. D. V. 1. de judiciis. Ismét fr. 1. §. 3. fr. 2. D. XIV. 6. de Sc. Macedon. — és fr. 2. pr. D. XVIII. 1. decontr. empt.
g) §. 6. J. II. 11. de militar. Testament. — c. 8. pr. és §. 1. C. VI. 61. de bon. quae lib. — ismét a' 117-ik Novella. c. 1. és 118-ik Nov. c. 2. végre fr. 50. D. XXXVI. 1. ad Sctum. Irebellianum, sat.

örökségből való kirekesztés jusára nézve is külömbözni látszik; mellyel hogy a' római atyák magzatjaik eránt valójában birtanak légyen, feljebb (§. 11.) érdeklém; mivel pedig a' mi törvényeinkből mind mellette, mind ellene számos erősitő okokat — argumentum?— lehet felhozni, azon kérdést: ha valjon a' magyar szülék kizárhatják e' gyermekeiket az örökségből törvényesen? a' még eddig megfejtetlen és viszszálkodások alatt lévő kérdések közzé számolandónak lenni vélem. a) Azomban e' szövevénynek és egyenetlenségnek — controversia — (ugy tartom) egyedül az ösi javak örökösödéséből való kirekesztésre nézve van helye; mert Werbőczy a' következendő eseteket hozza fel, mellyekben az atyának hatalom adatik arra, hogy fiját, (ha szinte ez ellenzené is) az ösi javak osztályára kinszerithesse; önkeresményeiből pedig egészen kirekeszthesse, ugymint:

1ször „Ha a' fiu szülejit meggyilkolja, vagy őket más egyéb sulyos és tetemes sérelmekkel illeti."

2szor „Ha szülejit ollyan vétekről vádolja, melly a' fejedelem, vagy egész ország vesztére nem hárul."

3szor „Ha szüleji élete után leselkedik, méreggel t. i. vagy másképen szüleji megölésére törekedvén."

4szer „Ha attya javait gonoszul el tékozolja, attyának akaratja ellen vétkes — maleficus — és istentelen életü emberekkel társalkodván." —

5ször „Ha fogságban lévő attyát ellenségeinek kezéből vagy a' tömlöczből (ámbár tehette vólna) ki nem váltotta, meg sem szabaditotta, vagy nem akart érette kezességet vállalni." b)

Ezen esetek immár a' római örökösödésből való kizárást tárgyazó feljebb (§. 11. a' 8. alatt) előhozott némelly esetekkel valamennyire öszveillenek: abban mégis külömbséget látok, hogy Werbőczy az atyától nyilván megtagadja azon just, hogy magzatjait még az imént felhordott esetekben is kirekeszthetné az ösi javak örökösödéséből. c) Azomban

a) Vesdöszve Frank Jur. Civ. Hung. 538. és köv. lap.
b) I. 52.
c) Ugyan ott.

Werbőczynek ezen tanitása, a' dolog természetével ellenkezvén, hazánkban sohasem jött szokásba. d)

§. 17.

Mind a' római, mind pedig a' magyar törvények a' szüléknek, jussaik mellett, magzatjaik eránt bizonyos kötelességeket is szabtanak, mellyekre nézve hogy a' két nemzet törvényei között temérdek hasonlatosságok vagynak, tüstént ki fog tetszeni. — Ugyan is:

A' szüléket magzatjaik nevelésére már maga a' természet törvénye szoritja: tehát a' római és magyar törvény is. a) Már ezen kötelesség a' gyermekeknek mind személyeire, mind vagyonaira kiterjed; mivel pedig az ember két fő részből: lélekből t. i. és testből áll; a' lélek pedig ismét két nevezetes ágra, u. m. értelemre és akaratra osztatik: ennélfogva következik, hogy ezeknek mindnyáját tartoznak a' szülék tehetségekhez képest kimivelni. Különösen

1ször A' gyermekek értelmét tiszta vallás alapjaival, tudományokkal, és szép mesterségekkel, nemek, eszek, polgári állapotjok, tehetségek, vagyonjok, és testalkotások külömbsége szerint kell pallérozni. b)

2szor Kötelesek a' szülék magzatjaik akaratját szép, és üdvösséges intésekkel, 's parancsolatokkal ösztönözni, a' jóerkőlcsök, és cselekedetek követésére; a' vétkeknek pedig kerülésére, és szülejik eránt való engedelmességre, tiszteletre, hivségre; és végre mind az Isteni, mind az emberi törvények szoros megtartására. — Ha pedig a' gyermekek engedetlenek, és makacsok találnának lenni, először ugyan gyengébben, utóbb keményebben is meg kell őket dorgálni, fenyiteni, sőt vétkeik sulyához ké-

---

d) Mint bizonyitja Frank gyakran dicsért munkájának 287. lap.

a) A' hármas törvény értelmében, jelesül I. 113. 1. §.
b) Kelemen gyakran emlitett munk. I. Könyv. 308. lap.

pest örizet alá is tenni. És ezen kötelességek teljesitésében a' törvényhatóságok is tartoznak a' szüléket segiteni. c) Mivel pedig — mint Quintilianus bölcsen mondotta — „Az igék tanitanak, a' példák vonszanak," a' szülék gyermekeiknek mindég jeles példákat mutassanak; kiváltképen pedig fiatal korokban; mert hasonlók ők az élőfához, mellynek veszszejivel csemete korában kényed szerint bátran bánhatol; de az agg tölgy előbb, hogy sem a' dühödő forgószél meghajthatná, vagy gyökerestől kiszakad, vagy derékban recsegve eltörik.

3szor Nem csekélyebb szorgalmat tartoznak a' szülék magzatjaik testének ápolására forditani; melly gondviselés leginkább abban áll, hogy azokat élelemmel, és állapotjokhoz illő ruházattal tartsák mind addig, mig ők magokról elegendőképen gondoskodhatnak; d) az őket fenyegető veszedelmek elháritásában; és sérelmek megboszulásában segedelmekre legyenek; e) hogy végre nékiek állapotjok választásában jó tanácsokat adjanak, de minden kinszerités nélkül. f)

§. 18.

Ki tagadhatná immár, hogy az itt hazánk törvényei szerint előszámlált, és magában a' természet törvényében, mellyre minden egyéb törvénytudományoknak szükség épülni, gyökereződött szülei kötelességek a' Rómaiknál, ezen bölcs, mivelt, és a' természeti törvényt szorosan megtartó nemzetnél is ne lettek volna divatban? Annyival inkább, mivel a' római atyának a' fentebb kijelelt kötelességek némelly részének teljesitését nyilvános törvények parancsolták; igy p. o. magzatjait illendően tartozott

---

c) I. 51. §. 5. ismét 1723. 105. és 111.
d) Hármas törvény előbeszéd. 9. czim. 2, §. — Ismét I. 55. 1. § Vesd. öszve I. 29. 30. és 67.
e) I 111. 124. és III. 31.
f) I. 30. 8. §. és I. 53. 4. §. Ismét I. 54. 's a' t.

táplálni. a) — Ezen kötelesség ismét uj megegyezést tár a' két törvény között, mivel sem a' Rómaiaknál sem nálunk nem ered atyai hatalomból, mert valamint a' mi törvényünk szerint köteles az atya törvénytelen magzatjait is tartani szükséges eleséggel: (lásd alább a' 23dik §kely) ugy a' római törvények is kötelességébe teszik a' már hatalmából kiszabadult, sőt még természetes gyermekei táplálását is. b) Ezen kötelesség továbbá az atya után a' gyermekek nagy attyokra; ez után annyokra, ez után végre annyok attyára 's a' t. szállott. c) Hogy nálunk is az anyán kivül az atyának apja is tartozik unokájinak élelmet adni, ha ezeknek attyok még felmentése előtt meghalálozék, okoskodás által kihozhatjuk Werbőczyből; d) ki az előbb mondott esetben a' szülei hatalmat az atyai nagyatyának tulajdonitja: következésképen ez unokájinak táplálására is köteleztetik. Ki nem látja ismét által e' tekintetben a' Rómaiak és Magyarok atyai hatalmának hasonlatosságát? Az még is a' külömbség, hogy a' mi törvényeink sehol sem kötelezik az anya szülejit unokájik tartására, annyival kevésbé pedig az emlitett személyek nem létében az anyának testvéreit: a' Rómaiknál pedig néhány törvények ellenkezőre látszanak mutatni. e) Egyébaránt ezt némellyek a' meg nem fejtett kérdések közzé számitják. f)

§. 19.

Végtére itt nem hallgathatok még el a' két nemzet törvénye között egy hasonlatosságot: hogy t. i. a' magzatok is tartoznak inségben lévő szülejiket táplálni. Mert ezen dolog, — igy szóll a' római törvény

a) fr. 5. §§. 7. 10. D. XXV. 3. de agnos et al. liberis.
b) fr. 5. §. 1. D. ugyan ott. és a' 89-ik Novell. c. 12. 15. Ismét 12-ik Nov. pr. c. 1.
c) fr. 5, §§. 2. 4. 5. D. a' nevezett helyen.
d) l. 51. §. 2.
e) fr. 12. §. 3. fr. 13. §. 2. D. XXVI. 7. de admin. et per tut. — és fr. 4. D. XXVII., 2. ubi pup. educ. vel mor. — ismét fr. 1. 2. D. XXVII. 3. de tutel. et rat. distr.
f) p. o. Szibenliszt tö.bször dicsért munkáj. 151. lap.

— egyenességből; (aequitas) és a' vérség szeretetéből származik." a) És másutt: „A' felszabadult fiu is köteles szükölködő attyát táplálni: mert mindenki méltán igazságtalannak mondandja, hogy az atya szükölködjék, midőn a' finak elég értéke vagyon." b) Ha sonlólag elmélkedék a' mi Werbőczynk is, midőn igy íra: „A' fiut a' természeti törvény kinszeriti arra, hogy attyának (és igy annyának, 's ezek szüléjinek is), a' melly vagyonokat, 's javakat (tehát élelmet is) lehet, szerezzen. c) És elvégre a' természet törvénye tanitja, hogy a' magzatok szüléjik eránt engedelmesek, hivek, és a' tőlök nyert életért, nevelésért, és egyéb jótéteményekért háladatosok lenni, és azoknak személyeket 's vagyonaikat ön éltek veszedelmével is védeni tartoznak.

MÁSODIK FEJEZET.

Az atyai hatalom szerzésének módjairól.

§. 20.

Az atyai hatalom miségét, és az abból mind a' római, mind a' magyar törvény szerint eredő jusoknak 's kötelességeknek hasonlatosságait 's külömbségeit gondosan előadvan, (I^sö fejezet.) a' jó rend kivánja immár hogy azon módokról is szólljunk, mellyek által az atyai hatalom szinte mind a' két törvény értelmében szereztetik.

Bizonnyára a' Rómaiak és Magyarok atyai hatalma között e' tekintetben tökélletes hasonlatosságot látok általjában: mert a' Rómaiak törvényei is nem külömben, mint a' mieink az annyiszor emlitett hatalom megszerzésének három módját számlálják; u. m. I. a' törvényes házasságban való nemzést. a) II.

a) fr. 5. §§. 1. 2. D. XXV. 3. de agnosc. et al. liber.
b) fr. 5. §. 13. D. ugyan ott.
c) I. 53. §. 10.

a) fr. 12. D. I. 5. de stat. hom. és a' hármas törv. I. Rész. 51 Czim.

A' törvénytelen magzatok törvényesitését — Legitimatio — b) III. A' magzatfogadást — Adoptio — c) Amde ezen hasonlatosságot egyedül a' szavakról 's nevekről, mellyek a' most érdeklett módokat jelentik, kell értenünk; mivel ha ezen módokat figyelmetesben visgálándjuk, ki fog tetszeni, hogy reájok nézve a' két nemzet törvénye értelmében vett atyai hatalmak között nem csekély külömbözés vagyon.— Légyen tehát visgálatunk tárgya

§. 21.

I. *A' nemzés.* — Általjában ugyan az igazságos vagy törvényes házasságnak mind a' római, mind pedig a' magyar törvény szerint ugyan egy az értelme: mivel igazságos házasságnak azt hivjuk, melly a' törvény által megkivánt minden tulajdonságokkal bir; a) mindazonáltal különös tekintetben a' Rómaiak igazságos házassága abban külömbözik a' miénktől, hogy amazok egyedül az ollyatén házasságokat tartották törvényeseknek, mellyek vagy csupán csak a' római polgárok, és polgárnék között mentenek végbe, vagy pedig az ollyan személyek közt, kik azon nemzetbeliek valának, melly e' tekintetben a' Rómaikkal egyenlőnek tartatott. Szóval: csak azon házasságokat vélték igazságosoknak, és törvényeseknek, mellyek minden megkivántató törvényes következéseket 's fogánatokat szülhettek; b) a' mi törvényünk pedig nem illy kemény; mivel Magyarország polgárjai hathatós házasságra léphetnek más népek polgáraival is, ha csak az egyházi törvény által kijelelt akadályok ellent nem állanak; mellyeket most nem czélom előszámlálni. c)

Továbbá a' Rómaiak az igazságos házasságban

---

b) §. 13. J. II. 10. de nup. és ugyan csak az I. Rész 106-ik és követk. Czim.

c) pr. és §. 5. J. I. 11. de adopt. és ugyan azon I. 8. 63. C6.

a) Kelemen I. Könyv. 330. lap.

b) pr. J. I. 10. de nupt.

c) Brezanóczy Juris Priv. Eccl. 153.

való nemzést törvényes időre szoritották, mellyet a' mennyegzőtől mintegy hat, a' házasság végétől pedig tiz hólnap tölte bé. Ennél fogva ha a' gyermek az első esetben 182. napnál előbb, a' másodikban pedig tiz hólnapnál későbben születék, őt törvénytelennek tarták. d) Ellenben a' mi törvényeink gyüjteményeiben sehol sem akadhattam illyetén meghatározott törvényes időre.

§. 22.

Már ha a' házasság törvényesen ment véghez, az abból nemzett gyermekek születése elannyira törvényesnek tartatik — praesumtio Juris — mind a' Rómaiáknál a) mind nálunk b) hogy azt az anyának sem házasságtörése, sem ellenkező vallomása meg nem semmisitheti; kivévén némelly eseteket. Imé egy példa a' római törvényből: „Ha felteszszük, hogy a' férj távol volt feleségétől p. o. tiz esztendeig, 's midőn viszszatért, otthon esztendős csecsemőt talált, tetszik minékünk a' Julianus vélekedése, hogy ez nem fija a' férjnek." — c) Lám ismét e' tekintetben a' Rómaiák és Magyarok atyai hatalma között minő hasonlatosság tünik előnkbe! melly annál kitetszöbb onnan, hogy mind azok, mind ezek törvénye szerint a' törvényes magzatok attyok hatalmába esnek, ha csak ő maga illyetén hatalom alatt nincs. d) — Végtére

§. 23.

Az igaszágos házasságon kivül nemzett magzatokat általjában törvényteleneknek nevezik; hogy

d) fr. 12. D. I. 5. de stat. hom. és fr. 3. §. 12. D. XXXVIII. 16. de suis legitimis. Ismét fr. 29. pr. D. XXXVIII. 2. de lib. et post.. és fr. 3. §. 11. D. XXXVIII. 16. de suis et legitimis.

a) fr. 11. §. 9. D. XLVIII. 5. ad legem Juliam de adult. ismét fr. 29 §. 1. D. XVII. 3. de probat, et praesumt.
b) Frank Juris Civ. Hung. 131. lap.
c) fr. 6. D. I. 6. de his qui sui, vel alieni juris.
d) §. 3. J. I. 9. de patria potestate — és fr. 4. 5. D. eml. hely. és Werbőczy I. 51. §. 2.

ezek a' Rómaiáknál nem voltanak légyen atyai hatalomban, a' törvénynek e' szabása mutatja: „Az atya az, kit igazságos házasság bizonyit." a) — Melly a' mi törvénytudományunkra is alkalmaztathatónak lenni látszik, mivel a' törvénytelen magzatok minálunk sem nyernek nemzetségi és polgári rokonságbeli just: sem pedig szülejik nevében, czimeiben, nemességében és más egyéb szabadságaiban nem részesülnek, kivévén, hogy szülejik őket nevelni és táplálni tartoznak, b) melly kötelesség a' római atyákat is érdeklé természetes gyermekeik eránt. c) Nyilván való tehát, hogy a' mi törvényünk a' rómaival e' részben is igen megegyez.

§. 24.

II. *A' törvényesités.* — A' római törvény értelmében olly cselekedetet jelent, melly által a' természetes, az az ágyas személytől nemzett gyermekek igazságos házasságban szülöttek gyanánt tekintetnek, és mint illyenek atyai hatalom alá jőnek. a) A' magyar törvény szerint pedig ollyan cselekedet, melly által a' törvénytelen magzatok, születésbeli szennyek letörőltetvén, elnyerik a' törvényesek jussait." b) Látszik immár, hogy e'két határozás között néminémü hasonlatosság vagyon: az még is külömbséget teszen hogy az első szükebb és szorosabb a' másodiknál; mivel ez a' törvényteleneket általjában, ama pedig különösen, csak a' természeteseket foglalja magában. — Továbbá a' törvényesitésnek közönséges foganatjai és következései is mind a' két törvény szerint csak nem azonosok; mert

1ször A' megtörvényesedett magzatok mind a' római, mind a' magyar törvény értelmében el-

---

a) §. 12. J. I. 10. de nupt. és fr. 5. D. II. 4. de in jus voc.
b) Frank az eml. hely.
c) 89-ik novell. c. 12. és 15.

a) Szibenliszt. Jur. Priv. Rom. 152. lap.
b) Kelemen Juris Hung. Priv. I. könyv. 364. lap.

nyerik a' törvényesek jussát: mindazáltal meg kell jegyezni azon külömbséget, hogy nálunk ellenkezőleg a' Rómaikkal — kétféle a' törvényesités, egyik *teljes* vagy *tökélletes*, a' másik *nem teljes*, vagy *tökélletlen*, mellyek közül az elsőbbi a' törvényesitetteket minden egyházi, és polgári jusokkal felékesiti; az utóbbi pedig vagy ezeket vagy amazokat tőlök megtagadja.

2szor A' római törvény szerint a' természetes magzatok a' törvényesités által elvesztették a' nemzetség jussait; annakokáért előbb azoknak megegyezéseket is ki kell vala kérni, nehogy akaratjok ellen alacsonyabb állapotba taszittassanak; c) a' mi csak ugyan hazánkban is szükséges. d) Továbba

A' Rómaiak tudománya a' törvényesitésről a' Magyarokéval a' törvényesités módjainak számára nézve is megegyez, t. i. három illyen mód vagyon: hogy ezen módok mindazonáltal, egymással nagyobb vagy kisebb mértékben ellenkeznek, tüstént meglátjuk. És pedig a' Rómaiaknál a' következő módok által történik meg a' törvényesités: 1szőr Az utóbbi házasság; 2szor Az ugy nevezett curia felajánlása. — Oblatio Curiae — és 3or A' fejedelem rendelése által — Rescriptum Princ. — Minálunk pedig 1szőr Ugyancsak az utóbbi házasság: 2szor Királyi level: 3szor a' pápa levele által. — Nem tartom felesleg valónak ezen módok hasonlatosságainak és külömbségeinek bővebb visgálatját; különösen

§. 25.

A.) Az utóbbi házasság által történni szokott törvényesités szerzőjének a' Rómaiaknál Nagy Konstantint tartják. a) Intézetének czélja az vala, hogy az ágyasság, melly abban az időben a' Rómaiaknál csudálkozásra méltóképen elterjedett, valahára kiir-

c) 89. Novell. c. 11.
d) Frank Juris Civ. Hung. 132. lap.

a) c. 5. C. V. 27. de nat. liber.

tódjék; és hogy az ártatlan magzatok megvetett, és a' polgári társaság mindennémü jussaitól megfosztott életet ne éljenek. Hogy pedig ezen törvényesités a' maga czélját és foganatjait tökélletesen elérhesse, megkivántatott, hogy a' természetes atya ágyassát, mellyel a' törvényesitendő gyermekeket nemzette, előre megtévén mind azt, a' mi a' törvényes házasságra megkivántatik, feleségül vegye; ennélfogva a' menyaszszonyi ajándékbeli szereknek — Confectio dotalium Instrumentor. — elkészitése sem maradhatott el. b) Ugy de mind ezekre a' magyar törvényszerint való illyetén törvényesitésben is szükség van: c) következésképen e' tárgyban nem ellenkezik egymással a' két nemzet törvénye.

§. 26.

B.) A' curia ajánlása által történt törvényesitést II^{dik} Theodosius császár állitotta fel a' végből, hogy a' polgárokat az ugy nevezett igen terhes decuriai tisztség felvállalására — Decurionatus Officium. — indithassa. Azt rendelé ennekokáért, hogy mihelyest a' természetes fiak az imént mondott tisztség viselésére ajánltatnak, és azt már fel is vették, vagy az ugyan csak természetes leányok curiabeli tisztekkel adatnak öszve, tüstént törvényesekké légyenek; a) de a' törvényesités ezen nemét honosaink nevéről sem ösmérik. Ellenben a' Rómaiáknál épen nem vala szokásban a' pápa levele által történő törvényesités; melly által a' törvényesültek, születések mocskától megtisztulván, a' papi rendnek felvételére, és kivévén a' cardinalisi méltóságot, minden más egyházi hivatalok elnyerésére, alkalmatosokká lésznek a' melly továbbá csupán csak egyházi foganatokat

---

b) 12 Nov. c. 4. — §. 13. J. I. 10. de nupt. — 18. Nov. c. 11. — 19. Nov. — 74. Nov. §. 2. J. III. 1. de hered. quae ab intest. ismét c. 10. 11. C. eml. hely. — Végtére 78. Nov. c. 4. és 89. N. c. 8.

c) Lásd Kelemen I. könyv. 364. és köv. lapok.

a) 89. Nov. c. 2. — 6. — Vesd öszve c. 3. 4. C. eml. hely.

képes szülni; és azért *egyenesnek* — directa — hivatik, hogy megkülömböztessék a' már végbement házasságnak akadályaitól való pápai felmentéstől; — Dispensatio — melly *egyenetlen törvényesitésnek* neveztetik. b) Imé! a' római és magyar törvénynek tetemes külömbsége!

§. 27.

C.) A' törvényesités utolsó nemét a' Rómaiak fejedelmi levél által nyerék; szerzette pedig Justinianus nevü császárjok. Természetét és sükereit az imént mondott nép törvényei nyilván előadják ekképen: „A' kinek törvényes fijai valóban nincsenek, hanem csak természetesek, és ezeket magáévá akarja tenni; aszszonya pedig vagy épen nincs; vagy ha van is, ennek holléte vagy nem tudatik, vagy ha jelen van is, vétkes, avagy valamelly törvény által nekie a' férjhezmenetel tilalmaztatik, hiedelmet adunk amannak, hogy egy uj, és általunk mostan találtatott uton természetes fijainak a' törvényesek jussát megszerezhesse; kétségkivül ha illyetén esetekben magának saját fijai nem volnának. Legyen tehát szabad az atyának a' császár előtt esedezni, 's azt mondani, hogy természetes fijait a' régi szabadosságba, — ingenuitas — és a' törvényesek jussába akarja helyheztetni, hogy — semmivel sem külömbözvén a' törvényes fiaktól, az ő hatalma alatt legyenek: és ettől fogva fijai tüstént illyen vigasztalással élhetnek. — Ha pedig a' csupán természetes fiuk attya ezt a' némelly történetes környülmények miatt nem tenné ugyan, hanem végrendelésébe az előbb mondott esetek közül valamellyiket beirná; jelentvén abbéli akaratját, hogy azok törvényes fijaivá és örökösseivé légyenek: erre is adunk szabadságot, ugy mindazonáltal, hogy a' fiak is esedezzenek attyok

---

b) Kelemen I. könyv. 368. — 369. lap.

a) 74. Nov. c. I. 2.

holta után, egyszersmind az ő akaratját elmondván és végrendelését előmutatván." b)

Ezeket igy kitévén, nosza! tekintsük meg hazánk törvényeit és szokásait is. c) Nem de a' mi királyi levél által történő, és a' Rómaiak ugyan illy nevü törvényesitések között tökélletes hasonlatosságra találunk? — Minthogy nálunk is vagy a' szülék, vagy magok a' törvényesülendők tartoznak a' fejedelmet a' törvényesités megnyeréséért kérni. Osztán: az illyetén törvényesités mindenféle polgári foganatokat szül: a' mi törvényeink mindazáltal nem rendelték, hogy csak azon esetben, ha lehetetlen vólna a' magzatokat utóbbi házasság által törvényesiteni; p. o. valamellyik szülének halála miatt, hogy — mondom — egyedül ezen esetben, mintegy pótoló mód képen, vólna szabad a' törvényesitésnek e' nemével élni. d)

§. 28

III. *A' magzatfogadás* — Adoptio. — Feljebb emlitettem (§. 20.) hogy mind a' római, mind pedig a' magyar törvény szerint az atyai hatalom megszerzésének utólsó módja légyen az ugy nevezett *magzatfogadás*. Mellynek mivoltja és elosztása az előbbi törvény értelmében a' törvényeknek e' következendő rendiből vétetik: „Nem csak a' természetes magzatok vagynak, — a' szerint, a' mint mondottuk, a' mi hatalmunkban, hanem azok is kiket gyermekeinknek fogadunk. Szabad pedig fiu, leány, és unokák 's a' t. gyanánt is magzatokat fogadni. a) A' magzatfogadás pedig kétféleképen esik meg, vagy fejedelemlevél, vagy a' törvényhatóságok által. A' császár engedelmével azokat lehet felfogadni, a' kik atyai hatalom alatt nincsenek. A' magzatfogadásnak ezen fajja *adrogationak* hivatik. — A' tör-

b) 89. Nov. c. 9. 10.
c) Werbőczy hármas törv. I. Rész 108. Czim.
d) Kelemen I. könyv. 366. és köv. lap.

a) pr. és 5. §. J. I. 11. de adopt.

vényhatóságok által azokat fogadjuk fel, a' kik szülejik hatalmában vagynak, akar első iziglen, millyen a' fiu, leány, akar második 's további iziglen; mellyeknek mind a' két nemen lévő unokák, és ezeknek fijai, leányai 's a' t." b)

Nyilyános tehát, hogy a' római értelemben vett magzatfogadás, olly *egyezség*, melly vagy a' császár, vagy a' törvényhatóságok előtt köttetett; mellynél fogva fiu, leány, vagy unoka helyébe az vétetik fel, a' ki természet szerint nem ollyan." c) — Nyilvános továbbá; hogy a' szoros értelemben vett magzatfogádásra és (a' rómaiak nyelvén) adrogatiora osztatik: az által fiut, vagy leányt, és unokákat 's a' t. fogadunk, szóval azokat, kik atyai hatalom alatt vagynak; ez által pedig ollyatén személyeket veszünk fel fiuk, leányok, avagy unokák gyanánt, kik más jussa alatt nincsenek. — Végre némelly későbbkori törvénytudók a' szorosan tekintett magzatfogadást ismét *teljesre* és *nemteljesre* osztották, ahozképest a' mint annak következése atyai hatalom, vagy nem. — Azomban e' külömböztetés alapját a' római törvénykönyvekben fel nem találhatni.

§. 29

Maga a' dolog természete kivánja immár, hogy olvasójink elébe terjeszszük, mi légyen a' magzatfogadás honi törvényeink értelmében? Ugyan is Werbőczy szerint olly cselekedet, melly által az utolsó magvaszakadott, valamelly idegen nemzetségbeli személyt, a' magáéba különös királyi megegyezéssel — Consensus Regius Privilegialis? — felvészen, és azt jószágának örökössévé tészi. a) — Továbbá a' magzatfogadás a' mi törvényünk szerint sokféle: és pedig

---

b) §. 1. J. az e. h.
c) Szibenliszt I. Rész 152. lap.

a) I. 66. §. 2. és köv.

1^{ső} Vagy *fiui*, vagy *testvéri*; amaz által valaki fiuvá, ez által pedig testvérré fogadtatik. b) A' fiufogadás ujra felosztatik *tökélletesre*; ha a' fogadó atya fogadott fiját még éltében hatalmába veszi és *tökélletlenre*, ellenkezőleg. c) A' testvérfogadás ismét *egyoldalura*, és *kétoldalura*, vagy *költsönösre* oszlik; annálfogva egyedül a' fogadott lehet fogadója örökössévé; ez által pedig egyik a' másiknak örökségét elnyeri, a' mellyik t. i. életben maradt. a)

2^{szor} A' magzatfogadás tárgyára nézve vagy közönséges, melly a' fogadottat minden, vagy részszerintvaló, melly csak némelly jussaiban részelteti a' fogadónak; ha pedig az emennek csak egy különös meghatározott jussát nyeri el, ebben az esetben a' fogadást *különösnek* nevezzük. e)

3^{szor} Végtére, ha egyik rész a' másik akaratja nélkül a' fogadástól el nem állhat, az *egyezségbelinek*; egyéberánt *önkényesnek* hivatik. f)

§. 30.

A' római és magyar törvény szerint vett magzatfogadások eránnyos egybevetéséből könnyü megfejteni a' következő kérdést: Mi tudniillik, a' hasonlatosság és külömbség a' két törvény között az atyai hatalomra nézve e' tárgyban? — Hogy tehát a' rend fel ne bomoljék, először is ki fognak puhatolódni

§. 31.

A.) *A' hasonlatosságok és külömbségek a' magzatfogadások mivóltjára nézve.*

Fennebb (§. 28.) érintém, hogy a' római fiufogadás 1^{ör} császár vagy törvenyhatóság előtt kötött

---

b) Ugyan csak I. 66. §§. 3. 4.
c) Kelemen I. könyv. 197. lap.
d) I. 63. §. 4. és I. 66. §§. 1. 2.
e) I. 27. 4. §.
f) Mátyás Király VI. 17. és Ulaszló. I. 38.

egyezség vala; a' Magyarokná pedig királyi helybenhagyás által megerősitett cselekedet. Hasonlók tehát a' két törvénybeli magzatfogadások egy megkivántató jelekre nézve; nem csekély külömbség vagyon még is abban, hogy a' Rómaiaknál a' magzatfogadás kétféleképen szokott történni; t. i. vagy a' császár, vagy más törvényhatóságok parancsolatjára; melly utóbbi mód nálunk szokásban nincsen. És a' fogadó atya fogadott fiját a' királyi adománybéli javaknak foganatos jussába csupán csak ugy helyheztetheti, ha ezen akaratját a' királyi helybenhagyás megerősiténdi. a) A' honnan kihozhatjuk, hogy a' szerzeményes és más egyéb ősi (de nem királyi adománybéli) javakra nézve, a' királyi megegyezésre sincs szükség. Továbbá

Hogy a' magzatfogadás a' Rómaiaknál egyezségnek, minálunk pedig cselekedetnek neveztetik, azt inkább csak szóbeli, hogy sem dologbeli külömbségnek vélem. Mivel nem kételkedem, hogy a' ki a' természeti törvénytudomány olvasására csak csekély fáradságot is forditott, nem tudná, hogy az egyezségen elfogadott igéretet értünk. Valamint pedig a' római b) ugy a' magyar törvény is a' magzatfogadás foganatos vóltára nézve megkivánja, a' mennyiben önhatalmában lévő személy fogadtatik fel, ennek és a' fogadónak megegyezését; a' mennyiben pedig atyai hatalom alatt való vétetik fel, ennek és fogadó vagy gyámattyának helybenhagyását is. c)

§. 32.

2szor Mondám: hogy a' magzatfogadás a' római törvény szerint olly egyezség, mellynél fogva fiu, vagy unoka helyébe ollyan személy vétetik fel, a' ki természet szerint nem az; ugy de mi Werbőczynk

---

a) I. 64. Vesd öszve 1715. 26.
b) Szibenliszt Jur. Priv. Rom. 156. lap. — Ismét fr. 2. 5. et 24. D. I. 7. de adopt.
c) I. 51. §. 7.

is azt tanitja, hogy a' magzatfogadás által a' fogadó atya valamelly idegen nemzetségü személyt vesz a' maga nemzetségébe. (Lásd a' 29ik czikkelyt) Hogy pedig az ollyatén személy, a' ki más nemzetségből fogadtatik fiunak, vagy unokának 's a' t. természetére nézve nem illyen, kézzelfogható igazság: következőleg a' két törvénybeli magzatfogadások e' részben is megegyeznek egymással: ha mindazonáltal a' dolgot mélyebb viszgálat alá veszszük, és a' mondott törvényeket magyarázzuk, nem csekély külömbséget tapogathatunk ki: mivel a' Rómaiknál egyedül fiu vagy unoka gyanánt vólt szabad valakit felfogadni; a' Magyarok pedig általjában akarkit általtehetnek idegen nemzetségből a' magokéba; és igy a' testvérfogadást is a' hazai törvények nyilván meg engedik, a) a' mit a' Rómaiaknak szinte világos törvények tilalmazának. b) Ezekből ismét uj meghasonlás származik: hogy t. i. a' római törvény szerint a' saját nemzetségből is történhetett magzatfogadás: nálunk pedig nem.

§. 33.

3s or Werbőczy azt mondja, hogy egyedül az utólsó magvaszakadt tehet magzatfogadást. — Ha immár az ő feljebb (§. 29.) emlitett határozását igaz mértékre veszszük, azt, a' gondolkodástudomány rendszabásainak ellenére, a' maga határozottjánál szükebbnek találjuk; mert ugyan azon hármastörvénynek több czimei mutatják, a) hogy a' keresett javakra nézve nem csak utólsó magvaszakadtnak van jussa a' magzatfogadásra; hanem annak is, ki törvényes természetes örökösökkel bir; ugy de a' Rómaiáknál rendesen csak azok tehettek foganatos magzatfogadást, kiknek törvényes gyermekeik nem voltanak: tehát az ő törvények a' miénktől ebben

a) I. 63. §. 4. et I. 66. §§. 1. 2.
b) p. o. c. 7. C. VI. 24. de hered. Institut. etc.

a) I. 5. 57. 59. 66. 's a' t.

is külömbözik. Azomban hogy az emlitett rendszabás fontos okokból kivételeket is szenvedett légyen, törvények bizonyitják; b) melly kivételek a' két népnek magzatfogadásai között uj egyenlőséget szereztenek. Egyéberánt Werbőczyt akarván menteni, mindenkinek tudtára kivánom adni, hogy ő azon alkalommal, midőn a' fentelőhozott magzatfogadást meghatározá, jelesül ugy szóllott légyen arról, mint a' nemesség megszerzése módjáról.

Minthogy épen nem szenved kétséget, hogy a' királyi adománylevél által nyert ősi javakban, csupán csak az utólsó magvaszakadtnak van jussa a' magzatfogadásra: c) kinek nem tünik tehát szemébe a' két törvény közt való e' tekintetbéli hasonlatosság? — Végre

4szer Werbőczy még azt adja a' többihez: hogy a' magzatfogadó a' fogadott magzatot javainak örökösévé tészi; (Lásd 29dik §kelyt) már pedig ez amannak a' Rómaiáknál is örökösévé lett. d) Tehát ebben is megegyez a' mi magzatfogadásunk a' Rómaiakéval. —

§. 34.

B) *A' hasonlatosságok és külömbségek a' magzatfogadások osztályára nézve.*

Hogyha a' két törvénybéli magzatfogadások nemeit öszvehasonlitjuk (lásd a' 28 és 29ik §phus), e' részben a' szülei hatalmak között ismét uj, és a' megjegyzésre igen méltó külömbségeket fedezhetünk fel. És pedig

1 Már feljebb illettem, hogy a' római törvénytudományban szorgalmatosan külön volt választva a' magzatfogadás az ugy nevezett adrogatió-

b) fr. 17. §. 3. és fr. 23. D. I. 7. de adopt. — ismét c. 3. C. VIII. 48. de adopt.
c) I. 66. §. 3. és 1723. 49. ismét 1715. 26.
d) §. 1. J. I. 11. de adopt.

tól; ezen megkülömböztetés pedig a' mi törvénytudományunkban szokatlan, sőt egészen esméretlen is: mindazonáltal a' magzatfogadásnak általános neve — Adoptio — a) a' miénkkel igen megegyez, mivel ennek erejénél fogva is, nem csak atyai jus alatt, hanem önhatalmokban lévő személyekét is fellehet fogadni, és szülei hatalom alá vetni; és pedig mind a' két részben közösek a' megkivántató jelek; de nem mindnyájan; minthogy a' római adrogatióra némelly különösségek és saját tulajdonságok is szükségesek valának; p. o. hogy az adrogator meghaladta légyen éltének 60ik évét 's a' t. b) Ebben tehát a' két törvény egymással meg nem egyez: de a' mennyiben a' fejedelem helybenhagyása mind kettőre megkivántatik, (nálunk csak a' királyi adománylevél által nyert jószágokra nézve) c) nem nagy a' külömbség.

2szor A' mi a' magzatfogadásnak teljesre és nem teljesre való osztását illeti: (§. 28.) ez sem a' római, sem a' magyar törvényben nem gyökereződik; a' mennyiben pedig a' későbbi törvénytudók már béhozták; jóllehet nevéről nálunk ösméretlen; de még is lappang alattomban a' magyar törvényben; melly szerint némellykor ugyan, de nem mindég von maga után atyai hatalmat. — Elvégre

3szor A' többi nevezeteket, mellyekkel a' magyar törvényben a' magzatfogadásnak külömbféle nemei jegyeztetnek; (lásd a' 29. §.) a' római törvénytudománynak egy gyüjteményében sem olvassuk; ebben tehát ujolag külömbözik törvényünk a' Rómaiakétól.

§. 35.

Mivel minden tudomány csonka, hijános és tökélletlen; ha csak némelly alapos ösméretekre, mellyekből mint kutfőből a' többiek áradni szoktanak, nem épül: a' magzatfogadásról való elmélke-

a) fr. I. §. 1. D. I. 7. de adopt.
b) fr. 15. §. 2. D. ugyan ott.
c) fr. 2. pr. D. e. h. és 1715. 26.

désnek is kelletik tehát bizonyos alapjainak lenni. Mellyek a' Rómaiaknál e' következendők valának:

1ször „*A' magzatfogadás a' természetet követi*," a) mellynél fogva csak azok képesek foganatos magzatfogadást tenni, kik az atyai hatalom megszerzésére alkalmatosaknak tartatnak; magától következik tehát, hogy a' herélteknek és aszszonyoknak nem volt légyen szabad a' magzatfogadás. b) Megkivántaték továbbá, hogy a' fogadó atya ollyan korácsu légyen, mellyhez képest fogadott fijának természetes attya is lehetne. Ezokáért azt határozták a' törvények; hogy a' fogadó atya legalább 18. esztendővel öregebb légyen fogadott fijánál. c) A' mondott alapon látszatnak épülve lenni azon törvények is, mellyek a' testvérfogadást, vagy bizonyos meghatározott időre történő magzatfogadást tilalmazták. d) De hogy ezen alapnak a' mi törvényünkben sem mi helye nincsen, tudhatják azok, kik törvénygyüj teményeinket szorgalmatosan forgatják.

2szor „*A' magzatfogadás csupán pótoló módja az atyai hatalom megszerzésének.*" — Ezen alapnak erejénél fogva egyedül a' törvényes magzatok nélkül szükölködő Rómaiak tehettek magzatfogadást; ha csak igen fontos okokból az ellenkezőre engedelmet nem nyerének. e) Hogy nálunk is pótló tulajdonsaggal bir a' magzatfogadás f) az adománylevél által nyert 's egyéb ősi javakra nézve, magok a' törvények bizonyitják, mellyek azt tanitják, hogy ha azután törvényes örökös születik, a' magzatfogadás önkényt megszünik. g) Tehát ezen alapra nézve a' két atyai hatalom között uj egyenlőséget látunk. — Mivel ellenben az atya önszerzeményeivel tetszése szerint bánhatik, ezekre nézve a' mondott alapnak

---

a) §. 4. J. I. 11. de adopt. — és fr. 16. D. I. 7. de adopt.
b) §. 10. J. c. h. — ismét c. 5. C. VIII. 48. de adopt.
c) p. o. §§. 49. J. e. h. — Vesd öszve fr. 15. §. 3. és fr. 40. §. 1. D. e. h.
d) c. 7. C. VI. 24. de hered. just. és fr. 34. D. e. h.
e) fr. 17. §. 3. — fr. 23. D. e hely. — és c. 3. C. VIII. 48. de adopt.
f) Frank 271. lap.
g) I. 63. és 65. §§. 2. 3. ismét I. 66.

nálunk helye nincsen; és épen e' miatt nem tökélletes az imént emlitett hasonlatosság. — Végre

3ezor Mivel tudva vagyon, hogy általjában a' más sérelmével — praejudicium — tett csekekedeteknek semmi törvényes erejek nincsen; méltán gyanithatni, hogy a' magyar törvénytől sem idegen a' római magzatfogadásnak következő alapja: „*A' magzatfogadás csupán csak a' felfogadottnak vagy valamelly harmadiknak sérelme nélkül eshetik meg.*" h) — A' honnan ismét uj egyenlőség támad a' római és magyar törvény között.

§. 36.

Utoljára nem tartom felesleg valónak, a' magzatfogadásoknak azon hasonlatosságait és külömbségeit is kifürkészni, mellyek azoknak foganatjaiból erednek. — Maga a' törvény bizonyitja, hogy különösen Justinianus császár előtt a' szoros értelemben vett magzatfogadásnak olly nagy erő és süker volt légyen tulajdonitva, hogy a' fogadott a' fogadónak mindég atyai hatalmába esett. a) De a' nagy fejedelem, általlátván azon igazságot, hogy senkit sem szabad vétsége nélkül, akaratja ellen jussaitól megfosztani, törvény által b) rendelte, hogy csak azok, kik az ágyékokból leszállókat, nem pedig az idegeneket fogadják fel, nyerhessenek atyai hatalmat fogadottjaik eránt, ugy hogy ezek fogadó attyokra nézve az első esetben ugyan a' nemzetségi just elvesztenék, nem ám a' másodikban; hanem természetes és törvényes attyok hatalmában azután is megmaradhassanak; mindazonáltal fogadó attyok után végrendelés nélkül is örökölhessenek. c) — Valójában ugy vélem, hogy Justinianus ezt méltán 's bölcsen rendelte; mert ha feltennők, hogy a' kül nemzetség-

---

h) Szibenliszt 155. és köv. lap.

a) pr. §. 2. J. I. 11. de adopt.
b) c. 10. C. VIII. 48. de adopt.
c) J. e. h.

ból fogadott magzat fogadó attyának szüleji hatalma alá jöhetne, ennek vagy ugy kellene történnie; hogy előbb természetes attya hatalmából (ha szinte ennek akaratja ellen is) kivétetnék; vagy pedig hogy abban tovább is megmaradna; mert harmadik eset nem adhatja magát elő; ugy de az első ellenkezik az imént emlitett alapos igazsággal; a' másodikat pedig józanul állitani lehetetlen; mivel képtelenség az, hogy ugyan azon személy eránt egyszerre két atyai hatalom gyakoroltassék.

§. 37.

A' mi a' magyar magzatfogadásnak foganatjait illeti, annak több fajjai közül egyedül az ugy nevezett tökélletes fiufogadás látszatik atyai hatalmat szülni, a) és pedig csak akkor, ha a' fogadott fiu természetes attyának megegyezése is hozzájárul, és fiját előbb felszabaditja; mert masképen kénytelenittetnék jussáról akaratja ellen lemondani; a' mi ellenkezik az igazsággal. — Ha tehát a' fiufogadás az emlitett mód szerint esik meg, akkor a' fogadott fiu fogadó attyának örökségét, b) és a' királyi helybenhagyás erejénél fogva nemességét is elnyeréndi. c)

Már mivel a' Rómaiaknál a' teljes magzatfogadás és az ugy nevezett adrogátio, nálunk pedig a' tökélletes fiufogadás fogant atyai hatalmat; ellenben a' Rómaiak nem teljes magzatfogadása és a' mi magzatfogadásaink többi fajtáji a' mondott sükerrel nem birnak; következik, hogy az előbbi magzatfogadások magok között, az utóbbiak ismét magok között általános foganatjokra nézve megegyeznek. Különös sükereikre nézve pedig ugy hasonlitanak vagy nem hasonlitanak egymáshoz, valamint a' két törvény értelmében vett atyahatalmaknak következései: ezek pedig, minthogy egyik törvény szerint sem tartoz-

a) Kelemen I. könyv. 276. lap.
b) I. 66.
c) I. 8.

nak az atyai hatalomra, ennél fogva értekezésünknek nem is tárgyai.

Azomban némelly törvénytudójink a' magyar törvény szerint tekintett magzatfogadást az atyai hatalom megszerzésének módjai közzé egyáltaljában nem számlálják. d)

HARMADIK FEJEZET.

Az atyai hatalom megszünésének módjairól.

§. 38.

Eddig azon hasonlatosságokat és külömbségeket, mellyek a' római és magyar törvény értelmében tekintett atyai hatalmak között ezeknek megszerzésére való módokra nézve magokat előadják, bőven magyarázám; most a' dolog természete ugy hozván magával, az annyiszor emlitett atyai hatalmak megszünésenék módjait készülök kifejtegetni. Tudni kell azomban, hogy a' mindjárt előszámlálandó módok által a' magzatok egyedül szülejik házi fenyitékétől és alattvalóságától menekednek meg; az ezek eránt való tiszteletre, engedelmességre és háladatosságra intő, és a' térmészet törvénye által is parancsolt fiui kötelességeket pedig egész éltekben tartoznak teljesiteni. Továbbá az is megjegyzésre méltó; hogy ezen módok nevei mind a' két törvénytudományban azonosok; sőt általjában valósággal is megegyezők; e' következendők pediglen

§. 39.

I. *A' szülének halála;* a) mivel a' halál mindennek véget vet, és a' holtak semmi jussal sem bir-

d) Igy Frank 135. lap.

a) pr. §. 1. 3. J. I. 12. quibus modis Jus patriae potest. solv. — Vesd öszve I. 56. §. 3.

hatnak, és igy atyai hatalmat sem gyakorolhatnak: itt mindazáltal nem csak az emberi természet halálos széltbomlását (természeti halált) kell érteni, hanem az ugy nevezett polgári halált is, melly a' Rómaiáknál, a' szabadság és pólgáriság állapotjának elvesztésében állott. b) Mi pedig polgáriképen meghóltaknak azokat hivjuk, kik iszszonyu, czégéres vétkeik miatt, — nota Infidelitatis — *hüségtelenség bélyege* és *felségsértés büne* — crimen laesae majestatis — fővételre, és javaiknak elvesztésére kárhoztatnak. — Ne is csudálkozz rajta, hogy az illy bünben lélekzőknek az itélet után nyert királyi megkegyelmezés sem szólgál segedelemül; minthogy Werbőczy tanusága szerint, az emlitett itélet által az örökösödés fonala, a' vétkes közt és ennek magzatjai között, végképen elszakad: és igy annak atyai hatalma örökre megszünik. c) Egyébaránt nehezen gondolnám, hogy Werbőczy ezen következtetést igazán, és a' természeti törvénynyel megegyezőleg tehette vólua; mert azon alap, mellyből az atyai hatalom ered, épen nem az örökösödés jussa, hanem a' természeti rokonság, 's a' nevelésre való jus és kötelesség. d) A' honnan ugy látszik, hogy Werbőczynek ezen tanitása a' Rómaiaknál nem vala divatban. Ide járul az: hogy egyetlenegy római törvény sem tagadja meg a' polgári halálra itéltettektől az atyai hatalmat a' fejedelem kegyelme után.

A' mennyiben tehát a' két nemzet törvénye szerint vett polgári halál mivóltjára nézve külömbözik egymástól: annyiban az atyai hatalomnak polgári halál által történő megszünése módjai is meghasonlani látszanak: abban mindazonáltal (a' természeti halálra nézve is) megegyeznek; hogy valamiképen a' Rómaiáknál, ha az elhunyt atyának fijai, unokáji, vagy további izig való magzatjai is maradtanak, ebben az esetben egyedül az első lépcsőjük levének

---

b) pr. §. 1—6 J. I. 16. de Capitis deminut. ismét fr. 209. D. L. 17. de reg. jur.
c) I. 56. §. 2. et I. 16.
d) Frank Juris Civ. Hung. 135. lap.

önhatalmuakká; a' többiek pedig mindnyájan azoknak atyai hatalmába esének: e) szintugy minálunk is az atyai nagyatyának kimulásával, ennek fijára nézve megszünik ugyan az atyai hatalom', de nem ám unokájira nézve; mivel ezek attyoknak hatalma alá jutnak. f) Ide tartozik

§. 40.

II. *Az atyának ellenségfogságában való veszteglése.* — Mivel a' Rómaiak a' hadi foglyokat rabszolgák gyanánt tekinték; a) következendőképen törvény szerint alkalmatlanok valának az atyai hatalom gyakorlására. És ezen pontban a' két törvény értelmében vett atyai hatalmak ismét megegyeznek; ugyan is a' mi Werbőczynk nyilván mondja: „hogy a' fogolynak hatalmában más nem lehet," következőleg magzatjai sem.

A' hadi fogságot mindazonáltal igen vakmerően állitaná valaki olly módnak, melly által az atyai hatalom végképen megszünik, és tökélletesen elenyészik; mivel ez csak addig szakad félbe, miglen a' fogság tart; a' szabadság viszszanyerésével pedig az atyai hatalom is feléled; b) ugy de a' Rómaiaknál is az ellenség fogságában lévő polgárok, ha törvényes módon a' római birodalomba viszszamentenek, szabadságokat és minden régi jussaikat, (és igy az atyai hatalmat is) ismét viszszanyerték: c) ki merné tehát tagadni, hogy a' két törvénybéli atyai hatalmak e' tekintetben is hasonlitanak egymáshoz?— Továbbá az atyai hatalom megszünésének módjaihoz járul

III. A' *magzatnak természeti vagy polgári halála.* d) Minthogy a' halottak iránt nem birunk sem-

---

e) fr. 5. D. I. 6. de his, qui sui, vel alieni jur.
f) I. 56. 1. §.

a) Szibenliszt Jur. Priv. Rom. 127. lap.
b) I. 56. §. 3. és 4.
c) fr. 4. 19. pr. §. 3. és 4. — Ismét fr. 20. pr. D, XLIX. 1. de captiv. et postlim.
d) §. 1. J. I. 12. quibus mod. jus patr. potest solv.

mi jussal, tehát atyai hatalommal sem: mindazáltal magában értetik: hogy az atyai hatalom egy vagy több gyermek halála után is folytattatik a' többi életben lévőkre nézve.

IV. *Az atyának adrogátióját (fiuvá tételét)* is az atyai hatalom megszünésének módjai közzé számlálták a' Rómaiak: mivel mind ő maga, mind pedig magzatjai az adrogator hatalmába estenek: e) tehát a' felfogadottnak atyai hatalma azonnal megszünt. Már minthogy a' mi törvényünkben az adrogatiónak helye nincsen, következik, hogy az által az atyai hatalom sem enyészik el. És csak ez az egy mód is nem csekély külömbséget szerez a' két törvény között.

V. A' Rómaiaknál a' *teljes magzatfogadás*, nálunk pedig a' *tökélletes fiufogadás* a' fogadott magzatok természetes attyától (t. i. ennek megegyezésével) az atyai hatalmat elvészi, és fogadó attyoknak adja. — Azomban némelly törvénytudójink azt vitatják, hogy a' magzatfogadás ide nem tartozik. (Lásd §. 37)

VI. A' római törvény szerint szinte, mint a' magyar törvény szerint, az atyai hatalomnak nem annyira elenyészése, mint megszoritása módjai közzé számitjuk: a' *magzatok által nyert köz hivatalt, és méltóságót.* f) Illyen méltóságok valának a' régi Rómaiaknál: a' polgármesteri hivatal, a' püspökség, 's a' t. minálunk pedig a' papi és katonai rend, 's más köz tisztségek. — Végtére

§. 41.

VII. Az atyai hatalom megszünésének utolsó módja valamint a' Rómaiaknál ugy nálunk is a' *magzatok felmentése;* „melly" — ugymond a' hármas törvény szerzője — a) „hazánk szokása szerint a' fiak részéről egyedül az ősi, és a' királyi adománylevél által nyert jószágoknak attyokkal történő

---

e) §. 11. J. I. 11. de adopt.
f) §. 4, J. I. 12. quibus mod. jus patr. potest. solv.

a) I. 51. §. 1.

osztálya által; a' leányok részéről pedig ezeknek eljegyzése, férjhezmenetele és lakadalma által szokott véghez menni." b)

Mennyi külömbség légyen a' magyar és római törvény között a' magzatok felmentésére nézve, ki tetszik a' római felmentésnek e' következendő leirásából; t. i. a' Rómaiaknál a' magzatfelmentés kétféle vala; az egyik régi, a' másik ujabb törvény szerint való. — Amaz Ulpianus szerint, c) ollyan nyilvános cselekedetben állott, melly által az atya fijait három eladás, és szinte három elbocsátás után; leányait pedig és unokájit, egy eladás, és elbocsátás után hatalma alól felszabaditotta. — Megszünvén azomban a' magzatok eladását illető jus, ezen felmentés is ki avult a' szokásból; d) és helyébe más következett, melly az atyának abbéli kinyilatkoztatásában állott, hogy gyermekeit hatalmából el akarja ereszteni. És ezen kinyilatkoztatás kétféleképen történék; t. i. vagy a' távol - vagy a' jelenlévők között: a' távollévők között Anastasius rendelése szerint az atya akaratjához fejedelmi helybenhagyásnak is kellett járulni; e) a' jelenlévők között pedig Justinianus parancsolatjából, az atya az itélő szék előtt nyilván kijelentette abbeli akaratját, mellynél fogva magzatját elbocsátja. f)

Valóban nálunk is megszünik az atyai hatalom azon kinyilatkoztatás által, melly szerint az atya magzatjainak azt parancsolja, hogy javaikat vigyék el, és magokról gondoskodjanak; de a' koráts által (ha e' szinte törvényes és tökélletes is) soha sem. g)

Tehát a' Magyarok magzatfelmentése a' későbbi Rómaiakéval általjában megegyez, a' régiekétől pedig igen is külömbözik. Mindazonáltal a' két törvénybeli

---

b) Vesd öszve I. §. 52. 53. 54. és 56.
c) Frag X. 1.
d) c. 6. C. VIII. 49. de emancipat.
e) c. 5. C. e. h.
f) * 6. J. e. h.
g) Kelemen I. könyv. 375. lap.

atyai hatalmak rokonsága kitetszik abból, hogy sem a' Rómaiaknál, sem nálunk nem lehet az atyát magzatjainak felmentésére rendesen erőltetni; mondom rendesen, mivel nincs ollyan szabás, melly kivételt ne szenvedne. — Regula nulla datur, quam non exceptio torquet. — Így, ha a' római atya leányait becstelenitette; h) csecsemőjét elvetette; i) vagy vérségfertőztető házasságra lépett 's a' t. k) büntetésül gyermekeinek felmentésére kénszeritteték — Nem külömben nálunk is a' törvények parancsolják, hogy — ha a' szülék magzatjaiknak vagy semmi, vagy roszsz nevelést adnak, és javaikat elfecsérlik, az atyai hatalomtól megfosztassanak. l)

Toldalék.

§. 42.

A' római és magyar törvénynek majd minden hasonlatosságait és külömbségeit az atyai hatalomra nézve eddiglen elegendőképen előadtuk, utoljára mindazonáltal nem lészen kedvetlen dolog egy a' többieknél talám még fontosabb külömbségről említést tenni; t. i. a' római törvény szerint az atyai hatalomból gyakorta bizonyos ügyek és perek is származtanak; és pedig vagy magok a' szülék közt, a' magzat születése előtt vagy után, vagy az atya és gyermek között az atyaság vagy fiuság eránt, bizonyitólag, avagy tagadólag. a) A' mi törvényünk szerint ellenben az atyai hatalomhoz kapcsolt jusokból és kötelességekből nem szokott perlekedés támadni. —

Fel-Apáthi MOLNÁR SÁNDOR.

---

h) c. 12. C. I. 4. de Episc. audient. — ismét c. 6. C. XI. 40. de spectao.
i) c. 2. C. VIII. 52. de Infant. expos.
k) 12-ik Novell. c. 2.
l) 1715: 68. Ismét 1765: 26. 's a' t.

a) Lásd bővebben Szibenliszt munkáját a' 160. és 161. lap.

A' távolból.

Könny reng szemembe',
Sohajtva nézem
Az elvonuló
Borulatot.

Repülni véle
A' hársligetbe,
Hol Emma busong,
Vágy e' kebel!

Eltün' a' felleg,
Más felleg éri,
De egy se' hallja
Keservimet.

Lengő zephyrke!
Repülj a' nyugti
Egen piruló
Boruk után.

Egy égi tündér-
Álomvilágba
Ringasd a' kedves
Ábrándozót.

'S ha ajka édes
Mosolygva engem
Sohajt, e' csókom'
Leheld reá.

Fuvald szeliden
A' szüzkebelnek
Haván elomlott
Hajfürtöket:

Mig a' ligetnek
Zengő dalára
Enyészik a' szép
Tündérvilág.

HAMVAI.

Találós meze.

(Schillerből.)

Egy végetlen téres ház van,
Oszlopja mind láthatatlan;
Utasok be nem kerülhetik,
Egy is ben soká nem késhetik;
Mély a' titka az ő czéljának;
Faragva van mesterséggel;
Maga gyujt lámpást magának,
Melly ég benne fényességgel.
Tiszta, mint a' kristály, födele,
'S egy nagy drága-kő jár vele.
De a' mestert, ki alkotta,
Még semmi szem nem láthatta.

T. I. P.

Prokátori politika.

(L' Abbè de Montgaillard, histoire de France depuis la fin du régne de Louis XVI. jusqu'à l. année 1825. 2. dar. 2. 's köv. lap.)

A' harmadik kar (tiers état) 1789ben mintegy kétszáz ügyvédet számlált magában; ez nagy szerencsétlenség vala Francziaországra nézve. Igen is, az ezen mesterséget üző követek vitték az állapitó gyülést (assamblée constituante) mind azon tévedésekbe és balpolitikába, mellyek neki vétkes terhül estenek. Ügyvédek szerkeztették a' convention, directoire, consulatus és a' császárság alatt a' legvadabb 's mind azon roszsz törvényeket, mellyek alatt Francziaország mainapiglan sanyarog. De nem is kell ezen csudálkozni. Az ügyvéd voltaképen kénytelen sokat beszélni, többnyire hogy semmit se mondjon; azon szükség, melly őtet kénszeriti sok szóval bővelkedni, nem engedi, hogy gondolkozzék. Mikor az ügyvéd egy rakás törvényes kitételt és szóllásmódot megtanult, 's fejébe sorba elrakta azokat, már politikusnak tartja magát, 's ha törvényhozó gyülekezetbe meghivatik, ugy bánik a' politikával, mint valami perrel. Az ügyvéd hivataljánál fogva egy dologra nézve szint ugy érte mint ellene harczolni, valamint az igazságnak, ugy szinte a' tévedésnek támogatására alapot, okot és magyarázatot találni kénytelen, mindég készen tart olly fogással 's beszéddel megrakott tárházát, mellyeket mindenfelé használhat: hol tágitván, hol szoritván a' törvény értelmén, a' szerint mint vagy pártolja vagy fenyiti perét. Az ügyvéd, törvényes dolgot védelmezvén, ugy nézi magát, mint valami törvényhozót! Boldogtalan minden ország, melly törvényhozó gyülekezeteibe vagy a' fel-

ső kormányba többségig bocsát belé olly bőbeszédü, olly hiu, 's közönségesen olly dicsvágyó és szerencsét halászó embereket, millyenek az ügyvédek voltanak! Rajtunk történt a' kegyetlen tapasztalás, 's még most is minden nap látjuk következéseit. Milly szemtelenséggel magyarázák el némelly ügyvédek alkotmányi levelünket a' követek háza szóllásszékén! milly hamis beszédekkel sérték meg csaknem minden czikjeit ezen alapos szerződésnek! Hijába mutatna valaki az ügyvédek mentségére, Angolország példájára, hol az ügyvédeknek az alsó házban, a' felső kormányzásban olly nagy 's csaknem mindenkor olly szerencsés befolyások vagyon. Angliában a' leghiresebb politikai emberek ügyvédségen kezdték pályájokat; hanem ez igazi politikai oskola, mert a' fiatal emberek, kik a' törvényhozási, ministeriumi, diplomatikai pályára szánják magokat, nagy szorgalommal foglalatoskodnak a' három országot igazgató alkotmány és politikai törvények megtanulásával. Nem igy vala ez Francziaországban a' hajdani kormány alatt; hol az ügyvédségre készülő ifjak szorgalma egyedül a' törvénytudomány és a' polgári törvények megesmerésére terjedett ki: minden, a' monarchiának politikai és alkotmányi részét érdeklő kérdések és tudományokban pedig tökéletesen idegenek maradtanak, 's kellett is maradniok. A' mi törvényhozó gyülekezeteink bebizonyitották, a' mit ezennel mondánk.

* * *

A' renegat.

Schütz allgemeine Erdkunde Wien 1808. im Verlage bei Anton Doll czimü munkájának 1. köt. 188. lap. Barbarországról szólván, azt modja: A' keresztyén rabok áltmenetele Mohamed vallására nem épen örömest engedtetik meg, mivel a' rabok tulajdonosai akkor azok árát elvesztik; de külömben is kiki meg vagyon győződve, hogy a' roszsz Keresztyén soha sem lehet jó Mohamedánus.

A' béketürés képe.

(Példázat.)

A' bölcs rabbi Hillel sokat beszélt tanitványi előtt a' béketürésről; azt mint csöndes, de végre megkoronázott erényt magasztalván.

Akkor mondának őnéki: „Mester! rajzold előnkbe már a' szép erényt valamelly képben és hasonlitásban is, mint egyébkor szoktál cselekedni."

Hillel felelé és mondá: „Én azt a' legdrágalátosabbal hasonlitom öszve, a' mit csak a' föld előtermeszt, a' drága kővel. Fövénytől, köszikláktól nyomatva vesztegel a' földnek sötét gyomrában. Ambár hozzá világosság sugára nem közelit, még is hervadhatatlan szépségben ragyog, — gyermeke a' menyei világosságnak, mellyet hiven megőriz magában. Igy a' legmélyebb éjszakában is megmarad néki ragyogványa. De a' homályos tömlöczből kiszabaditva, és napfényre fel-emelve, belőle készültek, — egyesitve az arannyal, — a' dicsőségnek jelei és czimerei: a' gyürü, királypálcza és korona."

„Tehát a' legmagasabb földi méltósághoz hasonlitod e a' legcsöndesebb és elrejtettebb erényt?" mondának a' tanitványok.

„Mert annak vége (ugymond Hillel) az idvezültnek megkoronázása!"

E. I. P.

A' gályarab.

Egy kis falu Langvedocban vala honom és születésem helye. Atyám, szegény földmives, takarékossága mellett is, keveset szánhata neveltetésemre. Adósságokba süllyede. Ez aggódásba ejté. „Ah Colas!" mondá gyakran fájdalmas hangon, fejemre téve kezét, „oda reményem. Arczom veritékében még adósságtól ment koporsót sem nyerek. Szavam mikint teljesitsem, mellyet anyádnak adék utolsó csókommal halottágyán? Szentül igérém, hogy oskoláztatlak. Te napszámos léssz és idegennek szolgálsz."

Vigasztalám illyenkor a' jó öreget, a' mint lehete. De még szomorubbá tevé gyermeki vigasztalásom. Beteges lőn 's végnapjait közeledni sejté. Érdekletten pillanta reám gyakor izben, aggódva jövendőmön, 's a' reménytelenség keserü könnye reszkete szemében. Elhagyám láttára játékomat. Felszökém hozzá, mert nem állhatám sirását. Nyakába borulék, lecsókolám könnyét 's kérém: „Ah ne sirj, atyám!"

Tizennyolcz esztendős valék, atyám meghala. Derült alkony vala, nyugtához a' nap közel. Atyám kunyhónk mellett üle gesztenyék árnyában. Ohajtá látni még egyszer a' világot, mellyet, bár szenvedési közt, megkedvele. A' mezőről jövék. Igen lankadt vala. Hozzá menék. Ölébe zára. „Most jól vagyok, szünnapom jő, nyugodni megyek. De nem feledlek el. Az Isten előtt állandok anyáddal; majd könyörgünk érted a' csillagok felett. Emlékezzél reánk és légy az erény hive mind halálodig; majd könyörgünk érted. Az Isten gondodat viseli. És ne könnyez. Majd, ha elvégezted napszámodat, a' te

pihenésednek is megkondul órája. Ott fenn viszonlátsz bennünket, engem 's anyádat. Ott, ah Colas, mi vágyva fogunk várni 's mi jól leszünk, midőn a' három boldog sziv, a' szülőké és a' gyermeké, egymáson ver ismét az Isten széke előtt."

A' bérczetőn elhalványodék az utolsó napsugár; a' világ szürke alkonylatokba merüle. Atyám lelke ment vala romlatag börtönétől. Karjaimon feküvék a' drága maradvány.

2.

A' hü szolga — nevét elfeledtem — kinek engem Etiennehez, anyám bátyjához, Nismesbe kell vala vinni, kezemen foga, midőn Nismes homályos, szük utszájin menénk. Remegék. Önkénytelen borzanat szálá meg lelkemet.

„Remegsz Colas?" mondá a' szolga. „Halványan nézsz és komorul. Nem jól vagy?"

„Ah," kiáltám, „ne vigy e' kormos, kő tömkelegbe.*) Félelem szorongat, mintha itt kellene meghalnom. Hagyd, napszámoskodjam virányos, szabad honomban. Nézd e' falakat, kormos börtönfalakkint állanak; 's az emberek olly háborgók, olly komorak, mintha gonosztévők volnának."

„Nagybátyád, a' molnár," felelé, „nem a' városban lakik. Háza kinn áll a' Karmeliták kapuja előtt a' szabadban, a' zöldben."

Azon benyomás, mellyet Nismes tőn reám, megmarada mindiglen. Ugy kelle lennie. A' természetben 's vele élni szokván, magányosan és együgyüleg, a' munkás város sürgeteg tolongása rettegtete. Anyám az olajfák alatt ringatott, 's a' gesztenyeliget zöld-derüs alkonyában álmodtam el gyermekkoromat. Mikint türhetém a' setét szük falakat, hol pénzvágy gyüjti öszve az embereket? A' szenvedélyek elhalnak a' magányban, a' sziv csendessé lesz, mint a' mezei természet; azért remegék annyi em-

*) Tömkeleg, labyrinthus.

berarczok első láttára, mellyeken a' harag és gond, a' gőg és fösvénység, a' tobzódás és irigység hagyták nyomaikat, a' mit észre nem vesz, a' ki látja minden nap.

A' Karmeliták kapuja előtt vala nagybátyám háza, malma mellette. A' szép épületre mutata kezével a' szolga, mondván: „Etienne uram gazdag ember, de fájdalom" —

„'S miért fájdalom?"

„Calvinista, a' mint mondják."

Szavait nem értém. A' szép épületben valánk. Szétreppene félelmem beléptünkkor. Nyájasan mosolyga csendes szellem mindenen, a' mit érének szemeim, 's én jól valék, mint drága honomban.

A' csinos szobában, hol rend és egyszerüség uralkodék, üle az anya, három virágzó leányától vétetve körül, házi munkával foglalatoskodva. Ölében kétévü gyermeke játszodozék. Jóság lakék minden arczon és nyugalom. Hallgatának mindnyájan 's felém emelék szemeiket. Az ablak mellett állá 's olvasa nagybátyám. Hajfürtjei fejérlének már, de ifjui vidámság tündöklék szemeiben, 's tekintetei a' jámborság tekintetei valának.

A' szolga megszólitá: „Ime a' Ked öccse, Colas, Etienne uram! Mert atyja, a' Ked hugának férje, kimult és nyomoruságban. Meghagyá azért Kedhez vezetnem fiját, hogy Ked az ő atyja legyen."

„Isten hozott, 's áldása veled," mondá Etienne, fejemre téve kezét, „én atyád leszek."

Immost hitvese kele fel 's: „Én anyád leszek" szólá.

Szivemet érdeklé jóságok. Sirék és uj atyám és uj anyám kezeit csókolám. Szót sem szólhaték. Körülvevének a' leányok is, mondván: „Ne sirj, Colas! mi testvérid vagyunk."

Ezen órától fogva lakosa valék az uj hazának, mintha benne soha sem vagyok vala jövevény. Vélém, hogy szelid angyalokkal lakom, kikről gyakran beszélt atyám. Olly jámborrá levék, mint ők mindnyájan, de soha sem valék a' legjámborabbik.

Oskolát járék. Fél év eltöltével Etienne hozzám jöve 's nyájas arcczal mondá: „Szegény vagy, Colas, de az Isten szép tehetséggel áldott meg. Tanitójid dicsérik szorgalmad', 's hogy különösen felülmulod a' tanulásban oskolatársidat. Eltökélém azért, tudóst nevelni belőled. Ha tanulásod Nismesben elvégezted, a' montpellieri főoskolába küldelek. Törvényt tanulandsz 's majdan egyházunk véde lehetsz.

Etienne alattomos Protestans vala, 's nehány ezeren vele Nismesben 's a' körüle fekvő tájakon.

3.

Nismesben a' roppant amphitheatrumnak, a' romai nagyság fényes emlékének, omladékai valának mulatásom kedves helye. Ha a' magas ivfolyosón vándorlék fakó oszlopok között, vagy a' pompás romok közé tekinték a' magas attikáról, ugy tetszék, mintha a' fennséges hajdankor szelleme fogna körül 's panaszkodva szoritana melyéhez.

Itt örömest mulaték, de fájdalom nélkül soha. Régen elhamvadt nemzetek maradványi történeti könyvemmé lőnek. E' romai pompamivet több nemzet kezei foltozák. Mind a' két féligöszvedölt tornyot, a' vadon felrakott kőmassákat, izlet és mivérzés nélkül, Roma hóditói, a' Gothok, épitették. A' fa kunyhók, ott alann a' tág arenán, jelenleg szegény napszámosak 's fabricamivesek lakjai. Illy változékony az idő, 's az emberek vele!

Egy asszony védhivása a' bolthajtás alatt felriaszta egy estve álmodozásimból. Már alkonyodék a' folyosókban. A' második emeletből le sietve szökém a' lépcsőkön 's jól ruházott asszonyalakot láték egy gazpór hatalmában. Jöttöm elrémité a' gonoszt, 's eltünék az oszlopok között. A' leányka, haja széttépve, egy márványdarabon üle, remegve 's magán kivül.

„Bántá Kegyedet?" kérdém.

Fejét tapintá: „Uram, tolvaj vala, hajékességem' ragadá el, nehány drága kőtüket, többet nem.

Vegyen, kérem, oltalmába. Idegen vagyok. Ujvágy csala távolra szülőm - és néném től. Kinn várakoznak. Ama' férfinak kell vala kivezetni e' nagy tömkelegből, 's ide legfélebbre vezete."

Karom' adám nekie. Világra lépénk. Ah Clementine — —

Tizenhatévü virág vala, szépen nőve 's gyengédeden. Légalakkint lebege mellettem. Nem érzém lépteit. Nyájas, ifju, lelkes arcza angyalé vala, 's tekintete, ártatlanság és szerelem, mélyen hata lelkem belsejére.

Kellemes zavarulatba süllyedék. A' csudálat és bizodalom, a' vonzat és tisztelet illy érzetét még nem ismerém. A' szerelmet a' régi költők festésiből látám egyedül és szenvedélyes barátságnak mondám, 's méltatlannak a' férfira. Ah, a' szerelem egészen más vala.

Szerelem a' poësise az emberi természetnek. A' szép érzete nemesiti a' nyers érzékiséget 's a' szelleminek érintésévé emeli; 's az erényes önlétü szellem a' kecs bájos lehelete alatt párosul a' földivel. Igaz tehát, hogy a' szerelem isteniti a' port 's a' mennyeit földre hozza le.

Menék meg menék, 's elreppene eszméletem, és a' Karmeliták kapuja előtt valánk, hol magamra ismerék hirtelen.

„Kegyed idegen?" rebegém.

„Igen", felelé, „de anyámat 's néném' hijába keressük. Tudja Kegyed Albertas ur házát? Mi ott lakunk."

„Elvezetem Kegyed'!"

Visszafordulánk. Melly változás! A' szük kormos utszák nem valának setét börtönfalak, hanem mint ragyogó fellegek, 's az emberek árnyakkint lejtének.

Nem szólánk. Eljövénk a' lakhoz. Örömmeltelve nyitának kaput. Tolonga a' háznép, idvezleni az eltévedtet, kit kiküldött szolgák még keresének. Ezen nyájaskodások közt hallám e' nevet: Clementine. Nehány hálaszót monda, 's elpirulva, azt tevék

mindnyájan. Én pedig semmit sem viszonozhaték. Nevemet kérdék, megmondám; fejet hajték 's elhagyám a' társaságot.

4.

Az amphitheatrumban gyakran valék, gyakran Albertas lakjának vevém utamat. Clementinét többé nem látám. Képe körüllebege szüntelenül 's álmaimban tévedezék. Oda volt reményem, örülnöm még egyszer a' szép látványnak, de vágyam el nem enyészék. —

Most vevém észre, hogy magam állék a' világban 's rokon lélekhez nem simulhaték. Nem vala anyám és atyám, nem vala testvérem. Szeretett jó nagybátyám háznepe; de közötte csak boldog árvának nézém magam' 's fennebbeknek őket, kik jótéteményekkel halmozának.

Eljövén az idő, főoskolába kelle küldetnem Montpellierbe. Etienne ohajtásait ismétlé 's kérlele, reményit meg ne játszanám.

Megálda. Az egész háznép könnyező szemekkel álla körülem, midőn bucsuzám. Megigérem, hogy a' szünnapokra mindig Nismesbe jövendek; menék, 's fájdalom dulá szivemet.

Nismesből Montpellierig az ut egész hat óra járásnyi. Gyalog vándorlék eperfák árnyában, arany mezők, vidám szőlők közt a' halomláncz mentében, melly felett emelkednek a' szürke Sevennek. De izzék a' levegő, 's a' föld ége lábaim alatt. Három óra mulva ledőlék tikkadtan a' Vidourle partján egy csinos falusi lakhely 's gesztenyéjinek árnyában.

Multom 's jövendőm felett eszmélődém. Felvetém, mennyit élék már, 's a' köz mérték szerint meddig munkálódhatom még. Negyven évet lelék 's éltünk rövidségén először borzadék. Század kell a' hegyi tölgy kifejlésére, 's teljes erejében lát egy másikat. 'S az ember léte olly tünékeny? És miért? Mit tegyen annyi képességivel? A' halandónak nem hosszu, de sokoldalu éltet adott a' természet. Ez

megnyugtata. Igy hát, gondolám, négy évtized, 's majd ott léssz, a' hol atyád van.

Igy szenderedém el lassankint ezen gondolattal. Álmomban öreg valék, hajam ősz, tetemim nehezebbek. A' külső test ezer finom porusa, mellyeknél fogva érzetlenül sziv életerőt és magát az elemekből élteti, elhervadott. Az életanyag fogytával megbénula az izmok ereje, 's megkeményedének és bezárkozának a' gyengéded részek lassankint, mellyeket müszereinek hivunk. — Nem hallám a' világot már, 's kialuvának szemeim. — Elhalván imigy az érzékek, mellyek a' földihez kötik a' lelket, gyengébbek lőnek az érzelmek, a' képzemények lankadtabbak, 's minden, mit a' munkás érzékek adnak a' léleknek, elnyészék. Testem nem vala már teljes hatalmamban, 's a' dolgok nevét elfeledém és használatokat. Mások étetnek vala és öltöztetének és vetkeztetének, 's velem ugy tőnek, mint gyermekkel. Még beszélheték, de gyakran elfeledém a' szókat, 's nem érté senki beszédemet. Gondolám 's érzém, hogy a' földé már nem vagyok. Nem sokára pedig szókban sem gondolkodám, hanem az létem merő, csendes és férfias érzése vala csak, mint alvásban érzünk, midőn már nem is álmodunk. Ezen lét, egyenlő örökké, a' külső teljes hijával, kény és fájdalom nélkül vala. Nem változék itt a' gondolat, nem vala 'hát semmi következés, semmi idő. Szóval régen megholtam, testem eltemettetett 's elsenyvedett századok olta. Csak a' földön, az érzékvilágban, hol valtozók a' dolgok, vannak századok, 's a' történetek folyama fejti ki bennünk a' idő képzeletét. De változástól elkülönitve, nincs a' létben idő.

Kellemes setét érzemény tőn bennem epochát. Eddig elszigetelt lelkem uj müszereket nyere, mellyek által a' mindenségben a' mindenségre munkálhata. Mind inkább fejlék érzésem és halk zugcsálást hallék és érzék kellemes ujulást kerülem özönleni. Előttem uszának arany ragyogó sugárok, és ezüst fellegzetek enyelgének azokban. Bámuló tekintetem a' körüllebegő lombok, mellyek szinezett leblekiut

folyának a' kristálytiszta aetherben, világos áltlátszó zöldére vetém. 'S a' lombok és fellegzetek közt mozdulatlanul tündöklék Clementine névtelen szépségben, ifju virágból koszoru barna fürtjeiben.

Felém mosolyga. Igy mosolg a' szerelem ártatlanságában. Levevé a' koszorut 's ringatá gyengéded kezében, 's a' koszoru melyemre ereszkedék.

„Mennyei álom, ah el ne hagyj!" gondolám 's névtelen elragadtatásban függének a' szép alakon tekinteteim.

Azalatt mintha kocsi zörögne felém. Clementine arcza elhomályosodék. Nevét kiálták.

„Éljen boldogul, Alamontade!" 's eltünék a' rengő lombok közt.

Azon pillantatban lábaihoz akarék borulni. De a' földön feküvém. Nem álmodám, mert ráismerék a' Vidourlera 's a' falusi lakhelyre, mellyet magas gesztenyék árnyazának körül.

Felkelék. A' hidon egy kocsi zörögtete. Oda sieték. Egy agg szolga jövén előmbe, kérdé, frisitőket ohajtok e? Csudálkozásom' jelentém. „Nemde Alamontade ur Kegyed?" Igenlém. „Ime, de Sonnes kisasszony és asszonyanyja parancsot hagyának Kegyed iránt", viszonzá. Visszamenék, a' koszorut felvevém 's követem a' szolgát. De Sonnes kisasszony Clementine vala.

E' szép napot életemben el nem feledém.

5.

Lakom egy héjszoba vala Montpellier egyik legdusabb és legboldogabb lakosa, Bertollon ur, házának hatulsó részében. Nehány fedelek az ellenső utszában, egy palota kormos falai 's erkelyestül két ablaka szolgálának kilátásomul. De boldog valék. Körülvétetve könyveimtől, a' tanulásnak élék egyedül, 's asztalom felett Clementine koszoruja függe. A' tavasz millio viráginak ragyogása elenyészék e' hervadt virágok bája mellett, 's a' királyok drága kövei fel nem érének e' koszoru legkisebb levelkéjével.

Szentem vala Clementine. Kegyesen tisztelve szeretém, mikint mennyei lényeket szeretni lehet. A' koszoru ereklye vala, mellyet az angyal nyujtott a' mennyekből. A' dicsőülés sugarában látám álmaimban lebegni Clementinét. Neve dalaimban hangzék. Remegve várám és vággyal a' szünnapokat, hogy viszonláthassam nagybátyámat Nismesben, 's tán szerencsés esettel imádott szentemet is.

Megnyilék egykor lakom ajtaja, egy fiatal deli férfi lépék be. Bertollon vala. „Kilátása szomoru itten", mondá 's az ablakhoz közeledék. „De ott egy része még de Sonnes házának, a' legizletesbek egyikenék e' városban," szóla mosolygva.

A' de Sonnes név keresztülreszkete lelkemen. Bertollon az ablak mellett álla gondolatokba merülve 's elszomorulni látszék. Beszélgetést kezdék. Származásom, esmeretim iránt kérdéseket tőn. „Hogyan, Kegyed hárfán játszik, szenvedélyesen szereti, 's hárfája nincs?"

„Szegény vagyok, nincs reá költségem. Keves pénzemmel alig győzöm legkellőbb könyvimet."

„Nőmnek két hárfája van, egyikét elkerülheti," ada válaszul 's eltávozék.

A' hárfát egy óra mulva elhozák. Melly boldog valék. Clementine juta eszembe, 's játszám a' hurokon. Szótalanok az érzemények; gondolatok jelelésére szókat találának fel, a' sziv érzésinek melodiás hangokat.

Hozzám jöve más nap reggel a' szeretetre méltó Bertollon. Jóságát érdekletten köszönném. Játszásra szólita. Játszám 's gondolatim tárgya Clementine vala. Az ablaknak támasztva homlokát, busan néze ki Bertollon a' házhéjak felett. Lelkem a' harmoniák érzetébe merüle. Nem vevém észre, hogy könnyekbe lábbadtak Bertollon szemei, hogy megfordula 's előttem álla hallgatózva.

„Kellemes várázsnok Kegyed. Barátoknak kell lennünk."

Én barátja valék már. Szorosbbá lőn nehány hét multával barátságunk. Szép időben mindig kisé-

rém mulató-utjain. Számos ismeretségbe huza. Kiki tisztelettel viselteték és különböztetéssel irántam, 's ugy látszék, egyedül velem vigadhata Bertollon. Egy jeles könyvtár 's természetiek gyüjteménye vala birtokában. A' felvigyázást reám bizá, 's ezen módhoz csak azért látszék nyulni, hogy csekély fáradságomért szembetünő évpénzzel pótolhassa szegénységemet, azonban meg ne sértse gyengéded érzetem'.

Bertollon jeles férfi vala több tekintetben. Ismeretekkel bira gazdagokkal és elmességgel, 's hitetni tuda ékesszólása; kelleme 's méltósága bájoló, 's mulatkozásokban az öröm lelke ő vala, 's czélja polgártársi tiszteletének elérése. Többféle nyilvános hivatalok ajánltatását el nem fogadá, olly szerénységgel, melly a' köz bizodalomra méltóbbá tevé még. Gazdag vala 's tagja nagy kereskedési háznak, kies mezei jószág birtokosa a' szomszéd Castelnau faluban, 's nejének a' legszebb hölgyet nevezé Montpellierben. Bertollonné rendszerint jószágában mulata 's a' városba csak télre költözék. Férje ritkán látogatá meg. Ugy látszék, e' házasságot viszony köté és érdeklet, nem szerelem.

Barátságos vetekedés támada közöttünk sok izben. Boldogságnak mondá az emberek rendeltetését 's az arra vezető eszközök választásában határt nem ismere. Kaczagá hév buzgalmam az erény iránt, a' társasági rend mivének tartá azt 's okokkal győze meg, hogy más meg más szinben jár különbféle nemzeteknél. Sőt elmessége gyakran nevetségessé tevé előttem is, midőn több nemzethez vandoroltatá 's megjártatá mindenütt egyik sarkalatos erényemet.

Bertollont illy veszélyes okfőji mellett is kedvelem, mert a' jót cselekvé mindenütt.

6.

Mig igy szentelém a' Musák-és barátsagnak órájimat, a' két ablakot el nem feledém és az erkelyt. Bertollon több izben más szobát kinála már, drága butorral és messze vidám kilátással. De első pompa-

szobája 's a' paradicsomba nyiló kilátásért sem cseréltem volna fel szobámat.

Történetből — mert ritka félénkségem tudakozódni akadályoztata — történetből esék hiremül, hogy de Sonnesék nehány hét mulva visszájövendenek, 's mély gyászban járnak Clementine minap kimult nénjének elhunyta miatt.

És nehány hetek és egy évnegyed eltünének. Mikor hárfázék, a' kedves kőfalon függe mindig szemem mozdulatlanul. De Sonnesék nem jövének vissza. Többet nem hallék felőlök. De hallgatag ajkam nem szóla 's elrejtém szerető szivemet a' világ elől.

Megjövének a' szünnapok. Reménylve, hogy szerencsésb leszek, Nismesbe repülék. Elérvén a' falusi lakot a' Vidourle partján, megállék. Zárva találám, jóllehet aratók- 's munkásokkal nyüzsögenek a' mezők és halmok. A' tündér helyet felkeresém a' gesztenyék alatt, hol az álom egykor és a' valóság olly bájosan egybeolvadott. Ledőlék a' lombok alatt és azon helyre, mellyet Clementine léptei megszenteltenek. Szerelem és bánat vona le. Megcsókolám a' szent földet, mellyen akkor mindenem álla, mindenem a' világon, a' mi szivemnek drága volt.

Ah! hijába várám az angyali jelenést. Midőn beesteledett vala, elhagyám a' kies helyet, 's az elalkonyult tér felett csak a' Sevennek csucsai tündöklének aranyveresen.

Etienne és a' jámbor anya, és Maria, Antonia és Susanna szivérdeklő örömmel fogadának. Szivről szivre dőlék szótalan- és boldogul, 's nem tudám, ki szeret hevesebben 's leghevesebben kit szeretek. E' haznép fija 's testvére valék, 's honomban, és mindnyájok öröme.

„Mindnyájunk öröme vagy," mondá Etienne „'s egyházunk reménye. A' montpellieri hirek mind dicsérik szorgalmad, 's mint becsülnek tanitójid. Haladj, ah Colas! haladj erősödésedben, mert nagyok szenvedéseink.

Nagybátyám aggodalmit a' provincia főbb ta-

nácsbeli személyeinek sanyaru nyilatkozásai az alattomos Protestansok ellen főképen nevelék. Marsall Montreval Nismesben lakozék, 's annál hatalmasabb 's rettentőbb vala, mivel a' király teljes bizodalmával dicsekvék. Fenyegetőzésit a' Calvinisták ellen szájról szájra hordák, az utszafiuk egymásnak kiáltozák azokat.

Engem pedig más gond szorongata. Hijába tévelygék naponkint Albertas háza körül, hijába az amphitheatrumban, sehol sem mutatkozott Clementine.

Az utszán egy reggel öszvetalálkozám amaz öreg szolgával, a' ki de Sonnesné parancsára a' Vidourle melletti házban megvendéglett. Rámismere, vidám szivvel ada kezet 's ezer más tárgy után elbeszélé, hogy de Sonnesné és leánya már nehány hónapja Marseilleben vannak, ezen nagy kereskedői város elszórakozásiban megnyugtatni a' gyengédeden szeretett leány és testvér elhunytán érzett fájdalmokat.

Reményem eltünt, Clementinét csak egy pillantatig, csak távolról látni, 's szomoru szivvel indulék haza. Kecsegtető várakozásom, melly egy fél évig éltette keblemet, meg vala játszva. Plánokon töprenkedém, Marseillebe utazni; — csak három napnyi távolra vala — utszáról utszára bolyogni akarék ottan és kémlelődni minden ablakra, felkeresni minden egyházat és szent misét — csak egy perczig láthatnám — küzdésem egy nyájas tekintet csak megjutalmazná. —

De józanabb fontolásom szertedulá kalandos plánomat. Annál szomorubban lépém Etienne házába, szokatlan zavart 's nyugtalanságot vevék itt is észre minden arczon, 's megütközém. Az anya hozzám közeledvén, válamra tevé kezét 's megcsókola szánakozó tekintettel. Maria és Antonia és Susanna nyájasan kezemen fogának, mintha vigasztalás volna szándékok.

„Mit tehet?" mondá erős hangon Etienne. Characterét általjában, szelid külseje mellett, olly hősi valami jelezé. „Tudjátok, a' jó Keresztény akkor legvidámabb, ha dühös morajjal csapnak öszve a'

bal szerencse hullámi felette. Számba vette a' gondviselés hajunk szálait. A' marsall is Urunk Istenünk hatalmában vagyon."

Bamulatomat jelentém mind ezeken. „Jól mondod, Colas! 's engem az asszonyok rettegése bosszant. Egy órája, ide küldött marsall Montreval ur 's holnap 10 órakor a' várba jönnöd meghagyta. Im' itt van. 'S mi egyéb? — Ha tiszta lelkismereted, menj a' marsallhoz rettegés nélkül, bár nyilt pokol volna várudvara."

De rémületbe is ejtheté illyen főszemély közvetetlen parancsa a' kis molnárfamiliát. Montreval a' népnek csak ritkán mutatkozék 's akkor is számos főtisztek, nemesek és őrök közepette. A' nagyok külső pompája hatalmoknál inkább rettegteti a' miveletlen sokaság kebleit.

Az anya más nap reggel öltözetem' reszketeg kezekkel szedé rendbe. A' kedves aggódókat lehetőleg vigasztalám. „Tiz óra", mondá Etienne, „menj Isten nevében, könyörgendünk érted."

Menék.

Marsall Montreval szobájában vala. Tovább várakozám másfél óránál, azután számos szobák- és szálakon keresztül vezetének hozzá. Egy öreges, kissé szikár, barna ur, parancsoló, de erőltetlen fentartózkodással nehány lépésnyit felém jöve, szemei élesen-kémlelők valának. A' körülállók alázata benne a' marsallt mutatá.

„Látni ohajtám Kegyedet," szólá Montreval, „mivel a' montpellieri főoskola névsorában dicséretesen vagyon kijelelve Kegyed. Mivelje tehetségeit, Kegyedből hasznos férfi válhatik. Jövendőben gondom lesz Kegyedre. Serkentésem ne kevéllyé tegye, de szorgalmasabbá. Ezután tudakozódom majd Kegyed felől. Igyekezzék méltó lenni Bertollon ur barátságára 's mondja meg nekie, hogy magamhoz hivatám Kegyedet."

A' marsall ezeket mondá. Rövid beszélgetés után kedvét látszék irántam mutatni. Kegyelmébe ajánlám magamat és sieték aggódó enyéim vigasztalására.

Örömök nagy vala. Csakhamar megtudák a' szomszédok meg az egész város, melly becsületre méltatott a' marsall. „Nemde mondám?" kiáltá Etienne, a' hatalmasak sziveit az Isten vezérli. Nap kel az éjből; a' letapodt kigyó 's a' fájdalom tüskéji felett égnek emelkedik a' szent kereszt."

7.

Bertollon elutazott vala nejéhez, midőn Montpellierbe érkezém. Szomorun állék szobámban, előttem a' hervadt koszoru. Clementinét sohajték 's csókolám a' száraz leveleket, mellyek gyengéded ujai közt virágzottanak. Szégyenlém könnyeim', mellyeket a' megjátszott remény fakaszta szememből, 's még is könnyiték szivemet.

A' koszorunak kell vala 's de Sonnesék pompás lakja keskeny részének a' télen által lenni szerelmem, örömim, reményem néma tanujinak. Tán elhozza virágival őt Montpellierbe a' kikelet, mondám magamban 's kinézék a' palotára, mellyben majd lakni fog.

'S tulnan a' magas ablakok egyikében álla egy asszonyalak, fekete fátyol takará, felém háttal fordulva. Elakadának pulsusim, leheletem elfogya 's szemem elhomályosodék. Csak Clementine lehet az, szólámlék lelkemben. Erőtlenül öszverogyám az ablakban 's nem valék merész és képes feltekinteni 's megyőződni valóságáról.

Felemelkedém erőm eszmeltével 's által reszketve pillanték. Felém tekinte, 's arczát fekete fátyol lebegte körül. Szellők játszának a' fátyol redőjiben, 's fellenge, és Clementine tünék szemembe, 's azon pillantatban, hol figyelmét ébreszteni látszám.

Szemeim' lesütém, még nem érzett tüz lángadozék ereimben. Elenyészni vélék. 'S midőn ismét felpillanték, nem volt már az ablakban, de belső tekintetem elől el nem tünt vala.

Ő az, hangzék lelkemben, 's a' földi kény még ismeretlen fennségén allék, egyedül, előttem Cle-

mentine képe, 's lelkesült sejtések lengének közöttem és közötte. Arany csillám terüle a' kormos falakra, 's a' kopasz héjakon ingatag virágözön lengedezék. Alattam a' világ elolvada, mint ragyogó fellegzet. A' kedves örökléten általlebege Clementine, én Clementine mellett valék, és sorsom végtelen örömkéj. Ah, melly boldogságot érzeni képes az emberi sziv! mondám és térdre süllyedék 's az égnek emelém kezeim'. Ah Isten, millyen órákat tartál meg számomra; örokitsd, ah örökitsd ezen érzelmemet!

8.

Ő vala. Estve megvilágolva sugárzának ablakai; lebegni látám azokon árnyékát.

Elkésődvén, vevém a' hárfát, 's hangjaiban érzeteim lassankint elhamvadának.

Reggel későn ébredék fel. Éjem elrepült álomtalanul. Ablakomba állván, az övében feküvék már Clementine reggeli öltözetében. Meghajtám magamat. Alig látszólag viszonzá idvezletem'. De nyájasan pillanta fel ismét. Mig ott mulata, én is ablakomhoz büvölten állék. Néha félénk pillantatink öszvetalálkozának. Lelkem szóla hozzá, 's ugy tetszék, halk feleletet vőn lelkem Clementinétől.

Ah boldog óra! mellyet a' kedves teremtmény alattomos nézésében elandalgék. 'S a' szegény és nemtelen, mint én, 's igény nélkül a' szépségre, melly kedveltetne, gondolatit hogy meré szárnyaltatni Montpellier szeretre legméltóbb, legdusabb leánya felé, kinek kegyéért esengének az ország első fijai?

'S ah milly örömest mulat azon napok émlékében gondolatom! A' halandó tulajdona egyedül a' barátság és szerelem. Abban az állattai és angyallal nem osztozik. Barátság és szerelem, a' földi 's isteni természet rokonulása gyermekei, tevék emberiségem becsét. Jámborabbak, hivőbbek, kimélőbbek, honibbak vagyunk a' világban akkor és bizékonyabbak, 's türjük a' tüskéket utjaiban, 's a' vadon is ragyogva diszlik a' halkkalgyulongó phantasia csilláma alatt.

Vevém a' hárfát estve, hurjai reszketének ujaim alatt 's gróf Provence Péter 's a' kedves Magellone szenvedésit játszám, akkor a' legujabb és legérdeklőbb balladák egyikét. Midőn az első strophát elvégeztem, 's kezeim nyugvának egy pillantatig, hárfahangokon hullámlék ugyan azon dal az éj csendéből. Ki lehete Clementinén kivül, 's ugy látszék, érzelmeim echójá lenni kivána. Midőn elvégzé, ujra kezdém én. Igy valtogatók egymást. Hangok a' lélek szavai. Melly névtelen kéje szivemnek, ő beszélgetésre méltata.

Ah, ezer névtelen apróságot, mellyek azon jelentéstől nyerik fel nem mulható becseket, a' mint vétetnek és adatnak, el kell hallgatnom; de elfeledve nincsenek. Az ifju kor hült teste is, az emlékezet, jóllehet élettelen, de kéjre gyujtja mindig a' szivet.

'S két évig álmodám igy. Két evig látók egymást hallgatva és szeretve; hárfahangok valának szavaink, 's nem közeledénk egymáshoz soha. Imerém az egyházat, a' hol imadkozék. Ott valék 's imadkozám vele. Tudám, mikor anyjával sétálá 's barátnéjival a' Peyrou*) árnyas fáji közt; én is ott valék. Rámismerének szemei 's tekintete félénkségem megjutalmazá.

Ámbár nem szólánk e' nagy időközben egymással, lassankint legszivesb meghittjeinkké levénk. Kijélentők öröminket, szomoruságinkat egymásnak; kérénk 's teljesiténk, reménylénk és félénk, fogadalmakat tőnk egymásnak és meg nem szegők.

Nem sejté lelkeink társalkodását senki 's édes, ártatlan meghittségünket. Csak Bertollon kegye ejté sokszor vészélybe örömimet. Erővel igyekszék alkalmasb szobákban lakatni, 's faradságba került héjszobám további birtokát kivinom.

9.

Midőn Bertollonné visszatért vala falusi lakjából, férje bemutata nekie.

---

*) A' legszebb sétahelyek egyike Montpellierben a' városon felül.

„Imitt", mondá, „Alamontade, kit szeretek, mint barátomat, 's neki azt kivánom, hogy a' Kegyedé is legyen."

Többet nem szóltak felőle kelleténél. Szépség nagy vala, huszévü alig, 's ideálul szolgálhata Madonnaképeknek. Kellemes félénkség annál inkább szebbité lényét, mivel nagyobb része nemének és rangjának Montpellierben a' szerénységet távolról ismeré, mi nelkül a' kecs bájtalan.

Keveset, de helyesen beszéle. Hidegnek látszék, de vidor és derült tekinteti érzelmes szivre mutának 's eleven lélekre. A' szegények jóltévője vala, 's tisztelé az egész város. Noha elhenyélé férje 's imadák ifju deli férfiak, még is a' rágalmazás erkölcsei tükrében árnyat nem lelhete. Szinte klastromi magányban éle. Ritkán látám magam is. Csak oskolai pályám utolsó évében nyujta férjének betegsége alkalmat, egymással gyakrabban találkoznunk szobájában.

Gyengéded gondoskodása a' beteg ágya körül kitünék minden vonásából, szüntelenül vele foglalatoskodék. Gyógyszereket készite számára, olvasa nekie, 's midőn a' betegség elválasztó fokán álla, nem tavozék ágyától. Saját egészségét megrongálá a' tartós éjezés.

Bertollon, midőn fellábada, hidegen 's udvarilag viselteték hozzá, mint elébb. Nem viszonzá jóságát. A' nő mélyen látszék érzeni egykedvüségét, és tavozék tőle lassankint ugyan azon irányban, a' mint egészsége nevekedék. Sajnálattal leheték egyedül iránta, 's csak szemrehányásokkal illethetém barátomat.

„De mit téssz, Colas?" mondá, „ura vagy e szivednek, hogy engedelmességet kivánni bátorkodol az enyémtől? Ha ugy akarod igen, megengedem, nőm szép; de a' puszta szépség kellemes ragyogvány csak, 's alatta a' sziv hüs marad. Miért nem gyulasztják szerelemre kebelünk a' szobrász remekei? Ám legyen, szépelmü; ezt szeretni nem, de legfelebb csudálni szokás. Igen jóltévő; hiszem elég a' pénze, 's nem telik kedve drága vigalmakban. Beteg-

ségemben figyelve gondoskodék felőlem. Háládatos vagyok. Nem lesz semmi hijával, a' mit ohajt 's adhatok. De szivemet nem adhatom, azt el kell vennie. Egyébiránt, barátom, kissé ismered. Vannak gyengéji is és hibáji, ha megengeded. Ha ezen hibák egyike vagy másika vonzódásom minden gyulongó szikráját szerencsétlenül eloltaná, adnád e' vétkemül, ha a' követ arannyá, az érdekletből kötött hazasságot szivüggyé nem tehetném?"

„De soha," kedves Bertollon, „soha legkisebb nyomát sem vevém észre illy kemény ellökő hibának."

„Mert nem ismered. Neked ugyan megvallhatom, mint barátomnak, tőle mindjárt házasságunk első napjaiban mi távolitott el. Féktelen heve eszmélet nélkül, mindent szertezuzó tüze az. Ne higyj a' külső jégnek és a' hónak; vulkán forr alatta; lángokat időnkint vetni kénytelen, különben keblét dulja szét. Csendes ő, de veszélyesb annál. Sokáig gerjeng minden érzése, mig nyilatkozik, de enyészthetetlen akkor 's mindent öszveront. Erény-és szivjóságnak látszik; szent lehetne boldogtalan véralkatja nélkül. De minden jobbat ez öl épen el. Olly gondolatokon érém már, olly iszonyuk-és borzasztókon, s megfogni is nehéz, illyenek egy asszony lelkébe mikint csuszhatának, vagy helyet mikint adhata azoknak. 'S nehéz igy, barátom, szivet elorzani."

Ezen bizodalmas nyilatkozásokon annyival inkább megilletődém, mivel Bertollon finom emberismeretét 's helyes látását már tapasztalám volt. Bertollonnénál azonban folytatám látogatásimat. Ugy tetszék, észrevevém, hogy kedve telék mulatkozásinkban. De mindig a' csendes, a' szenvedő vala és a' szelid. Annyi kecs, annyi jóság szives barátsággá változtaták tiszteletemet. Feltevém, bár minbe kerül, hogy megegyeztetem férjével, avagy inkább karjai közé vezetem Bertollont.

(Folytatása következik.)

Magyarországi hydrotechnikából próbául.

Országos hydrotechnikával 'még egy nemzet sem diszeskedik, ámbár ez okvetlen szükséges tudomány egy mivelt országnak vizeire nézve, nehogy azok regulatiojában ideoda dolgoztatván: az az minden tekintet nélkül az egészre, későbben egyik munka a' másiknak akadályává legyen. Minden tapasztalt vizmérők megesmerik ezt. Pechmann és Wiebeking panaszkodnak az europai minden folyók romlásán, a' külön vált munkálás miatt.

Minden nemzetnek a' maga hazája hydrotechnikáját az illető oskolákban kritika historia formán tanittatni igen hasznos volna, mert az inzsinéri tudomány tanitása és gyakorlása nélkül egy nemzet sem juthat mivelt állapotra; *) a' gyakorlós inzsinéri tudománynak pedig legszükségesebbje, legmélyebbje és leghasznosabbja a' hydrotechnica, mivel ennek tárgyait, a' folyókat, el nem vethetjük magunktól hanem türni kénytelenek vagyunk, ha még olly károsak is, tehát inkább hasznunkra forditsuk azokat a' hydrotechnikának utasitása szerint.

Midőn gömbölyeg földünknek szinéből ollyan darabot vizsgálat alá veszünk, mellyből a' hó-, eső-,

*) „Et Geometrae quidem provinciam suam egregie administraverunt. Quidquid enim humanae vitae auxilii contingit a siderum observatione, a terrarum descriptione, a temporum notatione, a longinquis navigationibus; quidquid in aedificiis pulchrum, in propugnaculis validum, in machinis mirabile est; quidquid denique hodiernum tempus a prisca barbarie distingvit, totum fere beneficium est Geometriae. Nam quod Physicae debemus, id debet Physica eidem Geometriae. Si Philosophi morales munere suo pari felicitate functi essent, non video ad felicitatem suam in hac vita quid amplius contribuere humana industria posset. Thom. H. in Elementis Philosophicis. —

és forrásvizek mindenfelől öszvejőnek egy nagy elfogadó folyóba ennek eredetétől elfogadójáig (recipiens) vagy is a' vizfőtől a' viztőig, akkor vizsgálat alá vettük azon folyót nemző vidéket (area generans fluvii.)

Egy folyót nemző vizi vidék egy természetes egészet tészen magában, főképen azért: mivel a' földszinének hanyatlása vagy közvetőleg, vagy közvetlen azon folyó felé és után hajol, hogy ezen vidékről minden vizet, mellyet a' kipárolgás föl nem röpit, vagy a' plánták növése és állatok élete meg nem emészt, magához huzván a' folyó, megmentse a' fölösleg nedvességtől azon tájékot.

Ezen tekintet által egy folyó vidékét természeténél fogva egy egészszé szerkőztetvén a' tudományban is, tovább azon vizsgálat alá véve: Valljon az ezen vidéket polgári társaságban lakó és saját birtoku embereknek mennyire károsak vagy hasznosak egy folyó vidékének vizei? ezen vizsgálatunk hydrotechnikai tekintetü lészen, és ha egy nagy egészre terjed, közönségessé válik.

Tehát a' hydrotechnika azon tudomány, melly jó plánumot készit valamelly nagyobb vizzel való bánásról; a' hydrotechnia pedig tanitja azon rendszabásokat, mellyek ama' plánumnak végrehajtásában vezérül szolgálnak. Ez velős külömbözés: mert a' hydrotechnikában igazi theoriánk nincsen, de talám nem is lészen, mivel a' folyóknál minden helybeli környülmények személyes és átalános fölfogásától függ egy jó plánum készitése, tehát ezen körüllállásokat kölletik vizsgálni, ésszel minden oldalra forgatni, leirni és rajzolni. A' hydrotechniában pedig lehetséges a' szoros theoria, mivel ez a' vizeket csak mint folyadékot vizsgálja és ezen vizsgálatból következteti a' végrehajtás regulájit.

Minden jó plánum egy alapos vezérgondolat (Grundidee) melly a' tárgynak minden részeit ugy áthatja, hogy azok egy tökéletes egésszé válnak azon vezérgondolatban, és ennek végrehajtásában. Illyen plánum szerint lehetséges egyedül jó sikerrel, állan-

dósággal, és igy legoltsóbban boldogulni a' hydrotechnikai munkákban.

Jó hydrotechnikai plánumot eredetien föltalálni nem tanithat az oskola és az olvasás, hanem a' nehéz és nagy vizi munkákban szerzett tapasztalás által tökéletesen ki fejlött itélő tehetség vezet arra. Az oskola, olvasás, külsö országban való utazás és szóbeli tanakodás a' hydrotechniában okvetetlen szükségesek, a' hydrotechnikában pedig csak hasznosak, de egy közönséges jó mappája a' vidéknek legjobb segitség egyszerre való fölfogására a' tárgynak. Itt bizonyos taktikának köll dolgozni a' czélra minden szorongató félelem nélkül, melly onnan ered, ha mindent szoros számvetésre akarunk huzni. Innen van, hogy száz végrehajtó jó hydraula közül alig egy jó planista hydrotechnikus válik.

A' jó hydrotechnikai plánum egy, vagy kevés ember találmánya lehet, külömben nem fog tökéletes egészet tenni, de egy illy plánumnak végrehajtásában sokan fáradozhatnak jó alkalmazással, a' mihöz nem külömben bészületett és tanult ügyesség kivántatik, de nem olly formában és mértékben mint a' hydrotechniában, mert az e' féle plánum végrehajtása lépcsőnként helyes, helyesebb és leghelyesebb lehet. Itt van a' végrehajtásnak tágas és dicséretes mezője. De azon alapos vezérgondolat a' maga valójában változást nem szenved, mert a' mi az egészre nézve alapos, az a' legjobb arra nézve, jóllehet hogy a' végrehajtás igazi módját csak a' munka folyta szokta tökéletesen kifejteni.

Ha valamelly nagy folyót nemző vidéknek hossza, a' vizfőtől a' tengerig tizenkettődik része körül van földünk aequatora körének, akkor nevezni lehet ezen vizi vidéknek anyafolyóját világi folyónak. Igy Europában a' Dunát és Rajnát. Illyen folyók fő tárgyai a' hydrotechnikának, mert ezek elfogadóji sok más folyóknak. A' földgömbünknek eddig ösmért nagyságaként és a' hegyeknek mért magossága szerint ugy sem következtethet az emberi elme hosz-

szabb lehetséges folyót mint az aequatornak negyede tészen.

Szabad folyó az, mellynek vizszinét, ágyának körösztülgátlásával haszon végett nem lehet fölemelni. Illyen Magyarországban a' Tisza, Száva, Dráva, Maros, Vág.

Azon vezérgondolat, melly szerint a' föld gömbjén az egy tagu legnagyobb száraz földnek minden világ folyóji, minden nemzetek javára egy egészszé reguláztatnának, lenne a' világ azon részei hydrotechnikájának planuma. Illyennek készitésére legtöbb eszköz és legtöbb mód vagyon az angol nemzet kezében, a' világnak nagyobb birodalmai hozzájárultával.

Azon vezérgondolat, melly szerint a' világ két folyónak csatornával egybefoglalása és azon folyóknak tengertől tengerig való regulátiója lehetséges módon előadatik, teszi fő tárgyát azon világ két folyók hydrotechnikájának. Illyen a' Dunának a' Rajnával [illegible]józható csatorna által leendő egybefoglalása és reg[illegible]sa.

[illegible] a' legkisebb pataknak is meglévén az azt nemző vizi vidéke, kölletik tulajdon hydrotechnikájának lenni, és igy a' kis pataktól a' nagy világfolyóig minden elágazásait a' vizi vidéknek egybevéve, lehetséges csak igazán egy világfolyónak vidékét okosan regulázó plánumot előadni.

A' hydrotechnika egy nagy folyó vidékének polgári és geographiai helyezetét veszi mindenek fölött tekintetbe; mert ha ezen vidéket tulajdon vagyonnal biró nemzetek nem lakják, akkor az nem tárgya a' hydrotechnikának, mivel ennek czéla mindenkor a' vizek kártékonyságának meg szüntetése és jövedelmes hasznok vétele.

Azért a' népetlen vagy vándor nép lakta tájéknak nincsen hydrotechnikája, mivel akkor a' vizek sem károsak sem hasznosak. Innen a' hydrotechnika, csak a' polgári társaságokkal egy üdős, legalább kártávoztó, ha nem is szerző hasznaira a' vizeknek, mert kénytelen a' polgári társaság a' vagyont oltal-

mazni a' vizek ellen, ha ezeknek jövedelmes hasznát nem is akarja, vagy nem is tudja venni.

A' hydrotechnikának tehát kétféle határa vagyon, ugymint természeti és polgári, ezt az országoknak határa, amazt a' nemző vizi vidéknek ormai teszik. Ezen kétféle határok ritkán szoktak együtt lenni, mert a' világfolyók vidékei sokszor nagyobbak, minthogy egy birodalomhoz tartoznának, de még is a' birodalmak, sőt egyes országok határai olly hegyekkel kerittetnek, hogy egy ország folyóji sokszor természeti egészet tesznek, illyenek különösen Magyarország folyóji, mert ezek az országba mint be felé folynak a' Dunába, a' Poprád és Olt vizét kivévén, tehát hazánk folyóji természetes vizi egeszét tesznek, mellynek fő ere a' Duna mind elfogadására, mind az országból kivezetésére nézve minden magyar folyóknak.

Én tehát csak a' magyarországi hydrotechnikát probálgatom irni és rajzolni, mivel hazámat több esztendők olta vizmérői szemmel vizsgálom, 's abban vizmérői tárgyu plánumokat gyüjtögettem, 's igy azt ösmérem ezen tekintetben.

Polgári alkotmányunk, fölséges atyai, királyunk, és nemzetünk bölcs képviselői a' hasznos vizi plánumoknak kedveznek. Ennek bizonyságai az 1807^{ki}: 17^{ik} és 1827^{ki}: 33^{ik} törvényczikkely bizonysága az, hogy a' fölséges királyi kincstár a' só fölemelt árából a' sárvizi, és kaposi regulatióknál a' vizmérőket 1811 erztendőtöl máig fizeti, ugy a' kőrösi regulátióhoz előre megkivántató inzsenéri munkákat fizette. A' Duna fölmérését az egész országban tétetì.

Hazánkban mindenfelé valóságos nagy probák tétetnek a' legnagyobb vizi regulátiókban, mellyekben mind a' T. törvényhatóságok, mind a' T. földesurak részvétele tagadhatlan. És igy nálunk a' hydrotechnikának becsülése nagy hasznai miatt fiatal erővel ébred, ugy vélem tehát most van annak idője a' közfigyelmet arra forditani, ha bár néha ellene fordul, még ez is jót szül, mert itt, ha valahol, az ideák ütközete után az igazság nyer győzedelmet. Hazánk-

ban sok regulátióba kezdettünk. De hányat végeztünk? ennek nem oka az országlat, nem alkotmányunk, nem a' törvényhatóságok, nem az uraságok, hanem egyik az, hogy a' hydrotechniai plánumok közre nem bocsáttatnak, és hogy minden vizmérő a' maga munkájit le nem irja.

Igaz, hogy egy népesebb ország jobban reászorult a' vizek regulátiójára, mind a' mellett ott nehezebb regulázni, mivel drágább a' föld, melyet a' vizek uj ágyai elfoglalnak és a' helységek sürübben lévén, eleibe állanak a' nagyobb tudományos vizi regulátióknak, melyeknél az uj vizágy által elfoglalt föld több ezer holdákra mén. Hogy az igy elfoglalt föld illendő becsü szerint kifizettessék az igazság kivánja, törvényünk parancsolja (1807: 17), és minden mivelt nemzetek ezt teszik. Mert ha nincsen a' viz regulatióból valóságos haszon, azt abba köll hagyni addig, mig az idő megérleli, mivel ugy is abba marad, ha időn kivül lészen kezdve, és pedig a' hijába tett sok munka és költség után ijesztő példára az okosabb kezdetkor is; ha pedig tökéletes haszon van belőle, illik abból az okozott más kárát megtériteni, annyival inkább. mivel a' haszontalan, mocsáros, vagy gödrös föld jó vizágynak nem való, hanem leginkább a' szántásra, vetésre 's kaszálásra alkalmas róna telekben esik meg tökéletes vizágya, kivált a' nagyobb folyóknak. Azonban szerződés kivételt tehet; de én még is láttam, hogy sok hasznos nagy folyói regulátiók azért dültek dugába, mivel a' viz uj ágyának földet ingyen senki sem adhatott. Ezen ugynézetet is tisztára köll hoznunk a' sajátság tiszteletéből, mert ezen kérdésnek zavarban léte a' gyakorlásra nézve hazánkban másik főbb akadálya a' nagyobb vizi regulátióknak, azért egyikért olly ritkán javaltatnak helyes plánumok és hajtatnak végre gyökeres regulátiók, ámbár egyedül ezek vezetnek a' czélra.

Hogy a' hydrotechnika a' maga planumait vaktába ne tegye, szükséges hogy néhány gyakorlos rend-

szabások ezt a' tudományt lélek módra érdemesitsék és áthassák. Ugy mint:

1^{ör} A' viz félreszoritást (derivatio) a' kiszáritástol (exsiccatio) szűkséges mindenek előtt megkülömböztetni, mert itt nyomos a' külömbség. A' jópéldák itt is legjobb tanitók.

Amaz értelmes Böhm Ferentz sárvizi első igazgató vizmérő mondotta ki tudtomra először Magyarországban (meg lehet Europában is) ezen külömbséget, és a' sárvizi regulátiót erre alapitotta. Tatán 1772^{ki} Junius 11^{ik} napján költ sárvizi javallatban, minekutána a' Sárréte völgyének két szélén huzatandó félreszoritó csatornák huzamatát előadja, a' természetes régi folyásnak javitását, melly a' völgy közepén van, a' kanyarok átmetszésével kivánván, a' 7^{ik} pontban ezt irja: „Per transfossiones ordinarius alveus a neo projectatis derivationis et exsiccationis canalibus superandus, et defluxus ultro procurandus, ut et in ipso labore ducendorum canalium effossio practicabilis reddatur et postmodum copiosus aquarum confluxus liberiorem defluxum habeat."

Böhm a' sárvizi regulatiót elkezdette, de végre nem hajtotta, az ő utánna következő igazgató vizmérők a' félreszoritásnak és kiszáritásnak systemája között a' külömbséget nem fogták föl egészen, és azt nem helyesen alkalmazták a' sárréti völgyre, innen történt hogy a' sárvizi regulatio félszázados erölködés után is tökéletes jó foganatot nem igért; erre nézve, midőn én 1819^{ik} esztendőben sárvizi igazgató vizmérővé lettem, első gondom az volt, hogy a' sárvizi regulationak későbbi plánumát reformáljam, és a' Böhm vezér gondolatára viszsza vigyem, a' mit is telyesitettem Fehérváron 1821^{ki} Martius 30^{án} költ tudományos értekezésemben mellyet a' T. sárvizi társaság Aprilis 2^{án} tartatott közgyülekezetében tanácskozásának alapjául fölvett, 's elfogadott, és mellynek következésében a' T. társaság minden irási munkájiba a' magyar nyelvet béhozta az előtt itt szokásban volt német és deák helyett. Ezen értekezésben szórol szóra ezt irtam:

„Böhm Ferentz velősen megkülömböztette a' vizfélreszoritást a' kiszáritástól, vagy a' derivatiot az exsiccatiotól illy móddal, hogy a' derivationális csatornák a' széleken vezettetvén, és a' völgy felől partok épittetvén, azokban a' befolyó vizek esztendőt által magasabban folyhatnak, mint sem a' völgy szine fekszik, mellynek közepén vagyon a' kiszáritó csatorna, a' melly mindenkor mélyebben hordozza a' vizet, mint a' kiszáritott völgynek szine áll."

„Mivel N. Tolna vármegyében Simontornyán alól olly kevés az eset, hogy ezt a' távozat a' folyhatás eszközlésére megemészti, és igy ha keskeny csatornát nyernek azon egyesült vizek, meg nem férnek benne, ekkor a' föld hátán járván a' czéltól távoznának, ugy N. Fehér vármegyében csak a' sz. miklósi határon felül kezd a' föld szine emelkedni, azért a' Sárvizét is azon egyesülés pontjától fölfelé nyomná a' kétszer ollyan erős Kapos és Sió vize, ha pedig széles csatorna készittetnék azon egyesült vizeknek, azt nyár közepén a' gaz felnövésétől nem lehetne megoltalmazni."

Hogy a' Sárréte ezen systema szerint jó foganattal reguláztatott, bizonyitja azt a' tapasztalás és azon történeti előadása a' sárvizi munkáknak, mellyet a' munkálódó királyi biztosság Posonyban November 12^{én} 1825^{ben} az ország gyülésének bémutatott, és a' mellyre a' jó karban tartást czélozó hasznos sárvizi törvény következett.

Ezen történeti előadásnak 5^{dik} lapján szórol szóra olvasni lehet: „Tolna, Fehér, és Veszprém vármegyékben a' száritó csatorna készült a' völgy közepén huzva, — a' vizfőből vagy forrásokból a' vizet abba vezető egynéhány kisebb oldalos ásott vizárkokkal együtt. És mivel az a' kivánt foganatot nem okozhatta volna, ha csak a' Sió és Kapos folyóvizek, mellyek Simontornyánál a' Sárvizbe rendetlenül ömlenek, meg nem igazittattak volna: ezen czélbol épittetett egy másik félreszoritó csatorna; melly az emlitett Sió és Kapos folyó vizeket Simontornyánál magába vévén, azokat ama száritó csatornába 22,000

vont ölnyi utnak elhaladása után önti. Végre az emlitett félreszoritó csatorna mellett, ennek erősségére a' völgy felől hosszában 22,000 vont ölet számláló töltés épittetett."

Ezen félreszoritás plánuma rajzolva is előadatott azon sárvizi munkák leirásához kapcsolt mappában.

A' Fertő tavának és a' Hanság ingoványának tökéletes kiszáritására vezető plánumnak készitése végett az illető Mélt. és Tek. földes uraságoktól hivatva ezeknek gyülekezetében T. Sopron, Moson, és Győr vármegyék képviselősége előtt Eszterházán 1826ki September 26án költ előadásomban szórol szóra a' derivátiót és exsiccátiót külömböztető systemárol ekképen értekeztem: „A' völgy közepén huzattatni szokott egy fő csatorna által való kiszáritásnak legegyügyübb módjára, legalább négy hüvelknyi eset minden száz öl távozatra megkivántatik, hogy tudniillik abbol a' viz szin rézsüre (Reusche) a' vizalászálitásra, a' földapadásra, és az ár-apály föl és alá járására (Wasser-Wechsel) azon kivül a' földnek három lábbal a' viz szinén fölül való állására a' szükséges mélység kikerüljön; ezen kivül még megkivántatik, hogy az illyen völgy közepén huzott és folyó vizzel teljes csatorna a' befogadó anyaviznek a' kiszáritandó rétekbe való vissza nyomakodásától szabad legyen."

„Ezek igy lévén a' Duna árjának viszszanyomulása ellen a' töltéssel való békeritésnek (Eindeichungs-System) a' szélső vizek ostromlása ellen a' félreszoritásnak (Derivatio) okrendjét (Systema) kölletik választani azon talpigazságbol: *Ne ereszszünk vizet a' csekély esetü völgybe, igy száraz leszen, külömben onnan kivenni nem lehet a' vizeket*, mivel esetöket elvesztvén, vagy is elfáradván, nem lehet elegendő vizszinrézsüt azoknak a' távozathoz képest adni. De a' belső viz és kisebb befolyásoknak leszivatására, szükséges egy középső legmélyebb csatorna. Ezen középső szivató vagy is száritó csatorna semmi neven nevezendő erőltetését a' viznek (media coa-

ctiva) meg nem szenved, hanem ebbe ott, a' hol kivántatik minden belső vizeket bélehet ereszteni."

„Ez az alapja a' Fertő és Hanság (mellyek egymást tartják vizzel) tökéletes kiszáritása planumának."

Az egész Europában nevezetes Báro Pechmann bajor országos fő vizmérő, Flussbau nevü munkájában, mellyet kiadott 1826ik esztendőben, a' kiszáritásrol szóló résznek 24 25 §ban tökeletesen fölfogva a' derivatio systemáját szórol szóra igy adja elő, mellyet a' dolog fontossága miatt én is eredeti nyelven közlök ugymint: „Die Richtung der Umfangs-Kanäle, welche das von aussen in den Sumpf sich ergiessende Wasser längs seinem Umfange abführen sollen, wird theils durch die Neigung, welche entweder ihr Zweck erfordert, oder welche die Beschaffenheit der Gegend ihnen zu geben gestattet, bestimmt. Der grosse Nutzen dieser Kanäle, ja selbst ihre Nothwendigkeit kann nicht bezweifelt werden. Die im Sumpfe selbst vorkommenden Gewässer füllen den Raum der durch seine Mitte gezogenen Kanäle schon allein vollkommen aus, und zwar um so früher, je geringer die Neigung derselben ist. Man hat daher alle Ursache zu vermeiden, ihnen eine noch grössere Wassermasse zuzuführen, welche um so schneller sie zum Austreten bringen, und ihre Umgebungen überschwemmen würde, weil es gewöhnlich von Anhöhen, oder aus mit grösserem Falle versehenen Seitenthälern, folglich mit ungleich grösserer Geschwindigkeit herbei kommt, als die des Wassers in den innern Kanälen seyn kann. Man müsste um die Ueberschwemmungen zu verhüten, die Kanäle um vieles geräumiger machen, als die innere Wassermasse erfordert, aber dann würden sie für den gewöhnlichen Wasserstand viel zu gross werden, sich bald mit Schlamm, Schilf und Sumpfpflanzen ausfüllen, und eines unaufhörlichen Räumens bedürfen. Auch das mit grösserer Geschwindigkeit von aussen herbei strömende Wasser würde Sand, und Geschiebe herbeiführen, und dann bei langsamer eintretender Bewegung es nicht mehr fort

zuschaffen vermögen, und es liegen lassen. Die mit so ungeheuern Kosten unternommene Austrocknung der Pontinischen Sümpfe zwischen Rom und Neapel ist nur durch Vernachlässigung dieser Umfangs-Kanäle unvollkommen geblieben. Nur in dem einzigen aber seltnen Falle, wenn ein schneller, mit starkem Falle versehener Fluss, oder Bach den Sumpf durchströmmt, und ihm zum Hauptkanale dient, kann eine Ausnahme von dieser Regel gemacht werden."

„Es kann aber doch manchmal gut, ja sogar nothwendig werden, die Leitung des Wassers von dem Umfange des Sumpfes durch denselben so in seiner Gewalt zu behalten, dass man es nach Willkühr entweder nach der einen oder der andern Richtung fliessen machen kann. Wenn nähmlich bei sehr trockner Sommerwitterung die einen Kanäle so wasserarm werden sollten, dass sie grösstentheils nur stille stehendes Wasser enthalten, welches in Fäulniss übergeht, die Luft mit schädlichen Ausdünstungen füllet, und das Verwachsen derselben mit Schilf und Sumpfgewächsen befördert, dann muss man einen Theil des an den Gränzen befindlichen lebendigen Wassers durch eigene dafür bestimmte Graben in diese Kanäle leiten. Für diesen Fall aber muss man an jenen Stellen, wo diese Graben aus den Unfangs-Kanälen abgeleitet sind, kleine Schleussen mit Aufziehschützen anbringen; um das durch den Sumpf zu leitende Wasser, und dessen Menge vollkommen in seiner Gewalt zu behalten. Diese Massregel wird auch oft wegen des Bedarfs an frischem Wasser zum Viehtränken und zu anderm Gebrauche nothwendig."

A' viz derivátiónak ezen előadott systemáját sok hasznaira nézve nem lehet elegendőképen magasztalni.

A' világszerte nevezetes Pontini mocsárok ki száritásában két ezer esztendőtöl fogva azért nem boldogultak a' leghatalmasabb nemzetek, és uralkodók, mivel a' derivatio systemáját azokra nem alkalmazhatták, ugy mint ujjab idők tapasztalásainak kincsét. Hazánkban is talán fél század elmulik, mig

a' derivátio systemája és a' malomcsatornák valója (mert az igazi malomcsatornák, félreszoritó csatornák, mellyekben a' nagyobb eset nem csak viz folyásra, hanem erőmüvek hajtására is használtatik) átalában lelkesen becsültetni fog, és divatba jön. Ez mind addig nem történik, miglen sok költségnek a' sárba dobása után a' magunk kárán nem tanulunk. De az emberi tanulásnak ez közönséges uta szokott lenni a' gyákorlási tárgyakban.

A' magyar inzsenérek között valódi érdemekkel teljes néhai Vedres István jó barátom, kinek hamvát is tisztelem, a' derivátiónak systemáját a' Tud. gyüjt. 1830. Juniusi kötetében kiadott értekezése szerént: *A' tul a' tiszai nagyobb árvizek eltéritéséről*, nem egészen fogta föl azon okból, mivel az árviznek külön csatornában, a' mindenkori viznek is külön vizágyban javalá jártatását. Ebből a' következnék hogy az ő vizáreresztő csatornája az esztendőnek nagy részén, sőt gyakorta több esztendőkig viz nélkül állván, az apró vizmosások és vizi plánták miatt elromolnék, de a' közönséges viznek ágya is oda lenne, mert minden mivelt országban a' folyóknak jó állapotban tartására minden egyes, vagy többekből egyesült folyóknak tulajdon árvizeik együttléte a' közönséges vizekkel okvetetlen megkivántatik, külömben ha egy folyónak árvizét elválasztjuk a' közönséges vizétől, akkor ezen folyót meggyözhetlen emberi munkával leszünk kénytelenek tisztogatni.

Nagy a' külömbség egy mivelt és miveletlen földü ország folyójit között. Ott egész esztendőt által a' föld föle ekével, kapával porhanyittatik, azért azt a' hó-, és esőlév könnyen a' folyóba hordja, söt iszonyu vizmosásokat vés, példa erre különösen T. Zala vármegyében a' Szala, T. Veszprém várm. a' Gaja és Torna, T. Tolna és Somogy várm. a' Kapos vizének környéke. Még az országutak is a' kicsiny csurgást patakká öszveszedik. A' miveletlen földü országban mindenütt gyöpös a' föld szine, a' vizszélek érdővel teljesek, marha és ember a' partokat nem rongálja egyre mindenütt, szemetet nem hánynak

annyit a' folyóba. A' fokok, vagy kisebb folyóágak tele vannak dűlt fákkal, 's azoknak vidéke erdővel, tehát az anyafolyóba öszveszoritják az erőt, és igy a' folyónak természete regulázza akadály nélkül a' vizágyat.. Ebből lehet magyarázni miért vannak régi templomok és helységek omladéki a' mi időnkben, nádas és tavas mocsárok közzé és alá temetve. Erre elég példa van hazánkban ott is, a' hol malomgátok soha nem voltak. Szükséges tehát a' mivélt és miveletlen földü országok folyóji között lévő külömbözést is fölfogni, és ezen külömbözésből a' folyókkal való bánás regulájit megalapitani. A' derivátio systemája itt is megfelel tökéletesen a' czélnak, a' mint fölebb Báro Pechmann is előadta.

Én pedig szükségesnek tartám ezen legfőbb ugynézetét a' hydrotechnikának igazán magyarázni, azon megjegyzéssel, hogy én husz esztendők elforgása alatt, a' hol csak szükséges volt, mindenütt a' legjobb sikerrel gyakoroltam.

2^{or} A' hegyekről leomló kavicscsal mit kölletik tennünk? ezen kérdést szükséges előbb megfejteni magának az inzsenérnek, mint hydrotechnikai plánumot készíteni. Mert a' hegyi morzsaléknak az idő emésztése a' föld mivelése, főkép az erdők pusztulása által, szaporodását és a' folyókba rohanását nincsen hatalmunkban megszüntetni, ámbár ez által egész országokat veszedelem fenyeget, példa erre Bécs és Posony környéke.

3^{or} Egy szabad folyónak derékágyát több ágakra eloszlatni mindenkor káros mind a' vizágynak sikerére és hasznára, mind a' vizágy fönntartására nézve, mert ha a' derékvizágy jó, akkor a' ramificátiót meg nem szenvedi; 's ezt béiszapolja, ha pedig roszsz álapotban van a' derékvizágy, ez még roszszabb karba jön, ugyan azon deréknak elágaztatásával, mert a' viznek a' maga ágyát tisztitó erője oszolva gyengül. A' német és holand hydrotechnikusok minden ágfolyást, vagy szigetet egyes derékfolyóknál Missgeburt névvel bilegezik. De valamelly oldal befolyó ág vizet az öszvefolyásnál előbb egészen föl

fogni, és oldalvást elvezetni másfelé, ugy egy derék nagy folyót is, sokszor igen hasznos, mert ez által a' szükséges hanyatlását a' folyót elfogadó föld szinének 's a' folyónak esetét és igy erőjét is' kedvünk és czélunk szerint megszerezhetjük.

4er A' kisebb folyónak a' nagyobba folyását alább tenni káros, ha a' régi és leendö öszvefolyás között két harmad részszel a' kisebb folyónak ágya nem rövidül a' nagyobb folyónak hoszszához képest, melly a' régi és uj befolyás között van az ha csak azon befolyás alább tételével görbület átmetzés nem okoztatik a' kisebb folyóra nézve, külömben a' nagy folyónak viszszanyomakodása a' kisebbe nevekedni fog, mivel a' kisebb folyó mindenkor nagyobb vizszin rézsüt kiván száz öl távozatra, mint a' nagyobb folyó ugyan száz öl hoszszra. Az az, a' kisebb folyó ágyát hoszszabitani nem hasznos a' befolyasoknál. Ez igen érdemes ugynézés, azért példával is szükséges megvilágositani: ugy mint a' Rába vize mostan a' györi püspöki vár sarkánál folyik a' Dunába, ezen öszvefolyást a' galambvendégfogadóhoz alább tenni káros volna, mert a' mennyivel alább esnék az uj egybefolyás, épen annyival hoszszabbulna a' Rába vizágya is, de a' Rába mint kis viz nagyobb vizlejtőt formál az ujonan hozzátoldott ágyában, mint a' Duna a' györi püspöki vártol a' galambvendégfogadóig, tehát a' Duna az uj Rába öszvefolyáson inkább viszanyomakodnék mint a' mostanin. De hogy ha tészem a' Duna Szabadhegyhöz viszszagörbülne, és ismét ugy fordulna alá, akkor igen is hasznos volna a' Rábát Szabadhegynél a' Dunába ereszteni, mert ez által az uj és régi egybefolyás között lévő nagyobb vizágynak görbeségére nézve átmetszés történnék a' kisebb folyó ágyában. A' regurgitatio miatt tehát nincs ok az odalfolyók tövét alább tenni azok ágya röviditése nélkül, de más czél ezt sokszor kivánhatja egy országban, példaul a' derivatio plánuma, melly által eset nélkül való lapálybol a' folyó helyes hanyatlásu földbe vitetnék.

5^{ör} A' kisebb vizek ágyai különvéve több földet

foglalnak el, és igazitásokra 's föntartásokra több munkát kivánnak, mintha azok egy középszerü derék vizágyba öszve-szedetnek. A' vizapály, és ármagasság a' kisebb folyoknál kisebb mint a' nagy folyóké az utolsókhoz hasonlitva, mivel amazok ágyainak körösztül méréseik négy szögü mértékben nagyobb mint emezeké a' viz testekhöz külön hasonlitva. P. o. a' Tiszának ágya nagyobb a' maga vizére nézve, mint a' Dunáé ott hol már a' Tisza is abban van. Hogy a' mélyebb, szélesebb és sebesebb vizű ágyban nagyobb a' vizfogyasztás mint csekély, keskeny, és lanyviznél, az az, a' viz ragaszkodás kisebb mértéktől jő, ugymint áradáskor minden viz mélyebb, szélesebb és azért sebesebb is, mint kis vizkor.

6or A' jó vizágy főbb tulajdonságai ezek: a' lehetésig legrövidebb, legmélyebb, legegyenesebb légyen, minden szigetek nélkul, a' partjai egyközüek, és olly magosak, hogy a' legnagyobb árviz sem haladja meg azokat. A' vizágy medre (legnagyobb mélysége) és a' viztest huzama (filum) a' vizágy közepén, a' vizágy fenekének lejtője a' vizszinrézsüvel egyközü legyen. A' vizágy göröndje (gleba) sem igen tömött sem igen ritka, a' vizsebesség középszerü légyen.

7er Töltések az árvizek ellen, sarkantyuk a' partok oltalmára a' vizágygörbületekben csak takaró, nem pedig szüntető intézet a' roszsz ellen (media palliativa non autem radicalia).

Ha külömben a' folyó helyezete és medressége alkalmas, de vizágyának nagy kanyarai vannak, akkor ezeknek átmetszése gyökeres igazitást ad. A' görbületek átmetszése iránt a' folyóknál még sok az előitélet, azonban regulául szolgálhat az, hogy a' hol a' vizágy göröndje mélyithető a' viz erőjével, és a' viz még is áradásokat okoz, ott gyökeres javitás egyedül csak a' vizágykanyaroknak elmetszése, mivel az árvizeket szünteti, és a' hajózást javitja, mert a' viznek azután sem lészen nagyobb oldott sebessége (absoluta celeritas). Előbb a' vizágykanyarokat átvágni kölletik, azután csak lehetséges csalhatlan

foganattal a' vizágy helyes öszveszoritásának (debita contractio alveorum) megbecsülhetlen jó principiumát a' folyóknak jó karban tartására forditani. A' hol a' vizágy földe nem mélyithető a' viz erőjével, ott ritkán van szükség a' kanyarok átvágására.

8^{or} A' széles völgyekből és tágas lapályokból, ha ezeknek a' vizutáni hanyatlása egy száz öl távozatra kevesebb négy hüvelyknél, okvetlen szükséges több oldalfolyókat a' völgy vagy lapály szélére venni, és itt ugy közölni a' magost és lapályt (cotojiren) hogy a' vizágy mindenütt négy vagy több hüvelknyi vizutáni hanyatlásu földszinbe ejtessék. Egy szóval a' folyót félre kell szoritani (derivare).

Minden száz öl távozatra négy hüvelknyi esetü földban a' viz annyira megmélyiti ágyát, hogy a' folyók árvizeikkel együtt a' természeti partok között megférnek, ezt tanitja a' tapasztalás minden ennyi esetü folyóknál. P. o. a' Szamos vizének a' Tiszátol egészen elfogva a' Karas vize ágyán a' Dunába eresztése, minden közben lévő folyóknak egész vizével együtt, ugy a' Sajó és Hernád vizének a' Tiszátol egészen elválasztva Dömsödnél a' Dunába eresztése, a' többi vizeknek pedig, ugymint: Turnak, Bodrognak és a' tiszafőji vizeknek a' Tiszának igazitott ágyában jártatása, a' tökéletes derivatio systemája szerint történne a' magyarországi kevés esetü alsó lapályban. Hasonlóképen deriváltatnék a' Duna Hainburgtol fogva a' mostani Dunába egyenesen, a' Morva vize pedig Posony alatt az érsekujvári Dunának folyásába, és a' Dunábol a' Morvába Posonynál közösitő hajós csatornát készitve. Ez lenne a' Dunának tökéletes derivatioja a' magyarországi kevés esetü fölső lapályban. Ezen munkálás megfelel a' hydrotechnika minden rendszabásainak, mellyeket szinte igy lehet a' Vágnak, Drávának és Szávának szükséges eset nélkül lévő alsó vidékére is alkalmazni jó modjával.

9er A' völgy szélén rendesen huzatott vizágy kevés mesterséges partot, vagy is töltést kiván, és mindenütt megszenved egyközüleg magával egy kisebb vizágyat a' töltés megett az öntözésre, vagy

erőmivek hajtására. Könnyü abból mindenfelé közösitő csatornákat huzni szekrényes szugok által, mivel az éltető magosabb viz hatalmunkban van. Az illyen szélső magasabb folyókból könnyü a' másként kiszárithatlan mély tavakat, kopolákat, hóltvizmedreket, és egyébb mélységeket iszapitással egyedül a' viz munkája által kitölteni, ez által kiszáritani, és hasznos kaszáló rétekké tenni.

10er Ha lehetséges egy nagy vizből, melly egy alatson fekvésü völgy közepén folyik, és árvizei miatt partjai a' hajóhuzásra alkalmatlanok, a' völgy két szélén még két hajókázó folyót csinálni az által, hogy az oldalbéfolyások jókor fölfogattatnak, illyen alkalmat nem köll elmulatni. Ebből az a' haszon is árad az országra, hogy kissebb hidak ott is lehetségesek lesznek, hol az előtt nem voltak a' folyónak nagysága és rendetlensége miatt.

11er Ha valamelly vizágynak mélysége olly csekély, hogy középszerü vizét sem tarthatja természetes partjai között, az ollyan folyó rosz állapotban vagy helyezetben van, ha pedig valamelly vizágynak feneke magosabb mint a' két felöl lévő földnek szine, 's a' viz csak mesterségesen töltött partok között folyik, ez jele a' legnagyobb veszedelemnek, mellytől a' leghatalmasabb nemzet is retteghet a' nagy folyóknál.

12or Mivel a' hydrotechnika plánumainak végrehajtása leginkább emberi ásás által történik, szükséges az ásásnak határát tudni, mind szélességre, mind mélységre nézve.

A' legnagyobb világ folyójinak is hat bécsi öl középszerü széles, és az alatsonyabb helyeken két öl mélységü földben való emberi ásás elegendő arra, hogy régi ágyaikat egészen elhagyják, és ezen vájott utmutatást annak időjére tökélletes szélességre, és mélységre megbövitsék. Némelly helyeken rövid darab ásások lehetnek ugyan négy öl mélységüek, és tizenkét öl szélesek, de ez csak kivétel ama' közönséges regulától, mellynek oka ez: csak ollyan széles árkot szükséges emberi munkával ásni, hogy midőn a' viz erője azt szélesiteni kezdvén az oldalait be-

döntögeti a' két oldalról bedült föld öszve ne érjen, hogy az ásott fenék el ne takartassék. A' föntirtt mélységnek oka az, hogy a' viznek az ásásban olly mélysége legyen, hogy bedült földdarabokat helyéből elnyomhassa, a' mit két öl mély viz mindenkor véghözviszen hat öl széles ásásban, csak a' közepe az ásásnak a' fölülről bédültt gyöpös, vagy kemény földdaraboktol ne legyen elboritva.

Igy ha valamelly nagy folyónak ágyát másfelé akarjuk vinni, nem szükséges hogy egész mélységre és szélességre kiássuk annak uj ágyát, mert látjuk hogy a' folyók mostani ágyaikat magok erőjével ásták, és a' kis fokokbol vagy szakadékokbol sokszor derékvizágyakat vájnak. Ezt kiki tudja. A' nagyvizi planum tehát magában nem olly nehéz, mint sokszor gondoljuk, sőt mennél nagyobb vizzel bánunk, annál nagyobb erőre tarthatuuk számot, csak ezen erőnek igazgatásához értsünk.

Sokan elrémülnek azon, midőn látják hogy a' legnagyobb folyóknak természetes ágyai egészen más helyre javaltatnak. Holott hány nagyobb folyó van mai időben jobbára csak két százados ágyában is? Kevés: mutatják ezt hazánkban a' sok holt Dunák és Tiszák nevei, mutatja a' Dudvág név, 's több illyenek. Ezelőtt egynehány esztendővel a' bátsi hajós csatorna torkánál maga a' Duna körösztül törte az ugy nevezett galandosi szigetet, most is ott folyik az egészen. Fél század előtt az ugy nevezett baratskai Duna T. Báts várm. a' derék — Duna volt, most kis ágy. T. Posony vármegyében a' Fekete viz 1735ik esztendőben még Duna volt, most patak. Ama' nevezetes ér T. Bihar vármegyében a' Kraszna vizének ágya volt valaha, 's akkor az ecsedi lap száraz volt. T. Torontál vármegyében az Aranka, most száraz ér, régenten Maros volt. A' Dunának a' Fekete tengerbe egy folyása valaha husz geografiai mérfödnyivel rövidebb volt mint a' mostaniak. Ki gyözné az illyen változásokat előszámlálni? De közönségesen tudva van, hogy a' folyók magoktol sokszor a' legkárosabb helyekre változtatják által ágyaikat, tudniil-

lik: az eset nélkül való sik lapályokba, mivel legrövidebb uton odaérhetvén, szélelszórják és elfárasztják vizeiket, ugy hogy ezeket ottan regulázni lehetetlen, mivel a' fáradt vizek holt vizek, az az minden folyóerőjöket a' föld hanyatlásával elvesztették azért az illyen vizágyakat szükséges nagyobb esetü völgybe átal tenni, hogy a' folyókat erőre lehessen hozni.

13er Szem előtt köll a' hydrotechnikában tartani a' folyók által okoztatni szokott károkat: ugymint a' partnak minden rajta valóval elrontását, a' vidéknek elöntését, vagy elsavanyitását, a' hidaknak és töltéseknek pusztitását. De hasznaikra is tekintenünk köll: ugymint mocsárkiszáritásra és öntözésre, hajózásra, erömüvek hajtására, mosásra, halászatra, itatásra, és tüzoltásra.

14er A' hydrotechnikában nem a' mint akarunk, hanem a' mint szükséges, vagyunk kénytelenek plánumot keszitení, ha czélt akarunk érni, tudni köll tehát mi lehetséges physice és mi hasznos a' polgári társaságra nézve a' vizi tárgyakban. Arra megtanit a' vizek természete, tehát evvel köll együtt munkálkodni, soha nem köll ellene dolgozni, hogy sikkerrel állandó czélt érjünk.

15^{ik} A' hydrotechnikának planuma ha igazán jó, minden akadályok ellenére fog annak időjében győzedelmeskedni, csak időt köll engedni, miglen a' mellette és ellene szólás, annak helyes voltát az előítéletek nélkül gondolkozóknak világossá tegye, azért az ideák harczától nincs ok előre megijedni, ha jó a' planum; mivel a' vizet nem fogja senki megcsalni, vagy kérlelni, mert az olly igaz biró a' foganat megmutatásában mint a' halál az életre nézve engedetlen, azért a' jó hydrotechnikus is categorice kénytelen a' dologhoz szólni, minden autoritást jó modjával félre tevén, ha boldogulni akar czéljában, és a' kinek legjobban köll azt tudni hogy a' végrehajtott vizi rosz plánum gyámitását előbb megunják az emberek, mint a' viz annak szüntelen ostromlásában elfáradjon.

Ezek a' hydrotechnikának vezérlő ugynézetei

mellyeket könnyü ugyan a' léleknek emlékező, de nehéz itélö erőjének tulajdonává és taktikájává tenni minden alkalmazatban.

A' föntirtt rendszabásokra nézve például előadom itt szórol szóra a' Fertő kiszáritásának azon plánumát, mellyet egynehány esztendővel ezelött meghiva szereztem.

Hydrotechnikai értekezés.

A' T. Moson és Sopron vármegyékben fekvő Fertő tavának, és a' Hanság nevü bozotságnak tökélletes kiszáritásáról.

Fő Méltóságu hertzeg Galántai Eszterházi Miklós urtol, mint a' Nagy Méltoságu és Tekintetes fertői és hansági birtokos urak által választott főkormányozótol, meghivatva lévén folyó esztendei September hónap 16tol 23ig a' Fertő tavának tájékát, a' Hansâgot, annak vidékét és a' Hangságbol kifolyó viznek utát Győrön alol egészen a' nagy Dunáig, mint elfogadó anyavizig, a' végett hogy a' tökélletes kiszáritásnak alapja (principium) fölfödöztethessék szorgalmatosan, 's a' tárgy nagyságához, méltó figyelemmel megvizsgáltam 's ezeket tapasztaltam:

1or Hogy a' Fertő és Hanság valaha egészen a' Dunának kiöntései alá vetett táj volt, (terrenum inundationis) mivel a' föld szinének hanyatlása a' Dunátol a' Fertő felé vagyon, a' hová csak iszap nélkül való megszürt viz juthatott.

2or Tapasztaltam: hogy a' Hanság a' viztől fölfujtt dudvás (turfa) föld neme légyen, melly a' tökélletes kiszáritás után ha nem mindenütt is, de sok helyen, egy ölre is meg fog apadni.

3or Hogy a' Fertő vizét és a' Hanság mocsárját e' következendő okok nemzik. a) Győrtöl a' Duna viszszanyomulása. b) Az öreg Rábából széltiben félreszökő vizek. c) A' kabuvári Rábának, d) a' Répczének, és e) Ikvának a' Fertőbe, és Hasángba való viszszafordult rohanása, és innét föld alatt a' Fertőbe való vonulása, külömben a' nyári kipárolgás és a'

téli elfagyás kiszáritották volna már nagy részint a' Fertő tavát, mivel ezen két viz emésztő fő erőjéhez képest a' természetnek a' Vulka, Rákosi, és Nyulasi kis vidékü (Strommgebieth) patakoknak vize, mellyeknek hazájok egyedül a' Fertő, elenyészne.

4er Figyelmeztem arra is, a' mi az eddig tétetett esetmérésekből kitetszik, hogy a' Duna vizének nagy árja, melly nálunk épen kaszáláskor szokott legkárosabban uralkodni, Győrtől csak nem a' bösárkányi uttöltésig, vagy is tizenkilencz ezer vont ölnyi távozatra viszszanyomul a' Rábcza vizének ágyában, mivel a' felső viz az elfogadó Duna árja fölibe kénytelen szinét emelni.

5ör Még azt is szem előtt tartottam, a' mi ugyan az ekkoráig szerzett esetmérésekből kibizonyodik, hogy Bösárkánytól az eszterházi uttöltésig, a' viz és föld szinének esete, vagy is 14,000 öl távozatra csak 15 lábnyi légyen, melly a' tökélletes kiszáritás után, a' vizalászálitás és a' dudvás földszin apadása végett még csekélyebb lészen.

6or Meggondoltam még utoljára azt is, hogy a' völgy közepén huzatni szokott egy fölcsatorna által való kiszáritásnak legegyügyübb módjára, legalább is 4 hüvelknyi eset minden száz öl távozatra megkivántatik, hogy abbol a' vizszinrézsüre (Reusche) a' vizalászálitásra a' földapadásra és az árapály föl- és alájárására (Wasser-Wechsel) azon kivül a' földnek három lábbal a' viz szinén felül való állására a' szükséges mélység kikerüljön; ezen kivül még megkivántatik, hogy az illyen völgy közepén huzatott, és folyó vizzel tellyes csatorna, a' befogadó anyaviznek, a' kiszáritando rétekbe való viszszanyomakodásától szabad légyen.

Ezek igy lévén a' Duna árjának viszszanyomulása ellen, a' töltéssel való békeritésnek (Eindeichungssystem) a' szélső vizek ostromlása ellen a' félreszoritásnak (Derivatio) okrendjét (Systema) kölletik választani, azon talpigazságbol: ne ereszszünk vizet a' csekély esetü völgybe, igy száraz lészen, különben onnan kivenni nem lehet a' vizeket, mivel ese-

töket elvesztvén, vagy is elfáradván nem lehet elegendő vizszinrézsüt azoknak a' távozathoz képest adni. De a' belső viz és kisebb befolyásoknak leszivatására szükséges egy középső legmélyebb csatorna, mellynek töve a' külső viz bérontása ellen bezárható legyen. Ezen középső szivató, vagy is kiszáritó csatorna, semmi néven nevezendő eröltetését a' viznek (media coactiva) meg nem szenved, hanem ebbe ott, a' hol kivántatik, minden belső vizeket bélehet ereszteni.

Ez az alapja a' Fertö és Hanság (mellyek egymást tartják vizzel) tökélletes kiszáritása plánumának.

Ezen vezérgondolat a' hely szinén igy hajtathatik végre;

1ör A' nagy Dunától fogva Győrig a' kis Duna, innen a' Rábcza vize az abdai országutig minden fölső vizek megemésztésére alkalmatos lévén, nem kiván igazitást, de az abdai országuttol a' hugati majorig minden görbülései a' Rábcza folyónak vágattassanak el két öl alsó szélességü, féloldalrézsüjü, és három lábnyi párkányu átmetszésekkel, földjét két felé hányván; ezen átmetszésekről okosan reményleni lehet, hogy a' viz meg fogja kölletéig böviteni, mivelhogy a' föld neme vizöntés által könnyen elválasztható részekből hordatott öszve. Ezen átmetszéseknek hoszza tészen 3700 ölet mélysége két ölre vétetvén, kivánja 22,000 köb öl (orgia cubica) földnek kivájását.

A' mélysége a' legkisebb vizen alól, a' mennyire csak lehet adattassék meg. Ezen általmetszések tájéka, minekutánna a' fölebb teendő uj ásásokból, iszappal fölemeltetett, foglaltassék töltéső közé T. Győr vármegye oltalmára, a' hol a' felső vizek leeresztésétől, akkor félni nem lehet, midőn a' vizigazitás alolról kezdve fölfelé rendesen folytatódik, mivel több viz nem jön alá mint az elött jött, azon kivül egymást az árvizek öszve nem várván, rendesebben az időre fölosztják járásokat.

Ezen munka átmetszési tárgy lévén, a' Rábcza folyóvize ágyának léte, és az árvizének bizonyos

határai végett Hugatig, minden további plánum készités nélkül, még az idén, mar az elkészült fölmérésekböl végrehajtathatik.

2or A' déli félreszoritó főcsatornája a' Rába szökő vizének, a' kapuvári Rábának, Réptze és Ikva folyóknak kezdődik Hugatnál, és huzamatát tartja Sövénháza alatt északrol a' Fehértó nevű lapályban körösztül, Márkotán által a' Lórét erébe, a' maglótzai és bősárkányi és csornai határon a' farádi viz árok mentiben, Oslin alol a' Lőkős árkában, innen Vitnyéd felé becsavarodván Szergingen, Agyagoson, és Endréden alól a' Petőházi malomig, a' hol az Ikva vizét fölnyelvén, az endrédi malmot meg szünteti, Kapuvártol Osliig tart a' kis Rába bévezető csatornája, a' Réptzéjé pedig Kapuváron fölyül.

Ezen félreszoritó főcsatorna ágaival együtt mindenütt élő földben vezettethetik, és a' kihányott földből öt öl széles párkányra (Berme) a' Hanság felől töltést nyerjen, melly a' munka végeztéig, ha a' szükség kivánja nyilásokat nyerhet a' laposokon, midőn pedig ezen csatorna tájékát az uj munkábol hordott iszap fölemelte, a' hol kölletik foglaltassék délről is töltések közé.

Közép szélessége hat öl körül lehet, hoszsza tészen 26,000, mélysége 2—3, a' bősárkányi és maglótzai határon 4 ölig, és igy a' kivájando földnek mennyisége 373,800 köb ölnyit tészen. Ezen csatornának szükségét mind a' T. vármegyék a' markótai és farádi vizárok huzásával a' kényszeritő tapasztalásbol, mind Tekintetes Dengláczi Wittmann Antal ur, már én előttem meg ösmérték.

3oi Az éjszaki félreszoritó csatornája a' Vulka állandós vizének és egyébb oldalvizeknek szinte Hugatnál kezdődik, és fölfelé huzamatát tartja a' Sz. Miklósi kenderföldeken alól a' liebenyi szántó földek széliben lévő érben. Baromházánál keletről, a' szolnoki erdőnek, innen a' Zuigedó nevü tón, és a' sz. jánosi erdőtskén körösztül Somorja, Tartsa, és Tétény alatt Ballán fölül a' sarok tóba, innen

a' pomogyi dombháton által a' Burgpichel nevü tón körösztül Apetlan és Ilmitzen alól a' helységhez közel, innen fölfelé az oldal tavakba, a' Fértőbe nyuló földsarokig, innen körösztűl a' Fértő völgyén a' Vulka patakon alól lévő földsarokba, innen a' Vulka tövéig, a' hol az ugy nevezett Tómalom vizét magába szivja.

Ezen csatornának kihántt földjéből, mivel mindenütt az élő földben vitethetik, egy munkával a' Hanság felől epittessék három öl párkányra félreszoritó töltés, melly Hugatnál a' déli félreszoritó töltéssel öszveragasztassék, a' liebenyi és szolnoki laposon pedig, és a' Fertő völgyén körösztül, mind a' két felén epittessék töltés, az utolsó helyen pedig iszap fogó sövényezéssel jó partokat lehet a' Vulka vizének erőjével csináltatni.

Ezen csatornának középszerü szélessége két öl lehet, mélysége két öl (a' pomogyi dombon 4—5 ölig) hoszszasága tészen 36,000° igy a' földkivájás tészen 144,000 köb öleket.

4er A' középső kiszáritó csatornának töve a' sz. miklósi kenderföldeken alól vagyon a' Vulka csatornájában, és huzamatát tartja Kapin fölűl a' Hegedüs csatornájáig, mélly a' fekete derékig megmarad régi helyeztetésében, innen a' pomogyi töltés közepén megyen, a' rákosi kis pataknak béfogadására, a' Fertő völgye középen elágazván a' nyulasi folyás fölvételére.

Ezen csatorna középszerű szélessége két öl föllebb 1 öl is lehet, mélysége 2 öl, hoszsza 46,500° és igy a' kivájtt föld mennyisége 139,500°

5ör Mind ezen csatornáknak oldalrézsüje feles legyen mélységekhez képest, a' költség és munka kimélése végett.

6or Mind a' három csatorna feneke a' győri püspöki vár mellett, ott a' hol a' Rábcza töve vagyon a' legkisebb Duna vize szine alatt, öt lábnyi mélységet vévén, ezen pontról emelkedjék fölfelé minden száz öl távozatra, egy hüvelket.

7or Az A czimü odafoglaltt kis mappában α, β, γ

betük alatt megjegyzett helyeken, tétessenek négy lábnyi magas és annyi szélességü facsővek, a' csatornák vagy töltések alá a' szivárgó viznek a' kiszáritó csatornába való béeresztésére, nevezetesen az « betünél ollyan ajtajok légyen, mellyeket a' belső viz kinyithasson, a' külső árviz pedig bétehessen, minden emberi segedelem nélkül.

8^{or} A' hol a' szükség kivánja, apró árkok metszessenek a' középső kiszáritó csatornába.

Ezekből áll azon nagy plánumnak veleje, melly által három száz ezer hold mocsáros föld ugy megjavul, hogy esztendőnként öt milliom mázsa szénát meg fog teremni, minden szántás és mag nélkül, egy holdnak megjavitásáért egy tallér fizetéssel pengő pénzben. Egyszerre két felől dolgozván, öt vagy hat esztendő alatt négy ezer munkás ember erőjével végre lehet ezen nagy munkát tökélletesen hajtani, melly nemzetünknek diszt, a' vidéknek hasznos földet, és jó legelőt, a' kereskedésre alkalmatos vizi és száraz utakat fog szülni, a' Lajtha és Hanság, a' Rába és Hanság a' között lévó szántóföldeket a' mostan pusztitó savanyodástol meg fogja menteni. Ezen javak által, ezen vidék minden egyébb részein hazánknak a' nemzeti gazdaságra nézve felül fog emelkedni.

Az a' föld és vizmérő a' ki a' Fertő és Hanságtökélletes kiszáritásának itt előadott alapját (értem a' derivationis systemát a' Rába, Réptze, és Ikva vizeire nézve) megváltoztatja, vigyázzon hogy becsületét és az illettő uraságok pénzét a' sárba ne temesse.

Meglévén ezen nagy munka plánumának alapja határozva, szükség Ő Fölségének atyai kegyelmét kérni, egy k. biztosságért, és e' mellé egy igazgató vizmérőért; e' kettőt megnevezvén, a' kihez az illető titt. földes uraságoknak bizodalmok vagyon, mert ez a' kettő egy lélek, melly életet ád a' munkának; egyszersmind hogy a' fölemeltt só árából, a' többi szükséges föld és vizmérőknek, kiket az uj k. biztosság fog megnevezni, és a' N. Mélt. H. T. Tanács kiküldeni a' szerint való fizetéseket, a' mint a' sárvizi és kaposi vizi munkáknál 1811. esztendő-

től elrendelve vagyon, hasonlóképen itt is kegyelmesen megrendelni méltoztatnék, a' nemzeti gazdaság, és a' levegő javitasának tekintetéből, és még azért hogy az illy nagy gyakorló oskolában a' hazának hasznos vizmérők neveltessenek több k. rendelések kapcsában.

Kérettessék meg Ő Császári K. Főhertzegsége is szeretett Nádor Ispány urunk, hogy valamint az egész országban az illyes munkákat ekkoráig, ugy ezt is kegyes pártfogása alá venni, és gyámolitani méltoztatnék.

De a' köz jó tekintetéből minden T. vármegye, a' kebelében történhető diszeset és hasznosat tartozik előmozditani, azért határozzák meg szorosan magok között a' T. vármegyék előre, hogy illendő fizetésért a' szükséges számmal, a' kivántt időben (kivévén a' télt, és az aratás időjén hat heteket,) az adozó népet e' munkának tökélletes végrehajtásáig idefordítják, azon okbol, mivel a' legelő javitásával, a' marhadög és egyébb ártalmas betegségek eltávoztatnak, és a' mi jó az előtt nem volt, ezen munka által, annak szerzése még az adózó népnek is könyebbittetik, mind az árara, mind az ide oda elvitelére nézve.

Azomban a' legföbb haszon háromlik [a' titt. birtokos uraságokra, mert az ő tulajdon földjök javittatik könyü és bizonyos módon az által, hogy a' munkás bizonyos számmal, és annak időjében tartozik megjelenni, azért a' munkának kőtsége ok és közvetlen őket illeti, ennek pedig kulcsa a' javittandó hold szám, valamint a' T. vármegyék között is e' szerint osztathatik föl igazán a' föld kőbnek kivájása. —

Kilévén a' k. biztos, és az igazgató vizmérő Ő Fölségétől nevezve, akkor fog az illető titt. földes uraságoknak, az illető T. vármegyék kiküldőttsége jelenlétökben tartatni az első közgyülekezetet, mellyben egy szerződés (compromissum) és rendszabások (statuta) által mind a' részenként való plánumnak (detailirter Plan) elkészitésére, mellynek csak az

alapja adatott ezennel elő, mind annak végrehajtására egy társaságba állanak a' közjónak elérésére. Költ Eszterházán 26ik Septemb. 1826.

Jegyzék: Ha a' Rába az általam javallott planum szerint előbb Győrig reguláztatik, mint a' Hanság és Fertő, akkor a' déli félyreszoritó csatornának felényi szélyessége elegendő lészen a' kis Rába, Réptze és Ikva vizeinek. Innen is világosan kitetszik: hogy a' folyók regulátiojában a' különváltt planum és ennek magános végrehajtása több bajt és költséget okoz.

A' vizfélyreszoritási systema nélkül a' Hanságban a' fenékre való vájása a' csatornáknak lehetetlen, mert a' nagy szélesség miatt a' vizet az ásáskor nem lehet fölfogni. Ezen ugynézés igen érdemes minden széles vizi völgyekre nézve, mellyekben természeti vizágy nincsen.

Ezen fertöi és hansági vizsgálatban igen nagy segitségemre voltak helybeli tapasztalásaik, és a' köz jó szeretetök által ezen érdemes inzsenéri társaim; T. Sopron vármegyei Wagner Mihály, Győr várm. Király György, Moson várm. Boboth Károly Urak, és Nagy István Ur, Mélt. Eszterházy Ő Hertzegsége igazgató inzsenérje.

BESZÉDES JÓZEF.
Sárvizi Igazgató Vizmérő.

A' boldog és boldogtalan iró.

Sok, midőn iróasztalához leül, csak akkor gondolkodik; be boldog! Más mindég és mindenütt gondolkodik; be boldogtalan! Az első keveset gondolkodik, sokat ir, sokat nyer; be boldog! A' másik sokat gondolkodik, keveset ir, semmit sem nyer; be boldogtalan! Az első munkáját nem olvássák 's dicsérik; be boldog! A' másikáé kézen forog 's megitéltetik; be boldogtalan! Az első dőre, de magameghitt; be boldog! A' másik józan eszü, de szerény; be boldogtalan!

Alapmondások.

A' természet iskolájában nagy szorgalommal készült genienek tudományos repülése hasonlit a' fejedelmi sas biztos szárnyallásához, melly mind emelkedésében, mind ereszkedésében méltóságát hiven megtartja. A' tanulatlan lángész délczeg szökdellése a' tudományok bérczein olly bizonytalan, mint a' kőszáli zerge merész ugrálása az Alpeszeknek egyik csucsáról a' másikra, hol annak minden perczenetben az irtózatos mélységbe omlástól kell rettegnie.

2.

Az embert öltözete szerint kell elfogadni, de érdeme szerint kikisérni.

3.

A' magyar tudósnak nem lehet sem jó kalapja, sem egészséges mellye 's dereka. Mert az első a' sok köszöngetés által hamar elkopik: és az utólsók a' sok hajlongás miatt könnyen megfájulnak. — Melly iró eme két imperfecta obligatiót, ugymint, a' köszöngetést hajlongást sürün teljesitni elmulasztja, annak kedvezési szerencséje szintolly nehezen forog előre, mint a' kenetlen kerék.

4.

A' felsőség beszélő törvény, és a' törvény néma felsőség. Polgár! vigyázz szorgalmatosan eme némának komoly intésére, hogy ama' beszélőnek komoly fenyitése alá ne kerülj.

5.

Parancsolni 's engedelmeskedni olly két ige, mellyet az házassági szókönyvből kitörleni örömest szeretnék. — Férj és nő! örizkedjetek az *elsőtől:* és a' *másodiknak* jó móddal vegyétek elejét. Mert az házasság az égtől rendelt és a' földtől megismert szabadtársaság, mellyben egyedül a' kölcsönös bizodalom, szeretet, hüség és egyetértés szabnak boldogitó 's nyugtató törvényeket. Az *uralkodás* és *szolgaság* pedig az házassági reszpublikát felforgatja, 's az örökös háborgás titkos vagy nyilvánságos zivatarjaival boritja el.

6.

A' valódi szerénység egy sürün belombozott élőfa, melly zamatos gyümölcseit levelei alá rejti el. A' szerénytelenség pedig hasonlit azon rongyos olaszhoz, ki penészes salámiját az uczán nagy kiabálással árulgatja.

7.

Mikor az hajózó látja a' vészt közelitni, előbb ugyan az egeket hivja segitségül, hogy sérthetetlen a' kikötőbe juthasson: aztán vitorlájit öszvehuzza, 's minden készületet pontosan megteszen, mi a' megszabadulhatásra szükséges. Hasonló módon bizni kell az embernek a' mennyei gondviselésben: de ugy hogy lelki tehetségeit és testi erejét ne henyéltesse: mert Isten nem szokta az embert hajánál fogva kirántani a' veszedelemből vagy nyomoruságból.

8.

Emberek között némüképen ugy kell élni, mint egy hadseregnek az ellenség földén. Melly mindenütt, hová mozdul, tábort üt, de mindenütt szemes őröket állit ki, 's mindég kész magát védelmezni.

9.

Valamint az étel és ital a' testet táplálják, ugy elevenitik a' jó gondolatok a' szellemet.

10.

A' kihányt vér jele a' beteg tüdőnek. Igy a' tisztátalan beszédek tisztátalan lelékre mutatnak.

11.

Melly férjfi dolgozó-szobáját elhagyja, 's a' konyhában és husos-fazekok körül forog, megérdemli hogy konyhaköténnyel és főzőkalánnal megtiszteltessék: mivel ezek foglalatosságával tökéletesen megegyeznek.

Ponori THEWREWK JÓSZEF.

Gondolatok.

Az élet oskola, mellyet csak akkor tanulunk ki, midőn meghalunk.

Két természetes hatalom vagyon mind a' lelki, mind a' testi világban: az atyai hatalom és az erőhatalom; a' többi mind szerzett.

A' ki igazán gyógyitani akar, nem élhet palliativumokkal; a' sebet, mellyen az orvosság nem segit, vagy ki kell vágni, vagy ki kell égetni, ezt mondja Galenus.

Th.

Szép nem' befolyása a' világ ügyébe.

„Fogadjátok, Hazám érdemes Leányai! tiszteletem' 's Szeretetem' jeléül ezen kis munkámat..... Annyi Nemes és Szép, a' mi az Emberiséget felemeli, a' Ti Nemetek müve, Ti viszitek karjaitokon életbe a' kisded nevendéket, 's jó Polgárrá nevelitek; a' Ti nemes tekintetetekbül szi a' férfi lelki erőt 's elszánt bátorságot. Ha léte alkonyodik a' Haza ügyében, Ti fontok koszorut homloka körül. Ti vagytok a' polgári Erény' 's Nemzetiség' védangyali, melly Nélkületek, higyjétek, soha ki nem fejlik, vagy nem sokára elhervad, mert Ti vontok minden körül bájt és életet. Ti emelitek egekbe a' port, halhatatlanságra a' halandót. Üdvözlet és hála néktek."

Épen illy forma mottó felöl gondolkozám, minekutána fenn kitüzött tárgyu munkácskám készen álla: 's akkor juta kezemhez a' „Hitel" czimü remekmunka, mellyet annak Méltóságos szerzője ajándékul külde számomra, olly ajándékul, mellynél drágábbat, minden szépet 's jót olvasni szomjuzó lelkemnek, nem adhata. Dicső hazafiui lélekre mutató ajánlószavait idelopám tehát. Biztat a' remény, hogy a' nemesszivű gróf meg fog ezért bocsátani, különben is maga lévén oka, hogy olly szépet, olly lelkeset irt, mellyet ide nem iktatnom nem lehete.

Nagy lelkek példáji nagy és dicső tettekre lobbantják az éreznitudó sziveket, minthogy egyes nagy emberek charactervonásaik — a' férfi - 's a' szép nemből egyaránt — mind annyi meg annyi tükrök, mellyek a' nemzetek történeteiből visszalöktetik ragyogó képét *annak*, mi *Jó*, *Szép* és *Igaz*. Csak ezek azok, miket a' nemeslelkü 's becsületére büszke hazafi vagy hazaleány, ember társainak irigyleni tud. Ezen ártatlan irigység és megkivántató büszkeség,

hathatós rugótollává lészen olly vetélkedő szorgalomnak, melly minél nagyobb erővel és lánggal párosul, annál fényesebb diadalmát fogja innepelni minden illy buzgalmu szivben, a' *Jó*, *Szép* és *Igaz*, mellyeket egy förangu irónk a' lélek három szent bálványainak nem ok nélkül nevez.*)

E' munkában előfordulandó példák a' szép nem characterének rajzolatai végett lesznek felhozva általam. Mind ezen vonások emlékeztetni fogják a' tisztelt nemet, szentebb tartozásainak teljesitésére, mennyiben arra erejök idomos és helyzetök sem mostoha. Ha eleikbeállitott remekpéldányaikat, érzésökkel vagy tetteikkel csak megközelithetik is, nagy nyereség; mert a' ki szive pallérozását ügyesen munkába vevé 's a' közjó előmozditásanak jeles alapot tett, önmagától is fog lelki nagysága nevelkedni, 's hasznos tette gyümölcsözni, mint az olly nagy summa pénz, melly magát óránként neveli. De lelkes asszszony személyek példájiban férjfinemünk is hathatósan emlékeztetik azon kötelességeire, hogy ha a' gyenge szép nemből sokan a' dicsőségnek olly ragyogó fokára emelkedhetének-fel, mennyivel inkább tartozunk mi is, rendeltetésünkhez képest még nagyobb czélunk elérésére buzgón törekedni.

Midőn itt, a' szép nemnek befólyásáról a' világ ügyébe, értekezem, elhallgatom azt, hogy ők szülik 's nevelik a' nagy embereket; mert amugy Nagymélt. *Tolnai gróf Festetics Juliánna csillag-keresztes dáma* **) mellé, kit a' magyar Gracchusok anyjának nem ok nélkül nevezénk-el, magyar aszszonyságaink közzül még lehetne néhány Cornéliákat például emlitenem. Elhallgatom ama' számtalan mellékes apró környülményeket is, mellyeknél fogva hasonlóképen nagy dolgokba lehet és van a' szépnemnek befolyása. Szépnem hijával nem juthatunk semminémü virágzásra csak házi dolgainkban is, 's ki tudná meghatározni, mennyit ér az a' boldogság,

*) Lásd: *Hébe* 1824. 5. d. lap.

**) Néhai nagymélt. Sárvári-Felsővidéki *gróf Széchenyi Ferencz* hitese, † 20. d. Január 1824.

mellyet egy meghitt leány barátsága, vagy egy jó feleség adhat, kivált ha ez már a' házaséletnek legdrágább kincseivel — joindulatu magzatokkal — is megajándékoza bennünket. Csak a' nemzetek történeteiből szándékozom e' helyen, tárgyamhoz tartozó szépnemi tetteket érinteni, melly nagy tetteket, magokra az emlitendőkre nézve, háladó emlékül, — magunkra 's utóinkra nézve pedig buzgó követés és méltó tiszteletre gyuladás végett hagyott és hagyand fenn a' mulékony idő. — Még azt az egyet kell előrebócsátanom, hogy a' szép nemnek előbb a' politicai dolgokba, azután a' nemzeti culturába való nevezetes befolyásáról lészen örömöm szólani.

Rudolf habspurgi és coburgi gróf, 1273dik év óta a' Németek egykori királya, ritka lelki nagysággal tündöklött ugyan, de hatalmát még erősebbé 's nagyobbá tette házassága által. Minekelőtte Aachent elhagyta 's megkoronáztatott volna, három választófejedelmek lettenek vejeivé. Hedwig nevü leányát Ottónak, brandenburgi marchiónak, — Ágnest Álbert szász herczegnek, — Mathildét pedig Lajos bavériai herczegnek adá. Albrecht nevü fijával Erzsébetet, Menard tyroli 's görtzi grófnak, utóbb karinthiai herczegnek leányát, jegyezteté-el Rudolf. Kesőbben, 90 évek mulva, lett ez a' házasság szülőoka annak, hogy Tyrol az austriai udvar birtokába juta. Margit, Erzsébet anyja, ki kétszeri házasságának egyikében sem találta fel sem tulajdon, sem tartományja boldogságát, áltengedé Rudolf, Albrecht és Leopold austriai herczegeknek, Iső Albrecht császár unokájinak, az Alpeseket.

Habspurgi Rudolfnak Ottokár, Csehország és a' határos tartományok királya, austriai, stájerországi és karinthiai herczeg, lett mind talentomaira, mind hatalmára nézve, veszedelmes versenytársa. Végre a' császárnak ugyan Rudolf nevü fija feleségül vevé Ágnest, Ottokár leányát; Wenzel csehországi örökös főherczeg pedig a' habspurgi Gutta' kezét nyeré meg. Igy köte frigyet Ottokár, de a' mellyet még is felbontván, frigytöréséért koronájával és életével adózott

ama' Lag mellett történt nevezetes ütközetben. Rudolf a' maga Clementia nevü leányát az ellenkirálynak, Martel Károlynak, adá nőül; ez a' király az anjoui Károly nápolyi király unokája volt, ki a' hohenstaufeni háznak utolsó sarjadékát, Konradint, megölette. Ágnes, Rudolf unokája, 1291-ben Velenczei Andráshoz, Magyarország akkori királyához, méne férjhez, ki legutolsó volt az árpádi házból.

Filep (ki szép Filepnek nevezteték), Maximilián fija, eljegyzé magának Johannát, Ferdinand arragoniai királynak castiliai Izabellától nemzett leányát, 's ezáltal fijának, IV^dik Károlynak, megszerzé Spanyolország, India és mind a' két Sicilia koronájit. I^só Ferdinánd, Filep fija és V^dik Károly öccse, viszont az austriai birodalomhoz kapcsolá Magyar- és Csehországot. E' két ország népei, mellyek László halála óta Podiebrad György és Hunyadi Corvinus Mátyás királypálczájik alatt voltanak, megtanulák, hogy a' legragyogóbb uralkodás nem mindég a' legboldogabb is. Sőt mikor a' nemzet és király egyiránt boldog a' hazában; mikor a' fejedelem olly szeretve nézi alattvalójit mint gyermekeit, a' nép viszont olly szerető indulattal tekint uralkodójára mint jó atyjára: egyedül azt lehet ragyogó uralkodásnak nevezni. A' királyi széket a' rajtülő, a' koronát a' megkoronáztatott fő, a' királyi pálczát a' kormányzó keze teheti egyedül ragyogóvá 's mindenektől tisztelendővé, mindenektől áldandóvá. Kölcsönös igazság és egyesség király és nép között, legyen mindenkor az országnak ereje 's bátorsága, hogy mind az uralkodó, mind nepe boldognak vallhassa magát, és egyik a' másikkal dicsekedhessék. Igy még akkor is könnyebben boldogul a' haza, midön őt csendes nyugalmából a' szomszéd nemzetek irigysége és sokkivánása — mint a' megelégedetlenség vad fajzati — felriasztják, felijesztik.

Ulászló, Lengyelország királya, volt a' leggyengébb azok közt, kik a' magyar- és cseh királyszék után esengének; mégis minden elöbbi békepontok, ellenére, mellyek szerint Magyar- és Csehország az

austriai házhoz tartozandó lett volna, Ulászló király nyeré meg a' mostnevezett országok koronájit. A' bécsi nagy congressus alkalmával, 1515dik eszt. Julius havában, Ulászló egyetlenegy fija Lajos házasságra lépe Máriával, Maximilián császár unokájával; Ferdinánd, Mária bátyja, pedig Lajos hugával, Annával. Ez, az austriai ház történeteiben olly nevezetes cserevagy kettős-házasság visszaszerezte Magyar- és Cseh-országot Austriának, midőn Lajos király és az ő nemes seregének virága, 29dik Aug. 1526dik esztendőben, Solimán ellen hadakozván, a' mohácsi ütközetben életöket letevék; és ezen catastroph által elenyészett a' Jagellók dynastiája. Ezen házból Iső Ulászló, ki ugyanazon házból volt, Lászlónak ellenére, Magyarország királyának hirdeté magát, mig azután az Ozmánok ellen harczolván, a' várnai csatában elesett.

IIdik Filep, Vdik Károly fija, feleségül vévén második házasságakor Tudor Máriát, VIIIdik Henrik leányát, 1554tól fogva 1558ig angliai és irlandiai királynak is neveztetett, a' nélkül mindazonáltal, hogy a' királyné elhunytával Mária Erzsébet a' trónusra lépésben megakadályoztatott volna.

Eleonóra, Vdik Károly huga, négyszeri véres háborunak vete véget, mellyet Austria és Francziaország egymással folytatott, 's e' nagy dolgot azáltal eszközlé, hogy kezét Iső Ferencznek adá. — Több illy történeteket mutatnak, mind a' régi, mind az ujabb idökből, a' nemzetek évkönyvei. De minden illy történetek, bár magokban igen fontos dolgokat szüljenek is, nem annyira a' nagyratermett léleknek, mint a' csupa házassági összeköttetésnek következései.

Lássunk már tehát olly történeteket is, mellyekben a' szép nemnél a' sziv és az ész voltanak azon kutfők, mellyek a' világ ügyébe nagy befolyással lettek.

Mária, Nagy Lajos leánya, Zsigmond királyunk hitese, már tizenkét esztendős leányka korában felkeneték uralkodásra Tamás esztergomi érsek által, melly jeles innepen az édes anyja Erzsébet, a' boszniai bán leánya, is jelen volt. Ugyan ez a' Mária erő-

sité-meg András királynak Nagy Lajos által is megerősitett Arany-Bulláját, a' magyar nemzet Magna Chartáját, 1384ben. Végre, Mária édes anyja Erzsébet a' fenyegetőző pártütésnek kirohanásától félvén, azt ugy vélte legjobb móddal elhárithatni, ha Máriát politicai czélzásokból férjhez adandja. Megjelent a' megszólitásra Zsigmond, 's a' házasság szent kötele hamar egybekapcsolván vele Máriát, ezen összeköttetés után legott arra unszolták Zsigmondot hitese, Gara és Erzsébet, hogy sietne testvéréhez Wenzelhez Csehországba segedelemért. — Utóbb a' mostoha környülmények Máriát tömlöczre juttták; de onnét egy mosolygóbb szerencse kiszabaditván őt, annyira megmaradott az érzékeny csapások mellett is lelki ereje, hogy midőn férje Zsigmond királlyá lett, ennél magát felejthetlenné tevé. Máriának kemény sorsa szelid árczvonásai közzé nyomá az epesztő bánatnak borongó bélyegét; mig végre Május 17dikén eljöve kora halála, 1395ben, 's vele Zsigmond király eltemeté minden utóbbi szerencséjét is.

Forditsuk figyelmünket a' dicső emlékezetű Mária Therésiára is, kinek egy század mulva nem kis szerencse juta részül, abban a' tekintetben is, hogy Kazinczyban érdemeihez méltó életirója találkozott*). Idetartozó jegyzései szóról szóra közöltetnek itten általam, önerejökben, önragyogásokban.

Született Mária Therésia 1717. 13dik Májusban. Tizenkilencz esztendős korában (1736. 12dik Febr.) a' huszonnyolcz esztendős Ferencz lotharingi herczeghez, Toskána fejedelméhez, adaték. — Álmélkodó gyönyörüséggel láták annyi országok azt a' párt lépni uralkodó-székeikre, mellynél szebbet kebelökben, a' legpompásabb palotákon kezdve le a' legszegényebb viskóig, és vissza, sehol sem találtak volna, 's könyörgének az egeknek, tegyék olly szerencsésekké, a' melly szépek és jók. De az öröm sürü sikoltozásai közt a' hasonlithatatlan pár felett rettenetes fergetegek emelkedének. A' császár, leginkább

*) Lásd: *Hébe*, 1824.

Eugyén szabaudiai herczeg tanácslatára, felállitá ugyan azt a' végzést, melly Pragmatica Sanctio nevezet alatt, a' maga 's az első József 's első Leopold leánymagzatinak is utat nyitott a' trónusra, 's azt a' német örökös tartományok után a' magyar rendek 1722. Juliusban (1723. Artic. 1. 2.), mint sok külső udvarok, elfogadták vala; de ezek most, minekutána Károly meghala, egyszerre kelének-fel, a' habsburgi ház utolsó fijának birtokait magok közt zsákmányul ereszteni. Ezek számában első vala a' bavváriai választó-fejedelem, negyvenezer emberrel segélve a' franczia királytól. A' rossz példát követék a' rajnai pfalz és a' szax 's a' spanyol és nápolyi királyok, a' modénai herczeg és a' lelkes II[dik] Friedrich, Therésiának legveszedelmesebb ellenje. 'S a' császár, kinek a' sok épités és sok háboru temérdek költségeibe került, üresen hagyá a' pénztárt, 's hadierejét megcsappanva; 's utolsó rövid betegségében gyakorta kiáltozá kinosan, ha tehát néki épen nem marada e semmi hadivezére?

Therésia, egyedűl az Ángollal frigyben, Magyarjaiba veté reményét. Kevés hetekkel azután, hogy II[dik] József fiját (1741. 13[dik] Mártz.) megszülte, Pozsonyba idézé a' rendeket, 's nádorrá választatván elébb Pálffy Jánost, a' szathmári béke hősét, kit nagy szolgálatai 's öregkora miatt nyájaskodó keggyel atyjának szokott vala nevezni, Junius 25[kén] megkoronáztatott.

Augustusban a' bájor seregek már Linzig jövének 's előcsapatjok Sanct-Pöltennél álla. A' Francziák Prága felé tolakodának; Friedrich (Jan. 1741.) az egész Silesiát elfoglalta volt; Bécset a' legrettenetesebb ijedelem rázta-meg. A' szép királyné e' veszedelmek közt (Sept. 11[kén]) megjelene a' rendek előtt, 's tarta egy rövid beszédet, de azon magassággal egyszersmind, melly a' nemes szenvedőn az istenség sugárit ragyogtatja. Még az nap' határoztaték-meg, hogy Magyarországon huszonegyezerhatszáz huszonkét gyalog 's tizenötezer lovas szedessék.

Therésia békét kötött Sardiniával (Febr. 1.) 's

Friedricchel (Boroszlóban Jun. 11kén és Berlinben Jul. 28kén) hogy az Angoltól segélve, Prágát visszavehesse. Khévenhüller siete Csehország felé, 's azalatt Münchent (Octób. 8kán) elveszténk; de azt ez és Nádasdi (Jun. 10kén 1743.) ismét visszanyeré. A' buzgó sereg emlékpénzt verete szeretett aszszonya tiszteletére, *Mater Castrorum* körirással.

Legszerencsésebb vezérei közt Nádasdi Ferencz fő helyen ragyogott. Általméne a' Rajnán (1744. Jul. 3kán), 's Lauterburgnak bástyájit megmászta. A' királyné, vévén a' hirt Károly sógorától, ki minden hadait vezérlette, ezt irá a' nádornak: „Azok után, a' miket sergeim szerencsés áltmenetele fölől a' Rajnán a' közhir mond, hüségtek, melly vitézül viselték légyen magokat a' magyar hadak. A' szerencsés kezdetet még örvendetesb történetek követék. A' lauterburgi megvehetetlennek képzelt bástyák, mint maga a' város is, kezünkbe esének, az ellenség el van szórva; zászlójik és a' dobok a' mi zsákmányjaink. 'S a' mint ezt Károly lotharingi herczeg rokonunk leveléből látjuk, mind ezt a' mindenható segéde után, a' magyar sergek hüségének 's vitéz lelkének kell tulajdonitanunk. Tudva van ugyan, melly nagy vala nekem minden időben mind bizodalmam, mind szeretetem a' nekem olly igen kedves magyar nemzethez: de naponként uj bizonyságait vévén, hogy bizakodásom engem meg nem csalt: indulatim is naponként nevekednek eránta. Nincs semmi, a' mit e' nép hüségétől 's bátor lelkétől nem várok; nincs viszont semmi a' mit hajlandó ne légyek tenni, ha az ország javára szolgálhat." 1743. Jul. 13kén.

Mária Therésia Szent István első magyar király nevéről nevezte az 1764. Junius 17kén állitott polgári rendet, 's annak keresztjét és pántlikáját maga is viselte. — Fiume várost (1776.), révével és egész tájékával Magyarországhoz kapcsolá, mint szintén a' temesi bánságot (1778.) is, mellyet most Torontál, Temes, Krassó vármegyékre osztata. — Erdélyt (1764.) nagy fejedelemségre emelte. — Gróf Mercy által a' Béga csatornáját tizennyolcz mértföldnyi hos-

szaságban vonatta. — Besztercze-Bányán, Rozsnyón Szepesen, Szombathelyen, Fejérvárott (Magyarorsz.) 's az egyesült Óhitüeknek Munkácson és Váradon, 's Horvátországban Schwidnitzén uj püspökségeket állita; 's eltöröltetvén 1773. a' Jezsuitaszerzet, a' tudományok és iskolák dolgait uj rendbe hozta. Szebenben (Erdélyben, 1770.) egy igen nagy árvaházat 1780. Talloson száz árva gyermekre egy másikat, Szenczen fenyitőházat alkotott. — A' boszorkányokat űző pereket és a' torturát eltörlötte. — Az innepeket és az alamizsnából élő szerzetesek számát megkevesitette. — Az adófizető népnek anyja volt, és azoknak kötelességeiket 's tartozásaikat földesuraik eránt (1772.) az urbárium behozása által szorosabban kijegyzette.

Egyik jótéte Therésianak minden országaira nézve az volt, hogy magának nemes lelke 's feddhetetlen erkölcsei például szolgáltak az udvar nagyainak, 's igy osztán az alantabb rendeknek is, a' jónak követésében.

Ferencz császár Insprukban 1765. Aug. 18kán egynapi rosszulléte után elhunyt. Therésia mély gyászba süllyede-el; halála napjainak visszafordulójin mindég leméne az udvari kriptába, 's ugy készitette koporsóját, hogy az ő tetemei is férjéihez tétethessenek. Kis tekintetü dolognak tetszend némellyek elött, de szépen festi a' hiv nő gondolkozását 's érzéseit, hogy ő, e' csapás után, fekete és hamuszin öltözeten kivül magán más szinüt nem szenvede. — A' halál 1780. Novemb. 29kén kapta-ki tisztelő, nem jobbágyai, hanem gyermekei közzül. Élt hatvanhárom eszt., hat holnapot, tizenhat napot. Huszonnégy órával elébb mint elhunyt, magához hivatá cancellárius gróf Eszterházy Ferenczet, 's meghagyá ennek, beszélné-el, ha meghaland, hazája fijainak, mint emlegeté utolsó órájiban is, a' mit ezek érette tettenek. — Eddig a' nemesszivű királynéról, Mária Therésiáról.

Külnemzeteknél is lehete tapasztalni, millyen befolyással bir a' szép nem a' világ ügyébe, polgári tekintetben. Lássunk néhány nevezetesebb példákat,

Johanna d' Arc vagy az *orleáni szűz*, ki Lotharingiának Domtem városában, 1412dik eszt. született, igen nagy változást tett Orleán városa ostromának ügyében, midőn férjfiruhába öltözvén, a' katonákat lelkesen buzditotta, 's igy az Angolokon vett győzödelem után, a' diadalmi zászlót Orleán sánczfokára kitüzé. Károly, akkori franczia király, a' lelkes szüznek érdemeitől lángra gyulasztva, ennek tetteit szép birtokkal és nemesi ranggal jutalmazá meg. Magában minden illy jutalom csekélység ugyan a' nagyratermett léleknek, melly önmagában érzi a' legdicsőbb bért; mindazonáltal akármelly csekély legyen az igaz érdemnek külsö megjutalmazása, mégis becses az, mert arról tészen bizonyságot, hogy az érdem meg van ismerve. Ez pedig nagyon szükséges mind az érdemlőre, mind a' közönségre nézve. De ha még e' mostani felvilágosodott században is nem ritkán szenved a' valódi nagyság rabbilincsen, midőn ragyogását erőszakkal reáboritott homály rejtegeti: nem csuda, hogy ama' setétebb időszak az orleáni szüzre is veszélyt hozza. Midőn t. i. a' párizsi csatában fogságra került, ugy tekintették mint boszorkányt, 's reá azt a' dühös itéletet mondották ki, hogy máglyán égettessék meg; 's a' rakásfára is olly bátor magaelszánással lépe fel Johanna, mint Orleán védfalaira.

Blanca, Alfonz király felesége Castiliában, olly bölcs belátással tudá Francziaországot kormányozni, hogy uralkodása az országnak diszére 's javára szolgálván, nevét halhatlanná tette.

Lucretia a' római S. Lucretius leánya 's Tarquinius Collatinus nője volt. Ehhez Sextus Tarquinius egy estvén elment. Lucretia szivesen fogadá az ifjunak mint rokonának látogatását. De a' szép külsejű 's nemeslelkü asszonytól megbájoltatott férfi szivében alacsony gerjedelem lobogott, mellyet azonban Lucretia becsületszerető büszkesége legott félrevete. Bosszura hevülvén most Tarquinius, azt mondá, egy megyilkolt szolgát teend az ágyba Lucretia mellé, 's azt fogja közhirré tenni, hogy a' mindeneknél szere-

tett, 's mindeneknél tiszteletben tartatott asszonyt együtt lelte a' szolgával. Erre megrettenve, gyenge lön az aszszony ereje a' további ellenálláshoz, 's a' dühös férfi rut gerjedelme diadalmaskodott. De reggel azonnal összehivá Lucretia minden rokonit, 's minekutánna ezeknek az erőszakos esetet tudtokra adván, magát megyilkolta volna, megmutatá, hogy drágább elötte becsülete, mint maga az élet.

Szűz mellyébe vasat vervén Lucretia hajdan,
A' mikor a' habozó vérpatak omlana, szólt:
„Fertelmes-nem-lételemet bizonyitsa világnak,
Férjem előtt — vérem, lelkem — az Isten előtt." *)

Ama' hires *Heléna* miatt Trója tiz évekig látta várfalai előtt az ellenséget. — Az *Amazonok* erős csatazási is nagy következéseket hagyának magok után, ellentállván még a' világgyőző Nagy Sándor hadierejének is. — *Rozgonyi Cecilia* 's a' két *Zrinyinék* hasonló tetteikért szerzének magoknak örökre fenmaradandó hirt és nevet a' magyar történetekben.

A' politicai szempontokon kivül nagy befolyással bir a' nemzetek ügyébe, a' nyelv és erkölcsi cultura emelkedésére arányzó literatura is. Hogy ennek virágzására sokat tett és tészen maiglan is a' szép nem, világosan bizonyitják ezt több nemzetek hajdani 's ujabb történetei, mint a' jelenkor is.

Ki hazai literaturánkkal ismerős, tudni fogja, 's háladó örömérzettel fogja tudni, mennyit tettenek nyelvünk és izlésünk csinositásában, Molnár Borbála ideje óta többen is a' szép nemből.

Dukai Takács Judit, ez a' lelkes aszszonyság, lyricus müveket irt, mellyekből a' Szép Literaturai Ajándék, Auróra és Hébe, 's az Erdélyi Muzéum, mutatának néhány jeles darabokat; a' többi kéziratban létez. Költői neve Malvina. Él Felső Patyon, T. N. Vas vármegyében, ön birtokán, már most mint özvegy.

Takács Éva, több közhasznu értekeződő 's criticai tartalmu munkájiról ismeretes. Öszvesen kiadta müveit ezen czim alatt: „Gondolatok a' nap alatt."

*) Lásd: *Szép-Literaturai Ajándék*, 1821. I. 9.

Elméjének jeles itélőtehetségeiröl adnak bizonyságot minden irományai. Lakik Pesten.

Szemerei *Szemere Krisztina*, egy szeretetreméltó férjnek mindenektől szeretve tisztelt boldogult hitese. Képlaki Vilma álnév alatt szép lyricus müveket ada, mellyeknek koronájok a' „Bájviola." Elhunyt ez a' lelkes aszszonyság Mártz. 26. 1828. Midőn honunknak e' derék leánya haláláról a' hirt vevém, azonnal eszembe juta férjének amaz édes keservet támasztó érzelgő sonettója, melly az „Emlékezet" czimet viseli. No, — szerencsétlen barátom! — igy szólék magamban — majd mikor eltünt örömeid sugára szivedre néha visszacsillámlik borult eged fellegei közzül, elmondhatod:

Ismét egy édes boldog érezet!
Reám derül a' messze kor homálya,
Az elveszett, elsüllyedt rózsapálya
Viszont örömtájak felé vezet.

Melly istenség nyujt itt varázskezet?
Mint ömledez hozzá keblem dagálya!
Érzem, hogy e' sziv enyhültét találja,
Te ihletéd, szelid Emlékezet.

Nem. A' helyett, hogy visszabájolod
Eltünt korom szebb álmait felettem,
Boritsd-el rajtok inkább fátyolod.

Elég, hogy őket egyszer elvesztettem.
Ne kényszerits ujonnan vérzeni;
Ah, érezzd, melly kin ismét veszteni!

Több pallérozott izlésü 's tanult személyek is találtatnak a' magyar szép nemben, de a' kik falun laknak, irásaik által nem teszik magokat olly hiresekké, mint tehetnék; mivel a' magyar gazdaszszonyi gondok ritkán engednek a' háznál olly huzamos üres időt, millyent az irói pálya megkivánna. Nagy kiterjedésü munkákat ugyan az emlitett hazaleányok sem irtanak, de irtak szépeket, olly virágokat adván, mellyek a' magyar literatura szép koszorujának örök diszére fognak lenni.

Ha az eget a' hold mellett az apróbb csillagok myriádjai pompásabbá, 's a' földet világosabbá te-

szik, ugyan ezt cselekszik a' literatura világában a' szép nemtől származott apróbb elmeszülemények is.

Külnemzeteknél korábban felderülvén a' cultura, sokkal többen léptenek fel a' szép nem közzül az irói pályára is, 's nagyobb kiterjedésű munkákkal. Francziaország e' részben is eleitől fogva többek felett ragyogott. Köz tiszteletben voltak és lesznek ott a' Ninon de l' Enclos, Datier Anna, Scuderi Magdaléna, Sevigné Mária, Madame de Gomez, Anna Théresia de Lambert, Marie des Loges, Marie Louvencourt, Dumée Johanna, Louise, Madame Genlis grófné 's a' t. nevek.

Ninon de l' Enclos olly tudománnyal birt, hogy Moliere, Fontenelle 's több tudós férjfiak is tanácsot és utmutatást kértenek tőle, a' szinjáték, románköltés 's a' t. mesterségében. Született 1616. † 1706.

Dacier Anna, másképen Anna Le Fevre, jól értvén a' latin és görög nyelveket, forditotta Callimachust, Florust, Anacreont, Sapphot, Terentzet és több classicus irókat. Született 1656. † 1720.

Scuderi Magdaléna, tagja volt a' Franczia Academiának, 's olly lelkes versezeteket ada, hogy a' maga idejebeli Sapphónak neveztetett. Élt 1700 körül.

Sevigné Mária, nevét kiváltképen gyönyörü levelei által örökitette, mellyek Párizsban 1738ban jelentenek meg. Született 1626 † 1740 körül.

Madame de Gomez, jelessé tette magát szinjátékai által. Helyes kis szomorujátéka van a' Nouveau Theatre Français hetedik kötetében, melly Ultrajectomban 1735ben jöve ki, ezen czim alatt: Marsidie, Reine des Cimbres;" az akkori szokás szerint, rimes versekben.

Anna Theresia Marquise de Lambert, ez egy ritka talentomu 's széles tudományu aszszony volt, 's érdemes az *anya* névre a' szó legvalódibb értelmében. Köréhez tartozó jeles munkáját, minthogy az okos nevelésben nagy gyönyörüségét találta, kiadá ezen czim alatt: „Les avis d'une Mére à son Fils et à sa Fille." (Fijához és leányához intézett javallati egy édes anyának.) — Kimult 1742.

Hasonló szellemü franczia aszszony volt *Marie des Loges*, kivel Malherbe nevü tudós is örömmel társalkodott, és sok főemberektől tiszteltetett. — Élt 1600 körül.

Marie Louvencourt; ennek kedvencz hajlandósága a' szép müvekre, különösen a' költésre czélzott. Ha azon régi időkort vesszük tekintetbe, mellyben ő irt, azt kell vallanunk, hogy költeményei azt a' kivánságot egészen kielégitették, mellyet a' poézis nevezete igér; hol t. i. nem csak rim és mérték, nem csak czifra kikeresett szóhalmazás, hanem a' gondolatok érdemlik, hogy a' miv költeménynek mondattassék. — Elhunyt Páriszban, 1712., de neve maiglan sem juta feledés homályába.

Dumée Johanna bámulásra méltó előmentséget szerze magának az astrologiában, 's e' tárgyról 1680 egy illy czimű munkát is adott ki: „Entretiens de Copernic, touchant la mobilité de la terre." (Értekezés Copernicusnak azon systemájárol, melly a' földnek forgását illeti.)

Louise, konti herczegasszony, Guise Henrichnek Cleves Katalintól született leánya, Bourbon Ferencz nője, különös hajlandósággal viseltetett a' tudományokhoz, 's ebbeli érdemét dicső ragyogványban mutatja „Les Aventures de la Cour" nevü munkája, mellyben a' psychologiai festések, álmélkodást gerjesztő talentomról tesznek bizonyságot. Kimult 1632ben.

Az ujabb franczia literaturában mindenek bámulását és figyelmét magára vonja *Genlis* grófné. *) Munkájiban első pillantatra is az tünik az olvasó szemébe, hogy azok a' tárgyra, tudományra, tapasztalásra 's az előadásra nézve, férjfi nemen lévő irónak is a' legragyogóbb 's hervadatlan koszorut szereznék meg homlokára. A' franczia történetek kedvellőji előtt, ugy vélem, örvendetes dolgot cselekszem, ha őket az ujabb franczia literaturának azon diszére, kevélységére figyelmeztetem, mellyet

*) Megholt Dec. 30. 1830. 85 eszt. korában. TH.

Genlis grófné ezen czim alatt ada nemzetének: „Histoire de la Révolution Française, depuis le siècle XVII. jusques à nos jours." Gyönyörü pompás párizsi kiadás.

Az Angoloknál *Winchelsea Anna* szerze magának örök hirt mind kötött, mind folyóbeszédben irt munkáji által. II^{dik} Jakab akkori angol király nője nagyon gyönyörködött e' tudós elmés asszonnyal való társalkodásban. Müvei Londonban jövének ki, 1613. Földi életének a' halál 1720^{ban} vete véget.

Astel Maria, angol tudós leány, is gazdagitotta jeles munkájival nemzete literaturáját. Ezt annál nagyobb sikerrel teheté, mivel magát a' magányos életre határozván el, pártáját a' házas élettel soha nem cserélte fel. Elhunyt 1731.

Ay Olaszoknál széplelkü 's nagy tudományu asszony volt *Landa Katalin*, kiről el lehet mondani, hogy külső szépségével párosulva volt lelki kelleme is. Álnév alatt igen sok munkákat bocsáta napfényre. Mindenektől annyira volt szeretve 's tisztelve, hogy Mailand a' maga kevélységének tartotta őt. Élt a' tizenhatodik század elején.

A' Lengyeleknél is voltanak a' tudományokban jártas és elmés asszonyszemélyek, kik közt *Zaicska Angela* legméltóbbnak itéltetett a' költői érdemlombra. Ennek minden törekedése oda czélzott, hogy külső szépségét lelke nemes indulatjával tehesse még ragyogóbbá. Szép és követésre méltó igyekezet! Vajha e' nélkül senki sem tartaná magát szépnek! Mennyivel nagyobb, mennyivel tisztább, mennyivel tartósabb lenne ugy földi boldogságunk!

A' Moszkáknál ujabb lelkes iró a' szép nemből *Kudrjaffszky* aszszonyság, szerzője ezen interessans munkának: „Utazás a' Kaukazuson és Georgián által," 1812. Német forditását olvashatni: „Bibliothek der neuesten Entdeckungsreisen." — Zweyter Jahrgang. Zehntes Bändchen. Briefe über den Kaukasus und Georgien, vom Jahre 1812. — Aus dem Französischen der Frau v. Freygang, geb. v. Ku-

drjaffszky, übersetzt von Heinrich v. Struve. Wien, 1826. Bey Anton Strauss.

A' régi Görögöknél a' lesbosi *Sappho* is emelte a' literaturát, valódi classicus mivei által, 's az ő metrumára irott dalok még most is az ő nevéről neveztetnek. Azon időben gyulasztá fel ennek példája Corrinnát is annyira, hogy tudományos ismeretei által, a' hires Pindarusnak lön vezetője 's oktatója. — Lelkes tudos leánya volt ugyan a' régi Görögországnak *Aspasia* is, ki Cyrus időkorában élt.

A' Németeknél is sokan gazdagitották szép nemi személyek közzül a' literaturát. Ezeknek koronájában nemes kövekként ragyognak az ujabb időkben, a' Schoppenhauer, Pichler Carolina, Weissenthurm és Artner Therésia nevek.

Madame Schoppenhauer jelessé tette magát különösen angliai utazásainak lelkes leirása által.

Pichler Carolina felől azt kell vallanunk, hogy elméje tán kimerithetetlen energiával bir. Már negyven kötetekre menő munkákat adott ki. Lakik Bécsben.

Madame Weissenthurm, bécsi szinjátszóné, több jeles dramaticus müveiről ismeretes a' német közönség előtt. — A' „Wer ist der Bräutigám?" czimü vig familiai rajzolatábau önmagát is láttam Bécsben játszani, 1822., az ugy nevezett Burg-Theaterben.

Artner Theresia; ez a' nem rég elhunyt remektalentomu kisaszszony, nem csak sok, hanem igen jeles lyricus mivekkel ajándékozá meg a' Németeket, költői neve Theone, születése helye Soprony városa volt. — Ezeken kivül:

Baumberg Gabriela, Bécsnek egykori poétriája, 's Bacsányi János nője, mind a' fejedelmi városnak mind az egész német publicumnak figyelmét magára vonta lelkes versei által, e' mostani század elején.

Caroline Baronin de la Motte Fouqué olly müveket adott a' Németeknek, minőkkel a' német literatura felette gazdag; t. i. románokkal és elbeszélésekkel, a' mint látjuk, igen el van boritva. De az ő rövid elbeszélései, Arnold und Marie; Das See-

gestad; Der Rosengarten; Der Hochzeit-Abend; Das Fräuléin vom Thurme; Der Ring von Savoyen; Keusche Minne; mellyek egy kötetben illy czim alatt megjelenének: „Kleine Erzählungen von Caroline Baronin de la Motte Fouqué." Wien, 1814. In der Franz Haas'schen Buchhandlung, — olly kedves darabok, hogy időtöltésből egy pár órácskát elolvasásokra szentelni megérdemlik.

A' czélbavett tárgyról igen nagy kiterjedésü munkát lehetne irni; de az általam itt előadattakból is eléggé kiviláglik a' szép nemnek a' világ ügyébe való nevezetes befolyása, a' mennyiben annak mind a' polgári dolgokra, mind a' nemzeti culturára nézve eleitől fogva fontos következései voltanak. Ezen igazság felől való meggyőződésünket segitik, az illy jegyzeteken kivül, a' mindennapi történetek is.

Már most viszont titeket szólitlak, Aszszonyaink, Szüzeink, honunk szép lelkei! Gyuladjatok ezen jegyzetim által is, szép nemetek nagy példájin, a' titeket illető szent tartozások buzgó teljesitésére! Sokat kivánunk, sokat várunk tőletek, mert sokat teljesiteni van eszköz és hatalom kezeitekbe adva. Gyengék azon érzések, mellyek sziveteket töltik; gyengék és simák kezeitek; de lágy érzéstek és puha gyenge kezeitek kimondhatlan nagy 's szép dolgoknak lehetnek főokai 's eszközei. A' nagyratermett lélek a' természet ajándéka lehet ugyan: de nagyratermett lélek valódi nagy character nélkül nagy emberré tenni soha nem fog senkit. — Az ifjukor gyönyörü évei inkább a' lángoló erőnek, mint a' józan gondolni tudásnak évei; 's ki nem tudja, milly veszélythozó tüz az erő, ha nincs zabolája 's illendő mértéke? Ezt az ifjukor lángoló erejét, annak idejében, annak helyén 's annak módjával, egykét anyai tanács és intés által, ti tehetitek nagyra, szépre 's jóra mehetővé, ti változtathatjátok veszedelmes átok helyett áldássá. Szüljetek és neveljetek édes magyar honunknak Gracchusokat, Titusokat, Mark-Auréleket, kik a' köz jónak, az igazságnak és a' jóerkölcsnek emelnek oltárokat, 's oda visz-

nek hazafiui áldozatot; és soha ne szüljetek 's ne neveljetek Caligulákat, Nérókat, Heliogabalusokat, kiknek gyalázatos tetteik miatt öt századokiglan lett a' világ földre tiporva. Teljesitsétek czélirányosan szent kötelességeiteket magzatitok körül, melly tiszta lélekkel és vidám szivvel mondhassátok, a' mit egykor Leonidás nője monda. Plutarchus azt jegyzi meg Leonidás felesége felől, kinek Gorgo vala neve, hogy midőn ennek egy külföldi aszszony szemrehányásképen mondotta volna: „Egyedül ti, lacedemoniai asszonyok vagytok, kik a' férjfiakon uralkodnak." — Gorgo felelé: „Igen is; de mi vagyunk egyedül azok is, kik valódi férjfiakat nemzenek."

Igy, igy, hazám tisztelt leányai! Nemzeti pallérozódásunkat oda juttatá a' jótévő Istenség, hogy már ma szelidebb lévén gondolkodásunk, ti fegyvert fogni, várakat védleni, nem vagytok kénytelenek. De még is adott a' természet kezeitekbe, bizott a' haza reátok is fontos ügyet, polgári szent kötelességet. Oh! teljesitsétek azt lelkes szorgalommal! Érezzétek — a' haza 's férjfinemünk háladó köszönetén kivül — dicső munkáitok jutalmát önszivetekben. Midőn Wilberforce az angol parlamenten a' rabszolga kereskedés általányos eltörlését javalló lelkes előadását tartotta, megfontolást érdemlett a' tárgy, de az nem vala fontosabb az emberiségre nézve, mint ezen értekezésemnek 's buzditásomnak tárgya. Mert kinek a' józan nevelés nem ada nemes indulatot, rabja önmagának, embertársainak és honának. Vegyétek azért az általam felhozott jeles példákat és serkentéseket igazán szivetekre, 's kövessétek azokat. Igy soha nem leend okunk szép hazánk felől ugy sohajtani, mint a' fenérintett Kudrjaffszki asszonyság Caucasus bájoló vidékéről sohajtott, midőn utazási leveleinek egyikében ezt irá: „*Ein solches Gefilde sollte Andere Bewohner haben!*

Nemes Apáthi KISS SÁMUEL.

HAZAI LITERATURA.

SAS, vegyes tárgyu IRATOK, az olvasni és tudni méltó minden ágaiból. Több Tudósokkal egyesülve kiadták Thaisz és Csernecz ky. I. Kötet. Pesten Könyváros Wigand Otto sajátja. Megjelent Januarius 15. 1831. *Nyomtatta Landerer Pesten.*

A' kritika nálunk nagy divatban van, legalább annyira, hogy több kiadás megnyeri, mint elkerüli. De ha kiterjedését vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy kritikáink egyedül csak az egyes tárgyu könyvekre ereszkednek. E' különös hatásu felfogás literaturánk sebes haladtában nem kielégitő, mert a' ki tudja, mikor indulánk, hogyan 's meddig haladánk, az meg fogja engedni, hogy az egyes tárgyu könyveink történeti miveltségünknek csak *ébredő* geniussai. Az *ébredő* és ébresztő között különözést kivánok. A' ki a' jóra, szépre 's szélesen terjedő hasznosra ébred, akár egyenesen a' természet, akár eszköz által, ennek vagy annak figyelemmel tartozik; ennek, hogy fogott rajta; amannak, hogy benne lakozék. A' ki tehát ébredve van, annál a' kettő közzül egyik minden bizonnyal ébresztő ok lesz, 's hogy ezt az ébresztő okot az ébredő genius elsőbbségre, és igy figyelemre méltatja, kétséget sem szenved. Én az ébresztő okot (ha az nem a' természet) egyenesen a' folyóirásokban találom, mert ezek előtt literaturánk árva volt; megindulásokkor éledni, elevenedni kezdett; haladásokban már szinte uj epokát nyert. Az apróbb gondolatoknak, kis körü tárgyaknak, mellyeknek gyakor választásai, kivivásai a' müvész-ge-

niusnak nagyobb kiterjedésre törnek utat, magokban helyet 's létet engednek: a' folyóirások érdemlik tehát, mint ébresztő okok a' figyelmet. És miben álljon ez a' figyelem? egy részben, itéletem szerént a' kritikában, mert a' helyes kritika az eredeti tulajdonok fentartásában is, tisztogatásában is szorgoskodik, e' nélkül el nem lehetnek, 's ha el kell lenniek, könnyen szenderitőkké válnak, a' mint ennek itt ott már példáját is találjuk, és nem csuda, mert iróink között senki sem bizonyosabb a' kritika kikerülésében, mint az a' ki folyóirásainkban dolgozik, innen van, hogy olly darabok is becsusznak, mellyeket valóban nem lehet olvasni.

Igaz, hogy egy vegyestárgyu irást megitélni, valóban nehéz, mivel a' tárgy benne sokféle, mellyekből csak egyet is érintetlen hagyni, az egészre nézve a' felfogás tökéletlen, az egésznek pedig minden ágaira a' kritika szoros szabásai mellett kiterjeszkedni, olly kritika egészet szülhet melly nagyságára nézve a' megitéltetetthez nem messze esik, és ennek pontos folytatása a' folyóirások köteteinek sebes megjelenése miatt az egyes erőnek szinte lehetetlen, kivált ha mindannyi folyóirásainkra egyaránt ki akarna terjeszkedni.

Én erre egy próbát akarok tenni, 's ollyant, melly engem semmi lehetetlenséggel sem fenyeget, sőt ezen igen is bajos utban annyival biztat, hogy a' czél tőlem messze nem eshetik. — A' ki a' romai literaturát olvasgatja, tudja, hogy a' kritika ott sem volt esmeretlen, mert Luciánus, Propertius és kivált Martialis müveiben a' kritikának bizonyos nyomára találunk, csak avval a' különbséggel, hogy ők a' megitélésben különös 's megállapitott rövidséggel, elmés 's sokat nyomó versecskékkel szoktak élni. Valljon ezen itélő módot nálunk nem lehetne e használni? — igen is, sőt e' nélkül folyóirásaink kritikáját meg sem állapithatjuk, ezzel pedig igen is meg. Im egy példa SAS czimü legujabb vegyestárgyu irásunk I. kötetére, mellyben a' tárgyak így következnek:

A' franczia akademiákról vagy tudós társaságokról.

(lap 1—6. — Super. Kis János.)

Egy buzgó köszönet tőlünk érette, nagy elme!

Nellinek.

(lap. 6. — H.)

A' kicsiny is kedves, ha csak a' van benne, mi kedves.

Vilma.

(lap. 7—25. — Devecseri Gyula.)

Köntöse czifra ugyan; de mit ér: nincs lelke, Barátom.

A' Homoeopathica Angliában.

(lap 26—42. — A. Balogh Pál.)

Erről a' gondos avatatlan nem mer itélni.
Hát olvasni szabad? — ha szabad, mért? — hogy, mi van, értsük? —
Olvas az, a' ki itél, 's az itélet mester az ügyben.
Olvasat értelmet kiván, 's ez az értelem, a' mint
Munkáját végzé, tüsténT itéletit adja.
Erről legközelebb már kettőt értek: az egyik
Ellene, másik azért: hol ez áll, ott áll az itélet. —
Ám legyen, a' józan regulát példára kiállom:
Nálom bár az okok Baloghot kedveltetik ebben.

Hazafiui Javallatok.

(lap 42. — F.)

Öt közt másodikát legjobban kedvelem itten.

Thaisz Andráshoz, a' Hazai 's Külföldi Tudósitásokban közlött kinyilatkoztatására.

(lap. 43—44. — Horváth József Elek.)

Hálátlan munkát soha sem készithet az ollyan,
A' ki az érő kor igazán hiv bajnokit áldja.

Valósulás.

Sonnet.

(lap 44. — Cs.)

A' nehezen, sulyosan könnyen álttörni — dicsőség.

Dumont vagy a' Keresztények raboskodása Algirban.

(lap 45—59. — Edvi Illés Pál.)

A' ki tanulta mi szép, mi ható, mire vágynak az elmék,
Annak tollában mindég illy szépre találunk.

Mese: Az oroszlán és kölyke.

(lap 59. — Bóta János.)

Talpra esett; de azért nem merném közre bocsátni.

A' Kávénénikék.

(lap 60—68. — Fő Hadnagy Kiss Károly.)

Nincs elején, közepén, nincs végén semmi ható szer? —
Nem kell arra azért fegyverrel lőni barátom,
Legjobb illyenkor szeliden azt mondani: láttam.

Epigrammák.

(lap 68. — L. F. K.)

Elsőnek, bár mint keresem, nincs éle Barátom.

Mind lelkünk, mind testünk egészséges legyen.

(lap 69—70.)

Fő pontul vegyed ezt, 's tartós éltednek örülhetsz.

Gondolatok.

(lap 70. — Th.)

Jó aphorizma Urak, mert nincsen benne hamisság.

A' magyar törvény elsőbbségeinek némelly vonásai.

(lap 71—100. — Thaisz András.)

Halljuk Urak, halljuk! magyar ügy Magyar által ügyünkben.

Mese, a' fürj és a' kanári madár.

(lap 100. — Th.)

Van fiad? — illendő munkát teszel, erre tanitván:
A' magyar ügynek erős és példás bajnoka éljen,
A' ki remek vagyonit maga nem viszi sirba magával.

Pope próbája a' kritikáról, szabad forditásban.

(lap. 101.—120. — Sup. Kis János.)

Néktek ez, érdemekért küzdő centralis Itélők;
Érttetek e' gyönyörű rajzat, mert talpatok ott van,
A' hova a' szent czél, ihlés, természet, igazság
Nem titeket hivtak: a' szent ügy szenteket óhajt,
Kik tudják hogyan és mint kelljen bánni az üggyel,
Hogy mindenkor előbbre legyen; de ne vissza siessen.

Bucsuzó.

(lap. 120. — Hamvai.)

Egy két csalfa rimét nem nézzük: kedves előttünk.

A' kesergő leányka.

(lap. 121. — Cs.)

Vajmi sokat lesodort ebből az az egyes igézet,
Ám de azért ennél rosszabbat többet is értem.

Árva Violák.

(lap. 122.—125. — Hamvai.)

Kedves ütés, illő alak, és költői kitétel,
Jó izlés, feszes ész, könnyűség, tiszta magyarság,
Én ezeket keresem a' jó költőbe', mig élek:
Itt minden megvan; de nem él a' tiszta magyarság.

Egy farkasnak epitáphiuma.

(lap. 125.)

Felséges, gyönyörű, mélyen kimeritve van a' czél,
Nem de — — — — — — — — — — — —

Népdal.

(lap. 126. — Hamvai.)

Parlag körbe szorult ez nálunk: többet is illyent!

Néhai professor Vályi Nagy Ferencz rövid élet-irása.

(lap. 127.)

A' plagium — pörnek még nincsen vége — ha ugy van,
Ezt kivantuk volna előbb leveretni nyakáról.

Ujabb példája a' Tótok magyar hazafiuságának.

(lap. 128.—130. — K. P.)

Éljenek a' Tótok, kik vélünk szólani vágynak!

Ó-budai határon ujonnan felfedeztetett romai régiségek.

(lap. 130.—132. — K. P.)

A' köz tárgyba való mind az, mi nagyobbra segélhet.

Epigrammák.

(lap. 132. — L. F. K.)

Illyen epigrammát nem szoktam mondani jónak.

Erdélyi kormányszéki tanácsos Felső-Szállaspataki Kenderesi Mihály élete.

(lap. 133.—147.)

k van benne, mit én ki szeretnék hagyni belőle.
Életirás tudomány, és vannak néki szabási,
Mellyekhez pontig szorosan kapcsoltatik a' toll.
A' huszadik testvér, rokonyok, nagyatyákkal, anyákkal,
A' sok holt 's élő gyerekek ne vegyüljenek abba,
Mert a' legfőbb tárgy könnyen elveszthet ezek közt.
Sőt a' fő tárgynak se' szabad messzebbre behatni,
Mint mit az érdemiről méltónak tarthat az elme
Igy lesz az életirás egy részben kedves előttünk.

Magyar régiség. Bethlen Gábor levele a' török Muftihoz.

(lap. 148. 150. — közli Thaisz András.)

Nyelvmüvelő Uraim, esdünk: ide vissza ne menjünk.

Napkeleti jeles mondások.

(lap. 151.)

A' friss elmének szüleménnye javitja korunkat.

Ez az a' mód, mellyel folyóirásaink kritikáit megállapithatni reménylem, ezzel a' kötetek sebes megjelenését győzni lehet; de vele a' köz ügynek használunk is, mert ha a' hibás irók rövid észrevételünkel magokat egyenesen javitani nem tudják, legalább magányos elmélkedésökben átlátják, hogy

más uton kell nekiek ballagni, 's vigyázóbban, ha czéljokhoz közeliteni akarnak, különben a' folyóirások tárgyai nem is ollyanok, hogy többszöri kiadattatásokat reményelhetnék, ez csak az egyes tárgyu munkák szerencséje szokott lenni. — Vagy ez a' kritikai mód azért nem alkalmatos, hogy a' megkötött kézben az öldöklő fegyver nem olly könnyen forog? — ez ugy is kivánatos, mert a' mérges vagy is inkább pajkos kritikák, a' minők most elöször nálunk uralkodnak, szorgos lépteinkben ugy is több kárt, mint hasznot okoznak. Azért, hogy a' kezeinkbe vett tárgyokban nem mindég kielégitő pontokra akadunk, még illetlen, hogy tüzes kanóczokat hánjunk a' botlott után, mert mi csuda lehet, ha ember botlik? hol van minden részben tökéletes köztünk? — De a' hibát ott is, hol semmi sincs, a' viszketeg fej, 's a' romlott sziv meg tudja teremteni, ezt igazolja az, hogy nálunk még a' sajtó alatt izzadó müveket a' *Jelentésekből* is képesek már némellyek megitélni. De erről majd máskor többet.

Most még berekesztésül azt kell mondanom, hogy valamint ezen uj tudomanyos meginditást, 's annak mindjárt ezen első kötetét némelly fogyatkozásai mellett is, mellyeket az elágozott több *Széptől* eltemetve látunk, igen szivesen vevők; ugy a' kiadandókban is a' kiadók eredeti ügyességök, és reátermettségök által bizodalmunkat fenntartani reményljük.

Adjon az Isten erőt a' jóhoz! — a' mire vágyunk,
Tőletek óhajtjuk, 's e' pontban vivjatok érttünk.
Hogy ha talán érttünk viadalmi csatába kerültök,
A' miut már ennek némelly sziszegési szelelnek,
Bajnoki lélekkel küzdjétek az érdemi pályát:
A' bajnok 's az erős honnyáért vérzeni nem fél.
Lesz tán még köztünk egy hiv Magyar, a' ki az ellen
Dölyföknek mérgét fegyverrel védeni kész lesz.

PAPP IGNÁCZ.

Az ék (cuneus, der Keil) *siralma.*

A' vasnak hasznát senki se' tudta még,
'S négy szegletétöl élre laposodó*)
Fa testem olly nagy hasznokat tett
Már az előtt az egész világnak!

Miolta vasból alkot az emberi
Kéz engem, hajlék, vár, paloták, hajók
Én általam készülnek; a' nagy
Fák derekát darabokra lejtős

Lapon hasitván. — A' neologus is
Köszönje nekem, hogy meleg háza, hol
Koholja télen, — nyelv dühében,
Uj szavait; csavaritva, törve

Nyakát azoknak, mellyeket a' szokás
Jóva hagyott, vagy megröviditve, vagy
Megfosztva sok dolgot nevétől,
Melly vala régi sajátja annak.

Igy jártam én is! Századok olta meg-
Lévő nevem már a' neologusok
Róllam lehuzván, vagy beszédek,
Vagy szemek, orcza, ajak, kacsocskák

Szépségi, avagy kellemi helyt teszik? —
Tán elfelejték e' kifeszült fejü
Nyelvészek, hogy nagy hasznokat tett
Kis tetemem, 's tesz az embereknek?

---

*) Itten alkalmasint a' toll hibát ejtett.

Th.

Vagy tán irigylék nékem ezen rövid
Nevet, 's tevék más gondolatok helyett,
Mellyeknek eddig jó, de hosszabb
Szók fejezék ki minemüségét?

Szegény magyar nép! korcsok azok, kik igy
Nyelvtelenitik nyelvedet! és te csak
Fájlalva nézed 's vesztegelve,
Hogy közelit szomorn veszélyed! —

Rómának eltünt hajdani nemzete!
Mert nyelve megholt, és Ciceronak, ha
Felkelne, — ujonnan tanulni
Kellene régi hazája nyelvét!

Hódoltató és nész idegen sereg
Változtatá el nyelved Itália;
Itt a' magyar föld keble táplál
Nyelvet ölő dühödött csoportot. —

Kimélés, értelmesités és eszméltetés. Kritikai Lápok. Kiadja Bajza. 1. *Főzet.* 1831.

E' hires neves munkának uj kiadása nem sokára meg fog jelenni, a' nagy tudományu 's halhatatlan érdemü, világ szerte esmeretes Bajzának természeti nagyságában rézre metszett képével ékesitve, azon állásban, midőn épen méltóságos dühében a' magyar Conversations Lexikon irójit, mint földön csuszó férgeket „*Nemzeteket tapodó haragja*" letapodja, — ezen aláirással a' travestalt Hamletből: „So zerreiss ich mein Latein!"

Nyugálomba tett redactor.

A' Bóldog inge. *)

(Ó-rege.)

A' szerendibi szultán unalmában boldogtalannak érzé magát. Akkor mondá neki édes anyja: „fiam! ha ki akarsz gyógyulni nyavalyádból, eredj utnak, és szárazon vizen mindaddig utazz, mignem egy boldogra akadsz, kiről osztán ingét melegébe lehuzván vedd rád azon melegében; akkor térj haza, és meglásd, boldog fogsz lenni." A' tanácslatot könnyü vala munkába venni, és a' szultán erősen bizott, hogy utazásával nem sokára véget ér ő. De utját boldog Arábiába vevé, onnét Syriába, innét Egyiptomba, és — hiába lett utazása. Most indult Európa felé, hajóra ült és áltevezett az olasz földre: de mind csak hiába lett utazása. Hanem itt valaki azt tanácsolá neki, bogy utazna el még Angliába is, és ottan keresne fel egy Bull John nevezetü embert; arról az mondatnék, hogy boldog mindenképen és nem unná meg magát soha. (Azonban a' tanácsadó mosolyintott e' beszédhez, mert ő tudta, hogy Bull John familiájából többen is, unatkozásokból épen akkor mulatoztak Olaszországban, sőt közülök néhányan öngyilkosokká is lettek.) „Talán Angliában jobban fordul a' sors," gondolá magában a' szultán; és elhajózott e' szigetre, de Bull Johnt épen igen morcz kedvüen találá. És mikor a' szultán neki megmondotta, hogy egyenest ő hozzá jött volna, mint a' legboldogabb halandóhoz: Bull John egyet mosolyintott szeme közé. Mikor pedig mindenké-

*) Ez a' rege ugyan már elóvult, de ama hires angol költő Scott Walter nem régiben ismét méltónak itélte azt ujra forgásba hozni, és a' vele megesmerkedést érdemli is. Itt belőle csak a' fővonások közöltetnek.

pen kifejezé jötte czélját, t. i. hogy tőle valami kegyelmet akarna megnyerni: Bull John egy gvinét vetett neki im e' szókkal: „ez a' legutólsóm! Eredj és vásárolj rajta inget a' testedre." A' szultán teljes illendőséggel adá neki viszsza az aranypénzt és mondá: „én inget keresek ugyan, de nem alamizsnát." — Bull John tüszomszédságában lakott annak huga Peg ifjuaszszony. Ehez folyamodott most a' szultán kérdésével: „hát te szép Peg, boldog vagy e?" De válaszában ez is csak a' régi nótát fujta. Akkor a' szultán fohászkodva áltevezett Irlandiába. Itt lelte Paddyt, Bull Johnak unoka bátyját, ki, jóllehet kemény velebánás miatt makranczos és nyakas emberré lett, még is szalma kunyhójában és földi almája mellett neki olly boldognak látszott, hogy körüle megtelepedni és tartózkodni magában elhatároza. Egykor látá Paddyt barátival és barátnéival a' pázsiton örömében dallani, ugrálni és szerfelett vigadozni: és most vélé a' kedvező pillantatot jelen lenni. Rajta esett tehát, cselédivel lefogatta, földre teritette és ruhájiból kivetköztette. „Adjátok hamar ide a' meleg ingét!" kiáltá a' szultán nekik; de Paddy testén — nem vala ing.

E. I. P.

Egy idős hazafira.

Nemzeted, érdemeid 's szép lelked nagyra emeltek,
Hiv férj, jó hazafi, bölcs atya, tiszta barát!
Tölgykoszorut fűzök neked én, bár gyenge kezekkel,
Mellyre az emberiség 's a' haza érdemesit.
Szép napod estvéjén nyugalomra kisérjen az áldás;
'S uj csemetét lássad hajtani magzatidat!

LITERATURAI JELENTŐ.

Könyváros Wigand Ottónál a' többek között e' következő könyvek találtatnak:

Közhasznu esméretek tára a' Conversations-Lexicon szerént Magyarországra alkalmaztatva I. Kötet A — Baco. nagy 8-rét 2 ft. c. p.

Magyar nyelvtudományi rövid oktatás kezdő tanulók számára Szalay Imre által. Kötve 36 xr. c. p.

Himfy's auserlesene Liebelieder übersetzt von Johann Grafen Mailáth. Második kiadás. Füzve 20 xr. c.p.

Biztos időpróféta vagy rövid utmutatás a' jövendő időjárást előre látni. Spiesz J. M. után Lencsés J. Antal. Füzve 30 xr. c. p.

A' Kávé, Thé és Csokoládé történeti, természet historiai, diaeteticai és orvosi tekintetben. Almási Balogh Pál által. Boritékban. 1 ft. 40 xr. c. p.

Orvosi tár. Havanként kiadják Bugát Pál orvos doctor 's a' t. 's a' t. és Schedel Ferencz orvos doctor 's a' t. 's a' t. I. és II. Füzet. Előfizetés 12. füzetre 5 ft. c. p.

Raphael vagy a' csendes élet. Lafontaine August után 1 ft. c. p.

A' Cholera mint járvány Indiában most Európában. 40 xr. c. p.

Lizinka vagy a' Szibiriai számkivetettek. Francziából Benke József által. 40 xr. c. p.

Kiirtó módja és szerei az ártalmas férgeknek minden méreg nélkül. 24 xr. c. p.

FIGYELMEZTETÉS.

Miváros *Tomala Ferdinand* urnak idemellékelt *aláirási és előfizetési mighivására,* mellya' nála kijövendő *három magyar történeti rajzolat* iránt környülményes tudósitást közöl, figyelmeztetvén T.T. olvasóinkat, teljes buzgalommal ohajtjuk, hogy a' nagyérdemü kiadónak illy szorgalmát érdeméhez képest méltassák a' honi mübarátok, és őt több illynemü válalkozásokra serkentse ezen müdarabok kedvező fogadtatása.